Little Master's
HINDI IN 45 DAYS

Editor :
K. RUBEN, M.A

B.K.R. Murthy (Publisher)
H. No. 28–22–20, Rahman Street,
Arundelpet, Vijayawada-2.
Phone : 432813

First Edition :
February - 1999

Printers :
Ashok Printers
Vijayawada-2.

Price : Rs. 30-00

[illegible] గాంధీజీ 1918వ సం॥ము దక్షిణ భారత దేశం[illegible] [illegible] ప్రకాశం చుట్టినప్పటి నుండి హిందీ ప్రచార సంస్థ[illegible] [illegible], పండితుల ద్వారా హిందీ ప్రచారం జరుగుతూ[illegible] [illegible] ఒక ఉద్యమంగా కొనసాగింది. స్వాతంత్ర్య[illegible] [illegible] పాఠశాలల్లో హిందీ ఒక పాఠ్యాంశంగా చేర్చబడి[illegible] [illegible] హిందీ భాషా ప్రచారం ఎంతో జరుగవలసి వుంది. దూరదర్శ[illegible] కార్యక్రమాలు, హిందీ సినిమాలు, ఉత్తర దేశయాత్రలు, వ్యాపా[illegible] సంబంధాలు [illegible] నేర్చుకోవలసిన అవసరాన్ని ప్రతిరోజు గు[illegible] [illegible] అవసరాన్ని తీర్చడం కోసం మేము "45 రోజు[illegible] [illegible]" పుస్తకాన్ని ప్రచురిస్తున్నాము. మా కోరికను అంగీకరించి హి[illegible] [illegible] విశేష అనుభవం గల "కిన్నెర రూబెన్" గారు ఈ పుస్త[illegible] [illegible]ంచారు. 45 రోజులకు 45 పాఠాలు, అదనంగా మరికొన్ని అంశాలు [illegible]బడ్డాయి. ఈ పుస్తకం చదివిన పాఠకులు, హిందీ భాషతో పరిచయం ఏర్పరచుకొని, మున్ముందు హిందీ సాహిత్యం కూడ అభ్యసిస్తారని ఆశిస్తున్నాము.

[illegible] అక్టోబరు 1994 — ప్రకాశకులు

(గాంధీ జయంతి)

ఈమని దయానంద,
కార్యవర్గ సభ్యులు,
ఆంధ్రప్రదేశ్ హిందీ అకాడమీ.

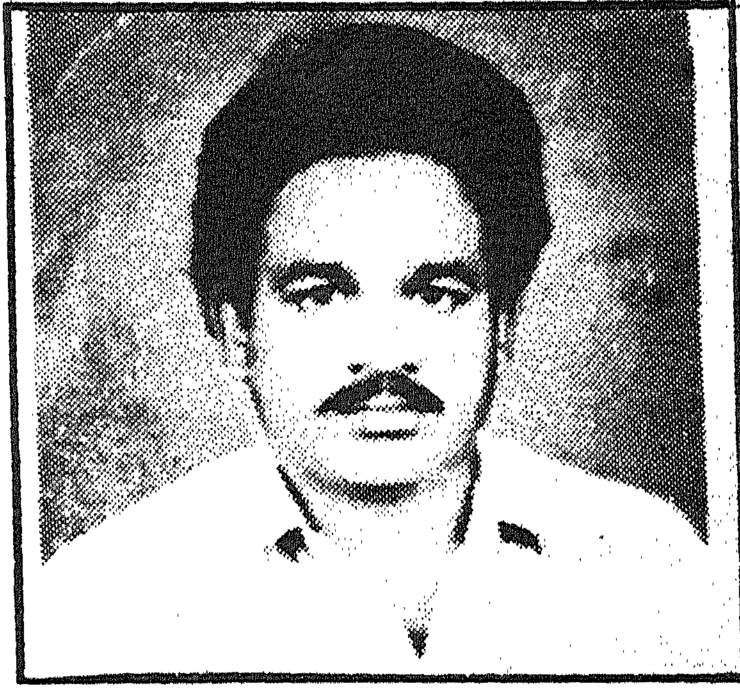
అభినందన

హిందీ మన జాతీయ భాష మాత్రమే కాదు, అనుసంధాన భాష కూడ. భారత రాజ్యాంగం దీన్ని రాజ భాషగా కూడ నిర్దేశించింది. విభిన్న ప్రాంతాలూ, వేష భాషలూ, పలుభాషలూ విస్తరించిన యీ సువిశాల భారతవనిలో పరస్పర సంబంధాలను పెంపొందించు కోవడానికీ సమైక్యతను సాధించడానికీ భాష ప్రధాన సాధనమనేది నిర్వివాదాంశం. అందుకే అధిక సంఖ్యాకులు అర్థం చేసికోగలిగిన హిందీని జాతీయ భాషగా గుర్తించి, అహిందీ ప్రాంతాల్లో దాన్ని విశేషంగా ప్రచారం చేయడానికి ప్రయత్నాలు సాగుతున్నాయి. ప్రభుత్వంతో పాటు అనేక స్వచ్ఛంద సంస్థలు కూడ నిర్విరామంగా కృషి చేస్తున్నాయి. వ్యాపార విషయాలలోనూ, ఉద్యోగ నిర్వహణలోనూ ఎదురయ్యే సమస్యలతో పాటు దూరదర్శన్,సినిమా మొదలైన విజ్ఞాన వినోద సాధనాలు కూడ హిందీ అభ్యసించడానికి పురికొల్పుతున్నాయి. ఈ పరిస్థితుల్లో సామాన్యుడికి గూడా సాధ్యమైనంత తక్కువ సమయంలో హిందీ భాషా పరిచయం గలిగించగల స్వబోధినులు చాలా అవసరం. ఈ దృక్పథంతో యిప్పటికీ అనేక పుస్తకాలు ప్రచురించబడ్డాయి. వాటిలోని బాగోగుల్ని, సామాన్య పాఠకుని సౌలభ్యాన్నీ గమనించి మిత్రులు రూబెన్ గారు యీ పుస్తకాన్ని రచించడం ముదావహం. "45 రోజుల్లో హిందీ" అభ్యసించడానికి తన విశేషానుభవాన్నీ, నైపుణ్యాన్నీ మేళవించి ఈ పుస్తకాన్ని రచించారాయన. విస్తరణ భీతి చేత ఈ పుస్తకంలోని విశేషాలను విశేదీకరించలేకున్నాను. ఒక్క మాటలో చెప్పాలంటే ఈ పుస్తకం మాటలు నేర్చే పసిబిడ్డలకు మాతృమూర్తి వంటిది. తప్పటడుగులు సరిదిద్ది తరణోపాయం సూచించగల గురూత్తముని వంటిది. ఇంత మంచి పుస్తకాన్ని రచించిన మిత్రులు శ్రీ రూబెన్ గారిని ప్రశంసిస్తున్నాను. జాతీయ భాషా ప్రచారంలో తన కర్తవ్యాన్ని నిర్వర్తిస్తున్నందుకు అభినందిస్తున్నాను.

ఒంగోలు
2 అక్టోబరు 1994
(గాంధీ జయంతి)

"దయానంద"

అంకితం

నా మిత్రుడు బంగారు శ్రీనివాసరావుకు

ప్రణవి ఎడ్వర్టయిజర్సు

5/2 పొత్తూరివారి తోట, గుంటూరు - 1

చినబాబూ,

నీవు మా కుటుంబానికి ఎన్నో ఉపకారాలు చేశావు. మా మనుమడు, మనుమరాలు బంటి, బన్నీలను (రిత్విక్, ప్రణవి) ప్రాణాధికంగా ప్రేమించావు. అకస్మాత్తుగా జీవిత యాత్ర ముగించావు. నిన్ను మేము మరచిపోలేము.

2-10-1994. కిన్నెర రూబెన్.

विषय क्रम : విషయ క్రమము

1. स्वर అచ్చులు

అ	ఆ	ఇ	ఈ	ఉ	ఊ	ఋ
अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ऋ
ఎ	ఐ	ఒ	ఔ	అం	అః	
ए	ऐ	ओ	औ	अं	अः	

నియమములు

1) హిందీ భాషలో అక్షరములు 46.
అచ్చులు 13. హల్లులు 33.

2) తెలుగులో వున్న ఋ, ఎ, ఒ అక్షరములు హిందీలో లేవు.

3) తెలుగులో పూర్ణానుస్వారము (O) అర్థానుస్వారము (ఁ) విసర్గము (:) అక్షరములకు కుడివైపున వ్రాయబడును. హిందీలో పూర్వానుస్వారము. బిందువు రూపములోను, అర్ధానుస్వారము అర్ధచంద్రాకారములోను (ँ) అక్షరముల పైన వ్రాయబడును. విసర్గము మాత్రము కుడివైపునే వ్రాయబడును.

4) హిందీ భాష దేవనాగరి లిపిలో వ్రాయబడును.

5) హిందీలో పూర్ణ బిందువు యొక్క ఉచ్ఛారణ అర్థానునాసికము వలె (న కారము) ఉండును.

व्यंजन హల్లులు

క	ఖ	గ	ఘ	ఙ
क	ख	ग	घ	ङ
చ	ఛ	జ	ఝ	ఞ
च	छ	ज	झ	ञ

ట	ఠ	డ	ఢ	ణ
ट	ठ	ड	ढ	ण
త	థ	ద	ధ	న
त	थ	द	ध	न
ప	ఫ	బ	భ	మ
प	फ	ब	भ	म
	య	ర	ల	వ
	य	र	ल	व
	శ	ష	స	హ
	श	ष	स	ह
	క్ష	త్ర	జ్ఞ	శ్ర
	क्ष	त्र	ज्ञ	श्र

1. హిందీలో ళ, ఱ అను అక్షరములు లేవు (అయితే ఉచ్ఛారణ సౌకర్యం కొరకు 'ళ' అను అక్షరాన్ని ळ ఆకారంలో వ్రాస్తారు.
2. क्ष,त्र,ज्ञ అనునవి సంయుక్తాక్షరములు
   क+ष = क्ष   त्+र = त्र   ज+ञ = ज्ञ
3. अ, आ, झ, ण, त्र అను అక్షరములు హిందీలో రెండు విధములుగా వ్రాయబడుచున్నవి.

वर्णमाला

अ आ इ ई उ ऊ ऋ

ए ऐ ओ औ अं अः

क ख ग घ ङ

च छ ज झ ञ

ट ठ ड ढ़ ण

त थ द ध न

प फ ब भ म

य र ल व

श ष स ह

क्ष त्र ज्ञ श्र

समान रुप वाले अक्षर

त ल प ष ण

व ब क ए

च घ ध छ

य थ र स ख

ग म भ़ न

ट ठ ढ द

ड ड़ ङ ह

इ इं झ श ज्ञ

उ ऊ ज ञ

अ आ ओ औ

ए ऐ त्र ऋ

क्ष श्र ळ

2. हिन्दी शब्द : उच्चारण

హిందీ మాటలు : ఉచ్చారణ

1. హిందీలో రెండు,మూడు, అక్షరముల మాటల చివరి హల్లులు సగము మాత్రమే ఉచ్చరింపబడును.

   ఉదా : नर నర్, कल: కల్, उमर: ఉమర్, मन: మన్, नगर: నగర్.

   (నర కల మన నగర అని పలుక కూడదు)

2. నాలుగక్షరముల మాటల రెండవ, నాలుగవ అక్షరములు సగము మాత్రమే పలుకవలెను. అయిదు అక్షరముల మాటలకు 3 వ 5వ అక్షరములు సగము పలుకవలెను.

   उदा : मसनद–మసనద్, कटहल–కటహల్, कमरबंद – కమర్‌బంద్

3. మూడు అక్షరములు కలిగి, చివరి అక్షరము దీర్ఘము వున్నచో, రెండవ అక్షరము సగము పలుకవలెను.

   उदा : कपडा– కపడా, कमरा– కమ్‌రా

4. నాలుగు అక్షరముల మాటలో రెండవ అక్షరము, లేదా మొదటి అక్షరము సంయుక్తాక్షరమైనపుడు రెండవ అక్షరము పూర్తిగా పలుకవలెను.

   उदा : पत्रकार– పత్రకార్, स्थलाभाव– స్థలాభావ్

5. ఉర్దూ, అరబ్బీ, ఫారసీ పదములు వ్రాయునప్పుడు అక్షరములు క్రింద బిందువు వ్రాయబడును. ఆ మాటల ఉచ్చారణ ఫారసీ ఈ పదముల ఉచ్చారణను పోలివుండును.

   ज़मीन– జమీన్, ख़त ఖత్, ग़लत గలత్, फ़कीर– ఫకీర్

कुछ शब्द కొన్ని మాటలు :

आम	- ఆమ్	-మామిడిపండు
आज	-ఆజ్	- ఈరోజు
घर	- ఘర్	-యిల్లు
शहर	- శహర్	- పట్టణము
महल	- మహల్	- మహలు
मगर	- మగర్	- మొసలి
तन	- తన్	- శరీరము
पल	- పల్	- క్షణము
क्षण	- క్షణ్	- క్షణము
भगत	- భగత్	- భక్తుడు
शहद	- శహద్	- తేనె
नल	- నల్	- కొళాయి
सडक	- సడక్	- దారి
गज	- గజ్	- గజము
हंस	- హంస్	- హంస
फल	-ఫల్	- పండు
सच	- సచ్	- నిజము
एक	- ఏక్	- ఒకటి
खत	- ఖత్	- జాబు
छत	- ఛత్	- పైకప్పు
ऐनक	- ఐనక్	- కండ్లజోడు
औषध	- ఔషధ్	- ఔషధము
गरम	- గరమ్	- వేడి
शरबत	- శరబత్	- పానీయము
अकलमंद	- అకల్ మంద్	- తెలివిలేని
सरपट	- సర్‌పట్	- వేగముగా
गडबड	- గడ్‌బడ్	- క్రమభంగము

बरगद	-బరగద్	- మర్రి
कलम	- కలమ్	- కలము
कमल	- కమల్	- కమలము
अंग	- అంగ్	- అవయవము
नगर	- నగర్	- నగరము
महक	- మహక్	- సువాసన
पग	- పగ్	- పాదము
मन	- మన్	- మనస్సు
जल	- జల్	- నీరు
जगत	- జగత్	- ప్రపంచము
नर	- నర్	- మనిషి
इत्र	- ఇత్ర్	- అత్తరు
गरल	- గరల్	- విషము
कर	- కర్	- చేయు
हम	- హమ్	- మేము, మనము
रथ	- రథ్	- రథము
धन	- ధన్	- ధనము
पढ	- పఢ్	- చదువు
ईख	- ఈఖ్	- చెరకు
बल	- బల్	- బలము
ऋण	- ఋణ్	- అప్పు
औरत	- ఔరత్	- స్త్రీ
नमक	- నమక్	- ఉప్పు
कनक	- కనక్	- బంగారము
मसनद	- మసనద్	- పెద్దదిండు
शकरकंद	- శకరకంద్	- చిలగడదుంప
सरहद	- సరహద్	- సరిహద్దు
चहल पहल	- చహల్ పహల్	- ఆనంద కోలాహలము

कसरत	- కసరత్	- వ్యాయామము
गड़बड़ मतकर	- గడ్ బడ్ మత్‌కర్	- క్రమభంగము చేయవద్దు
महल पर चढ़	- మహల్ పర్ చఢ్	- మహలు పైకి ఎక్కుము
तन मन धन	- తన్ మన్ ధన్	- శరీరము, మనసు, ధనము
एक कर	- ఏక్ కర్	- ఒకటిగా చేయుము
जल गरम कर	- జల్ గరమ్ కర్	- నీరు వేడి చేయి

3. बारहखडी : గుణింతము

హల్లులతో కలసినపుడు అచ్చుల యొక్క రూపములు ఈ క్రింది విధముగా ఉండును.

నియమములు :

अ) अ आ इ ई उ ऊ ऋ ए ऐ ओ औ अं अः

గుర్తులు:- । ा ि ी ु ू ृ े ै ो ौ :

आ) आ, ई, ओ, औ అక్షరముల గుర్తు హల్లుల తరువాత చేర్చబడును.

उदाः का,की,को,कौ

'ఇ' గుర్తు అక్షరమునకు ముందు చేర్చబడును.

उदाः कि, चि

इ) ए ऐ గుర్తులు హల్లులపైనను, उ,ऊ,ऋ గుర్తులు హల్లుల క్రిందను చేర్చబడును.

उदाः चे,चै,चु,चू,चृ

ई) यहाँ,वहाँ,कहाँ,नही,है,मैं,में అను అక్షరములను పెదవులు పూర్తిగా మూసి ఉచ్చరింపగూడదు. అనునాసికము వలె ఉచ్చరింపవలెను. (కహాఁ అనవలెను, కహాం అనకూడదు)

उ) र అక్షరమునకు उ ऊ ల గుర్తులు కలియునప్పుడు దాని రూపములు ఈ విధముగా ఉండును:-

उदाः रु,रू

कुछ उदाहरण

క· కా· కి కీ కు కూ కృ కే కై కో కౌ కం కః

क का कि की कु कू कृ के कै को कौ कं कः

च चा चि ची चु चू चृ चे चै चो चै चं चः

ट टा टि टी टु टू टृ टे टै टो टौ टं टः

त ता ति ती तु तू तृ ते तै तो तौ तं तः

प पा पि पी पु पू पृ पे पै पो पौ पं पः

म मा मि मी मु मू मृ मे मै मो मौ मं मः

य या यि यी यु यू यृ ये यै यो यौ यं यः

र रा रि री रु रू रे रै रो रौ रं रः

ल ला लि ली लु लू लृ ले लै लो लौ लं लः

व वा वि वी वु वू वृ वे वै वो वौ वं वः

ख खा खि खी खु खू खृ खे खै खो खौ खं खः

ग गा गि गी गु गू गृ गे गै गो गौ गं गः

छ छा छि छी छु छू छृ छे छै छो छौ छं छः

झ झा झि झी झु झू झृ झे झै झो झौ झं झः

ठ ठा ठि ठी ठु ठू ठृ ठे ठै ठो ठौ ठं ठः

ड डा डि डी डु डू डृ डे डै डो डौ डं डः

ढ ढा ढि ढी ढु ढू ढृ ढे ढै ढो ढौ ढं ढः

ण णा णि णी णु णू णृ णे णो णौ णो णौ णं णः

थ था थि थी थु थू थृ थे थै थो थौ थं थः

द दा दि दी दु दू दृ दे दै दो दौ दं दः

ध धा धि धी धु धू धृ धे धै धो धौ धं धः

न ना नि नी नु नू नृ ने नै नो नौ नं नः

फ फा फि फी फु फू फृ फे फै फो फौ फं फः

ब बा बि बी बु बू बृ बे बै बो बौ बं बः

भ भा भि भी भु भू भृ भे भै भो भौ भं भः

గుణింతముల ఉచ్చారణ : కొన్ని ఉదాహరణలు

आम	:	ఆమ్	तीर	:	తీర్
काम	:	కామ్	रीति	:	రీతి
राजा	:	రాజా	मोटा	:	మోటా
राधा	:	రాధా	गोल	:	గోల్
लीला	:	లీలా	रोज	:	రోజ్
कीडा	:	కీడా	पौन	:	పౌన్
गीत	:	గీత్	नौकर	:	నౌకర్
कोयल	:	కోయల్	गिलास	:	గిలాస్
तोता	:	తోతా	मिनट	:	మినట్
मोहन	:	మోహన్	किला	:	కిలా
कौआ	:	కౌఆ	केला	:	కేలా
कौरव	:	కౌరవ్	तेल	:	తేల్
किताब	:	కితాబ్	कैलास	:	కైలాస్
सिर	:	సిర్	सैर	:	సైర్
तिल	:	తిల్	गुण	:	గుణ్
आज	:	ఆజ్	मुनि	:	ముని
राम	:	రామ్	चूडी	:	చూడీ
मामा	:	మామా	पूरी	:	పూరీ
दादा	:	దాదా	कृपा	:	కృపా
मीनाक्षी	:	మీనాక్షీ	हृदय	:	హృదయ్
गुरु	:	గురు	तुम	:	తుమ్
रुपया	:	రుపయా	चूहा	:	చూహా
रुमाल	:	రుమాల్	कूली	:	కూలీ
रुठना	:	రూఠ్నా	गृह	:	గృహ
मेला	:	మేలా	तृण	:	తృణ్
रेल	:	రేల్	पुरुष	:	పురుష

पैसा	:	పైసా	तरुण	:	తరుణ్
मैना	:	మైనా	रूह	:	రూహ్
कुमार	:	కుమార్	रूपक	:	రూపక్

कुछ शब्द కొన్ని మాటలు

काम	:	పని	किताब	:	పుస్తకము
गाय	:	ఆవు	गिलास	:	గ్లాసు
राम	:	రాముడు	रानी	:	రాణి
नाम	:	పేరు	मामी	:	అత్త
ताला	:	తాళము	दीदी	:	అక్క
माला	:	దండ	कुरसी	:	కుర్చీ
राजा	:	రాజు	मुनि	:	ముని
मामा	:	మామ	चूहा	:	ఎలుక
बूढा	:	ముసలివాడు	कौन	:	ఎవరు
कृपा	:	దయ	नौका	:	పడవ
पितृ	:	తండ్రి	कंस	:	కంసుడు
चेला	:	శిష్యుడు	लंगडा	:	కుంటివాడు
मेला	:	తిరుణాల	ढंका	:	ఢంకా
केला	:	అరటిపండు	अंधा	:	గ్రుడ్డివాడు
पेड	:	చెట్టు	कंगाल	:	నిరుపేద
तेल	:	నూనె	संत	:	సాధువు
जेल	:	జైలు	गंदा	:	మురికి
कैलास	:	కైలాసము	पंडित	:	పండితుడు
पैसा	:	డబ్బు	गंद	:	బంతి
मैना	:	మైనాపక్షి			
हैजा	:	కలరా	पाँच	:	ఐదు
कोयल	:	కోకిల, కోయిల	चाँद	:	చంద్రుడు
घोडा	:	గుర్రము	आँख	:	కన్ను
रोज	:	రోజు, ప్రతిరోజు	अंतःपुर	:	అంతఃపురము
तोता	:	చిలుక	क्रमश	:	క్రమముగా
गौण	:	అప్రధానము	दुःख	:	దుఃఖము

बारहखडी : कुछ वाक्य

గుణింతము : కొన్ని వాక్యములు

कुछ वाक्य

मेरा नाम राजू है।	నాపేరు రాజు
वह घर बडा है।	ఆ యిల్లు పెద్దది
पेड पर तोता है।	చెట్టు మీద చిలుక వున్నది
मेज पर कलम है।	మేజాబల్ల మీద కలము వున్నది
यह लडका मोटा है।	ఈ బాలుడు లావుగా వున్నాడు
यह लडकी सुंदर है।	ఈ బాలిక అందముగా వున్నది
यह आदमी मजबूत है।	ఈ మనుష్యుడు బలముగా వున్నాడు
वह औरत बीमार है।	ఆ స్త్రీ జబ్బుగా వున్నది
लडके मैदान में खेलते हैं।	బాలురు ఆటస్థలములో ఆడుచున్నారు
लडकियाँ पाठ लिखती है	బాలికలు పాఠము వ్రాయుచున్నారు.
सिपाही ढंका बजाता है	సిపాయి ఢంకా మ్రోగిస్తున్నాడు
वह सत अंधा है।	ఆ సాధువు గ్రుడ్డివాడు
घोडा तेज दौडता है।	గుర్రము వేగముగా పరుగెత్తుచున్నది
मैना गाता है।	మైనా పాడుతున్నది
नौकर सामान लाता है।	నౌకరు సామాన్లు తెస్తున్నాడు
पंडिताजी घर में नहीं है।	పండితులు గారు ఇంట్లోలేరు
रानीअंतःपुर में रहता है।	రాణి అంతఃపురములో వుంటుంది.
गाय दूध देती है।	ఆవు పాలు యిస్తున్నది

गोखले जी हमारे देश के बडे नेता थे।	గోఖలే గారు మన దేశ నాయకులలో గొప్పవారు
सीता हिन्दी कविता लिखती है।	సీత హిందీ కవిత్వము వ్రాస్తుంది
कौआ पेडों पर घोंसला बनाता है।	కాకి చెట్ల మీద గూడు నిర్మిస్తుంది.
उस औरत का नाम कृपावती है।	ఆ స్త్రీ పేరు కృపావతి

4. संयुक्ताक्षर : సంయుక్తాక్షరములు

నియమములు

1. म,प,न,त,व వంటి అక్షరముల నిలువు గీతను తీసివేసిన అవి సగం మాత్రం ఉచ్చరింపబడి ఒత్తులుగా మారును.
2. ख,स,श వంటి అక్షరములకు కుడివైపున ఉన్న గీతను తీసివేయవలెను.
3. ट,ठ,ल వంటి అక్షరములను ఒక దాని క్రింద మరియొకటి వ్రాయవలెను.
   उदा : उल्लू । चिट्ठी
4. నిలువు గీత లేని హల్లులను సంయుక్తాక్షరములుగా వ్రాయునపుడు ఒకదాని ప్రక్కన మరియొకటి వ్రాయు పద్ధతి ప్రస్తుతం ప్రచారంలో ఉన్నది. యిందులో మొదటి అక్షరము సగము, రెండవ అక్షరము క్రింద చిన్న గీత వ్రాయవలెను. దానిని పూర్తిగా ఉచ్చరింపవలెను.
5. మూడు అక్షరములు కలియునపుడు మొదటి రెండు అక్షరములు సగము వ్రాసి, సగమే పలుకవలెను. చివరి అక్షరము పూర్తిగా వ్రాసి పూర్తిగా పలుకవలెను.
   उदा : अगस्त्य

लिखने का तरीका

क्य	క్య	म्यान	మ్యాన
प्यार	ప్యార్	त्याग	త్యాగ్
सत्य	సత్య	व्याय	వ్యాయ్
अय्यर	అయ్యర్	पुस्तक	పుస్తక్
ख्याल	ఖ్యాల్	श्यायल	శ్యాయల్
ईश्वर	ఈశ్వర్	खट्टा	ఖట్టా
चट्टान	చట్టాన్	उल्लू	ఉల్లూ
ग्यारह	గ్యారహ్	वाच्य	వాచ్య
ज्यादा	జ్యాదా	राज्य	రాజ్య
अच्छा	అచ్ఛా	बच्चा	బచ్చా
उज्वल	ఉజ్వల్	पुण्य	పుణ్య
कष्ट	కష్ట	सभ्य	సభ్య
अव्वल	అవ్వల్	कल्याण	కల్యాణ్
विद्वान	విద్వాన	द्विवेदी	ద్వివేదీ
व्यापार	వ్యాపార్		

4.संयुक्ताक्षर : సంయుక్తాక్షరములు

నియమములు

1. ఒక పదములో చివర ఉచ్చరింపబడు దానిని "క్రావడి" (क्रम, ताम्र అనియు ముందుగా ఉచ్చరింపబడు దానిని 'రేఫము' అనియు అందురు. (कर्ण, धर्म) క్రావడికి అక్షరము క్రింద, రేఫమును అక్షరముపైన వ్రాయుదురు.
2. 'త్ర' అను అక్షరములను రెండు విధములుగా వ్రాయవచ్చును ఉదా : पत्र, पत्र इत्र –इत्र
3. 'శ్రీ' అను అక్షరము క్రింది విధముగా వ్రాయవలెను. श्रम, श्रीराम, श्रीकांत, श्रावण

- నిలువు గీత లేని ट, ड వంటి అక్షరములకు క్రావడి. ఈ విధంగా వ్రాయాలి

उदा : ट्राम, ड्रामा, राष्ट्र, ओष्ठ ड्रामा, राष्ट्र, ओष्ठ

प्रेम	ప్రేమ్	क्रम	క్రమ్
चक्र	చక్ర్	वज्र	వజ్ర్
ताम्र	తామ్ర్	उग्र	ఉగ్ర్
रात्रि	రాత్రి	पत्र	పత్ర్
इत्र	ఇత్ర్	सहस्र	సహస్ర్
वर्ण	వర్ణ్	कर्ण	కర్ణ్
सुवर्ण	సువర్ణ్	स्वर्ग	స్వర్గ్
पार्वती	పార్వతి	उर्वशी	ఊర్వశి
नर्मदा	నర్మద	आम्रपाली	ఆమ్రపాలి

कुछ वाक्य : (बारहखडी)

1. गणेशजी पार्वती देवी के पुत्र हैं।
   గణేశ్ జీ పార్వతీదేవీ కే పుత్ర్ హైఁ.
   వినాయకుడు పార్వతీదేవి కుమారుడు.
2. माँ अपनी संतान को प्यार करती है।
   మా అప్నీ సంతాన్‌కో ప్యార్ కరతీ హై.
   తల్లి తన సంతానమును ప్రేమిస్తుంది.
3. सुवर्ण के आभरण बहुत सुन्दर होते हैं।
   సువర్ణ్ కే ఆభరణ్ బహుత్ సుందర్ హోతే హైఁ.
   బంగారు ఆభరణములు చాలా అందముగా ఉండును.
4. कर्ण बडा पराक्रमशाली है।
   కర్ణ్ బడా పరాక్రమశాలీ హై.
   కర్ణుడు గొప్ప పరాక్రమశాలి.
5. बगीचे में कई वर्णों के फूल होते हैं।
   బగీచే మేఁ కఈ వర్ణోం కే ఫూల్ హోతే హైఁ
   తోటలో చాల రంగుల పూలు వుంటవి.

6. प्रेमा नर्मदा को पत्र लिखती है।
ప్రేమా నర్మదాకో పత్ర్ లిఖ్‌తీ హై
ప్రేమ నర్మదకు జాబు వ్రాస్తున్నది.

7. रथ को चार चक्र होते हैं।
రథ్ కో చార్ చక్ర్ హోతేహైఀ
రథమునకు నాలుగు చక్రములు వుండును.

8. ऊर्वशी इन्द्रलोक की नर्तकी है।
ఊర్వశీ ఇంద్రలోక్ కీ నర్తకీ హై
ఊర్వశి ఇంద్రలోకము యొక్క నర్తకి.

9. गगा, सिन्धु और ब्रह्मपुत्र उत्तर भारत की बडी नदियाँ हैं।
గంగా, సింధు ఔర్ బ్రహ్మపుత్ర్ ఉత్తర్ భారత్ కీ బడీ నదియాఁ హై.
గంగా, సింధు మరియూ బ్రహ్మపుత్ర ఉత్తర భారతంలోని పెద్ద నదులు.

10. भारत एक प्राचीन और सुसपन्न राष्ट्र है।
భారత ఏక్ ప్రాచీన్ ఔర్ సుసంపన్న రాష్ట్ర్ హై
భారత దేశము ఒక ప్రాచీనమైన మరియు సుసంపన్నమైన దేశము.

5. वाक्य : వాక్యము

1. పూర్తి అర్థము నిచ్చు మాటల సముదాయమునకు 'వాక్యము' అనిపేరు. కొన్ని పర్యాయములు ఒక మాటయే వాక్యము వలె ప్రయోగింపబడును. అయినను దానిని వాక్యము అనకూడదు.
   उदा : आओ–तुम आओ,
   करो– तुम करो, पीजिये–आप पीजिये।
2. హిందీ భాషలో వాక్యములో కర్త, కర్మ, క్రియ తప్పక వుంటుంది. (తెలుగుభాషలో క్రియలు లేని వాక్యములు వుంటాయి. ఉదా: ఆ గుర్రము తెల్లనిది. ఈ బాలుడు మంచివాడు. వారు అందమైన వారు. ఒక్కోసారి కర్మ లోపిస్తుంది.

3. కర్తను బట్టి విశేషణములు, క్రియల యొక్క లింగ వచనములు మారుతాయి.

उदा : मोहन गाता है । लडके गाते हैं ।
गीता पढती हैं । लडकियाँ पढती हैं ।
यह घोडा काला है। यह बिल्ली काली है।
वह आदमी मोटा है। वह औरत नाटी है।

4. హిందీ భాషలో వాక్యములలో క్రియ తప్పక వుండును.

उदा : वह लडकी सुन्दर है ।
यह घोडा सफेद है ।
घर में माताजी है ।
बाजार में दूकानें हैं ।

5. నిషేదార్థములో క్రియకు ముందు नहीं వచ్చును.

उदा : पिताजी घर में नहीं हैं ।
रजनी दूध नही लायी ।
रमेश बाजार नहीं जायेगा ।
हम वहाँ नही रहेंगे।

6. కొన్ని శబ్దములు సముదాయముగా వున్నను పూర్తి అర్థమును తెలియజేయవు. అటువంటి పదముల సముదాయమును వాక్యము అనుటకు వీలు లేదు. కనుక వాటిని "వాక్యాంశములు" అందురు.

उदा : वह लडका, यह आदमी, वे ओरतें, ये लडकियाँ, धोता है, दौडते हैं ।

పైన తెలిపిన వాక్యాంశములకు అవసరమైన కర్త, కర్మ లేదా క్రియను చేర్చినపుడు పూర్తి వాక్యములు ఏర్పడును.

उदा : वह लडका आता है।
यह आदमी धनवान है ।
वे औरतें आटा पीसती हैं।
ये लडकियाँ तमिल सीखती हैं ।
धोबी कपडे धोता है। लडके दौडतै हैं।

अभ्यास : అభ్యాసము

1. బ్రాకెట్టులు యిచ్చిన మాటలలో నుండి తగిన కర్త లేదా కర్మలతో ఖాళీలను పూరించండి :

1. ---हिरन को मारता है (शेर बिल्ली)
2. ----रोटी बनाती है (रमेश, रमा)
3. ----कहाँ जाते हैं (यह, वे)
4. ----नदी से पानी लाती हैं (लडके, औरतें)
5. ----घास खाती है (कुत्ता, गाय)
6. ----कपडे सीता है (धोबी, दर्जी
7. ----कल मैसूर जाते हैं (हम, वह)
8. बच्चा ---- पीता है (शरबत, दूध)
9. माताजी ---- बनाती है (चाय, कलम)
10. मास्टरजी ---- पढाते हैं (पाठ, रोटी)
11. लडके ---- में खेलते हैं (मैदान, जंगल)
12. नदी में ---- चलती है (मोटर, नाव)

2. బ్రాకెట్టులో యిచ్చిన మాటలలో నుండి సరియైన క్రియను ఉపయోగించి ఖాళీలు పూరించండి: (క్రియారూపము అవసరమైన విధంగా మార్చండి)

1. घोडा तेज ----- (दौड, खा)
2. मेरे मित्र आज बंबई (खा, जा)
3. बच्चा बहुत ---- (रो, खा)
4. हम मराठी ---- (बोल, देख)
5. वे लडके समुद्र में ---- (तैर, दौड)
6. आप कहाँ ---- (जा, सुन)
7. बैल गाडी ---- (देख, खींच)
8. आप मद्रास में कहाँ ---- (रह, चल)
9. हम बाजार में वस्तुयें ----(देख, खरीद)
10. वे लडके क्रिकेट ---- (खेल, पढ)
11. वर्ग में छात्र बेंचों पर ---- (हँस, बैठ)
12. शेर हिरन को ----- (खा, प्यार कर)

6. कुछ वाक्य (संयुक्ताक्षर)
కొన్ని వాక్యములు

సూచన: ఈ క్రింది వాక్యములలో గుణింతము యొక్క చిహ్నములు జాగ్రత్తగా గమనించవలెను. విద్యార్థులు స్వంతముగా వ్రాయునప్పుడు గుణింతము తప్పులు లేకుండ జాగ్రత్త పడవలెను. తెలుగు భాషలో గుడి, గుడి దీర్ఘము వున్న కొన్ని మాటలు హిందీలో వేరుగా వ్రాయబడుటను జాగ్రత్తగా గుర్తు వుంచుకొనవలెను. బహువచనములు, స్త్రీ లింగములు వ్రాయునప్పుడు ఏర్పడు మార్పులు కూడ జాగ్రత్తగా గమనించవలెను. అప్పుడే శుద్ధమైన భాష వ్రాయగలరు.

उदा :

नदी	నదీ	वनिता	వనిత
पाठशाला	పాఠశాల	माता	మాత
रानी	రాణి	कविता	కవిత
मामा	మామ	हिन्दी	హింది
सरला	సరళ	रजनी	రజని
गुजराती	గుజరాతి	राधा	రాధ

मीनाक्षी छोटी है फिरभी खूब नाचती है ।
हमेशा सच बोलना चाहिए ।
माधव का बेटा नदी में स्नान करते है ।
राजाराव परीक्षा में प्रथम आना चाहता था ।
उल्लू रातों में घूमता है। वह कीडे मकोडे खाता है।
मोहनराव मोटा लडका हे। वह खूब खेलता है।
सूरदास श्रीकृष्ण के परम भक्त थे । सूरसागर उनकी अमर कृति है ।
तुलसीदास अनन्य राम भक्त थे । उन्होंने हिन्दी में रामायण लिखी ।
इस मेले में केले अधिक बेचते हैं ।

उसके घर में कौन कौन रहते हैं ।
कोयल का रंग कोए की तरह काला होता है।
कंस सथूरा के शासक थे ।
अंतःपुर की औरतें दुःख में डूबी हैं ।
विस्वामित्र महान ऋषि थे ।
वर्षा ऋतू में गंदगी अधिक होती है ।

कुछ वाक्य (संयुक्ताक्षर)

अर्जुन और कर्ण धनुर्विद्या में चतुर हैं ।
युधिष्टिर धर्मराज नाम से प्रसिद्ध हैं ।
अज्ञातवास के समय द्रौपदी ने सैरन्ध्री नाम रखलिया।
अर्जुन ने बृहन्नला नाम रखलिया ।
मनुष्य के लिये स्वास्थ्य सबसे जरूरी विषय है।
उत्तर भारत में गेहूँ और दक्षिण भारत में चावल का उपयोग अधिक होता है ।
श्रावण मास में विवाह अधिक होते हैं ।
वह आदमी बडा कमबख्त है। वह बडा निकम्मा भी है।
अशोक का धर्म चक्र झंडे के बीच अंकित है।
स्वामी विवेकानन्द के गुरू रामकृष्ण परमहंस थे।
लक्ष्मी देवी विष्णु भगवान की पत्नी है।
उत्तर भारत में अकसर युद्ध होते थे।
वैद्य ने विद्याथी की जांचकी।
बच्चा जोर से चिल्लाता है।
बिल्ली दूध पीती है ।
मैसूर राज्य सुन्दर प्रकृति से शोभित है ।
श्री बेंकटेश्वर स्वामी बालाजी नाम से प्रसिद्ध हैं।
श्री राम, लक्ष्मण, भरत और शतृघ्न दशरथ महाराज के पुत्र थे ।

कुरूक्षेत्र महासंग्राम में दुर्योधन का पक्ष हार गया
विंध्य पर्वत उत्तर और दक्षिण भारत को अलग करते हैं।

व्यास महर्षि ने महाभारत लिखो ।
वाल्मीकि मुनि ने रामायण लिखी ।

సూచన :

1. పైవాక్యములలో రేఖాంకిత శబ్దములను శ్రద్ధగా గమనించి, ద్విత్వాక్షరములు మరియు సంయుక్తాక్షరములు వ్రాయు పద్ధతిని జాగ్రత్తగా అభ్యాసము చేయవలెను. తెలుగు భాషలో సంయుక్తాక్షరములు వ్రాయు పద్ధతికి, హిందీ భాషలో – అనగా దేవనాగరి లిపిలో – వ్రాయు పద్ధతికి వున్న భేదమును గమనించవలెను. హిందీలో సగము ఉచ్చరించు అక్షరము అసంపూర్తిగాను, పూర్తిగా ఉచ్చరించు అక్షరము పూర్తిగాను వ్రాయబడును. తెలుగులో ఈ పద్ధతికి భిన్నముగా వుండును.
2. రేఫము మరియు క్రావడి విషయములో అన్ని సందర్భములలో దేవనాగరి మరియు తెలుగు లిపులలో సారూప్యము ఉన్నది.

ఉదా :

व्यास	వ్యాసుడు	न्याय	న్యాయము
विद्यार्थी	విద్యార్థి	स्वामी	స్వామి
मनुष्य	మనుష్యుడు	महर्षि	మహర్షి
पुस्तक	పుస్తకము	प्यार	ప్యార్
कर्ण	కర్ణ	धर्म	ధర్మము
सूर्य	సూర్యుడు	सत्य	సత్యము
प्रेम	ప్రేమ	त्रेतायुग	త్రేతాయుగము
प्राण	ప్రాణము	द्रव	ద్రవము

7. गिनती : ఒంట్లు

(1 से 20 तक) (1 నుండి 20 వరకు)

यह एक कलम है । ఇది ఒక కలము

ये दो किताबें है । ఇవి రెండు పుస్తకములు

वे तीन लडके हैं । వారు ముగ్గురు బాలురు

मैदान में चार लडकियाँ खेलती है ।

మైదానములో నలుగురు బాలికలు ఆడుచున్నారు.

खेत में पाँच बैल घास चरते हैं ।

పొలములో ఐదు ఎద్దులు గడ్డి మేయుచున్నవి.

छः औरते पानी लाती है ।

ఆరుగురు స్త్రీలు నీరు తెస్తున్నారు.

हफते के सात दिन होते हैं ।

వారమునకు ఏడు దినములు.

पिंजडे में आठ चूहे हैं ।

బోనులో ఎనిమిది ఎలుకలు వున్నవి.

ललिता नौ बजे तक पढती है ।

లలిత తొమ్మిది గంటల వరకు చదువుచున్నది.

हम दस बजे स्कूल जाते हैं ।

మేము పది గంటలకు స్కూలుకు పోతాము.

फुटबाल खेल में ग्यारह खिलाडी होते हैं ।

ఫుట్‌బాల్ ఆటలో పదకొండు మంది ఆటగాళ్ళు ఉన్నారు.

साल के बारह महीने होते हैं ।

సంవత్సరమునకు పన్నెండు నెలలు వుంటాయి.

दीवार पर तेरह कौए बैठे हैं ।

గోడమీద పదమూడు కాకులు కూర్చొని వున్నవి.

मेरे दादाजी चौदह बार तिरुपति गये थे ।

మా తాతాగారు పదునాలుగు సార్లు తిరుపతి వెళ్లారు.

रामलक्ष्मि के पास पंद्रह रूपये हैं ।
రామలక్ష్మి దగ్గర పదిహేను రూపాయలున్నవి.
सुंदरी की उम्र सोलह साल है ।
సుందరి వయస్సు పదహారు సం॥లు.
गजनी मुहम्मद ने भारत पर सत्रह बार आक्रमण किया।
గజనీ మహమ్మదు భారతదేశంపై పదిహేడుసార్లు దండెత్తెను.
वर्ग में अठारह विद्यार्थी बैठे हैं ।
తరగతిలో పద్దెనిమిది మంది విద్యార్థులు కూర్చొనివున్నారు.
उन्नीस तारीख को मैं गोवा जाना चाहता हूँ।
పందొమ్మిదవ తేదీన నేను గోవా వెళ్ళగోరుచున్నాను.
सुनील की जेब में बीस गोलियाँ हैं।
సునీల్ జేబులో యిరవై గోలీలు ఉన్నవి.

8. आ,ए,ई नियम : ఆ,ఎ,ఈ నియమము

నియమములు

1. హిందీ భాష అభ్యసించు వారు आ,ए,ई నియమము బాగుగా నేర్చుకొని, జ్ఞాపకముంచుకొనవలెను. ఈ నియమము హిందీ భాషకు ప్రాణము వంటిది.
   ా కారాంత (अकारांत) పుంలింగ శబ్దములు బహువచనములో ఏ కారాంతములు (एकारांत) గాను, స్త్రీలింగములో ఈ కారాంతములు (ईकारांत) గాను మారును. ఈ నియమమునే आ,ए,ई నియమము అందురు.
2. రూపాంతరము ఆకారంత పుంలింగ నామవాచకములకు, విశేషణములకు మరియు సంబంధ కారక విభక్తులకు జరుగును. (संज्ञा, विइदठण और सम्बन्ध कारक विभक्तियों के लिये होता है)
   उदा : घोडा - घोडे - घोडी

काला – काले – काली

का – के – कि

3. సంభావ్య భవిష్యత్ కాలములో తప్ప తక్కిన అన్ని కాలము లలో ఈ మార్పు సంభవించును.

उदा : वह स्कूल जाये ।

हम गीत गायें ।

4. నిషేధార్థ వర్తమాన కాలము, సామాన్య భూతకాలము మరియు హేతు హేతు మద్భూత కాలములో చివర్న పైన బిందువును చేర్చవలెను,

उदा : वे रोती नहीं गातीं ।

ये लडरियाँ अभी आयीं ।

यदि वे जातीं तो हम भी जातीं ।

5. స్త్రీ లింగములో ఏకవచనము, మరియు బహువచనములో కూడ చివర్న వచ్చును. అయితే బహువచనములో పైన బిందువు చేర్చాలి.

उदा : लडकियाँ पढती है ।

लडकियाँ पढती हैं ।

वह औरत अंडे बेचती है ।

वे औरतें मछलियाँ नहीं बेचतीं ।

कुछ उदाहरण वाक्य

लडका पाठ पढता है। लडके पाठ पढते हैं।

औरत रोटी बनाती है। औरतें रोटियाँ बनाती हैं।

यह तोता हरा है। ये तोते हरे हैं ।

वह गाय काली है । वे गायें काली हैं ।

वह घोडा दौडता है । वे घोडे दौडतै हैं।

यह लडकी हँसती है । ये लडकियाँ हँसती हैं।

अभ्यास : वचन बदल कर लिखिये

1. वह लडका पाठ पढता हए ।
2. यह घोडा तेज दौडता है ।
3. वह लडकी क्यों रोती है ?
4. मैं पाठशाला जाता हूँ ।
5. गाय दूध देती है ।
6. लडका मैदान में खेलता है ।
7. वह औरत चाय बनाती है ।
8. मैं रोटी खाता हूँ ।
9. वह कहाँ रहता है ?
10. यह क्या लिखती है ?

(संज्ञा, विशेषण और सम्बन्ध कारक विभक्तियों के लिये होता है)

उदा : घोडा – घोडे – घोडी
काला – काले – काली
का – के – की

3. సంభావ్య భవిష్యత్ కాలములో తప్ప తక్కిన అన్ని కాలములలో ఈ మార్పు సంభవించును.

उदा : वह स्कूल जाये ।
हम गीत गायें ।

4. నిషేధార్థ వర్తమాన కాలము, సామాన్య భూతకాలము మరియు హేతు, హేతు మద్భూత కాలములో చివర్ని ఈ పైన బిందువును చేర్చవలెను,

उदा : वे औरतें नहीं गातीं ।
ये लडरियाँ अभी आयीं ।
यदि वे जातीं तो हम भी जातीं ।

5. స్త్రీ లింగములో ఏకవచనము, మరియు బహువచనములో కూడ చివర్న ई వచ్చును. అయితే బహువచనములో ई పైన బిందువు చేర్చాలి.

उदा : लडकी पढती है ।
लडकियाँ पढती हैं ।
वह औरत अंडे बेचती है ।
वे औरतें मछलियाँ नहीं बेचतीं ।

कुछ उदाहरण वाक्य

लडका पाठ पढता है। लडके पाठ पढते हैं।
औरत रोटी बनाती है। औरतें रोटियाँ बनाती हैं।
यह तोता हरा है। ये तोते हरे हैं ।
वह गाय काली है। वे गायें काली हैं ।
वह घोडा दौडता है । वे घोडे दौडते हैं।
यह लडकी हँसती है । ये लडकियाँ हँसती हैं।

अभ्यास : वचन बदल कर लिखिये

1. वह लडका पाठ पढता है ।
2. यह घोडा तेज दौडता है ।
3. वह लडकी क्यों रोती है ?
4. मैं पाठशाला जाता हूँ ।
5. गाय दूध देती है ।
6. लडका मैदान में खेलता है ।
7. वह औरत चाय बनाती है ।
8. मैं रोटी खाता हूँ ।
9. वह कहाँ रहता है ?
10. यह क्या लिखती है ?

९. यह, वह, ये, वे
ఇది, అది, ఇవి, అవి

यह किताब है।	ఇది పుస్తకము
वह कुरसी है।	అది కుర్చీ
यह कलम है।	యిది కలము
वह मेज है।	అది మేజాబల్ల
यह दवात है।	ఇది సిరాబుడ్డీ
वह गाय है।	అది ఆవు
यह लडका है।	ఇతడు బాలుడు
वह घोडा है।	అది గుఱ్ఱము
यह लडकी है।	ఈమె బాలిక
वह तोता है।	అది చిలుక
ये किताबें हैं।	యివి పుస్తకములు
वे कुरसियाँ हैं।	అవి కుర్చీలు
ये कलमें हैं।	యివి కలములు
वे मेजें हैं।	అవి మేజాబల్లలు
वे दवातें हैं।	ఇవి సిరాబుడ్లు
वे गायें हैं।	అవి ఆవులు
ये लडकें हैं	వీరు బాలురు
वे घोडे हैं।	అవి గుఱ్ఱములు
ये लडकियाँ हैं।	వీరు బాలికలు
वे तोते हैं।	అవి చిలుకలు
यह किताब लाल है।	ఈ పుస్తకము ఎఱ్ఱగా వున్నది
वह कलम काली है।	ఈ కలము నల్లగా వున్నది
यह लडका छोटा है।	ఈ బాలుడు చిన్నవాడు
वह लडकी सुन्दर है।	ఆ బాలిక అందముగా వున్నది

ये गायें सफेद हैं।	ఈ ఆవులు తెల్లగా వున్నవి
वे तोते हरे हैं।	ఆ చిలుకలు ఆకుపచ్చగా వున్నవి
ये कुरसियाँ छोटी हैं।	ఈ కుర్చీలు చిన్నవి
वे मेजे बडी हैं।	ఆ మేజా బల్లలు పెద్దవి

वाक्य बनाईये

यह	कलम	
	कुरसी	
	फल	है
वह	पुस्तक	
	पेड	
ये	लडका	है
	मेजें	
वे	लडकियाँ	
	कुरसियाँ	
	तोते	

10. क्या, कौन
ఏమి, ఎవరు

यह क्या है?	ఇది ఏమి ?
यह घर है।	ఇది యిల్లు
वह क्या है?	అది ఏమి?
वह स्कूल है।	అది పాఠశాల
यह कौन है?	యితడు ఎవరు?
यह एक लडका है।	యితడు ఒక బాలుడు
यह मोहन है।	యితడు మోహనుడు
मोहन मेरा भाई है।	మోహనుడు నా సోదరుడు
वह कौन है?	ఆమె ఎవరు?

वह एक लडकी है।	ఆమె ఒక బాలిక
वह ललिता है।	ఆమె లలిత
ललिता मेरी बहन है।	లలిత నా చెల్లెలు
ये कौन हैं?	వీరు ఎవరు?
ये माताजी हैं।	వీరు తల్లిగారు
माताजी घर में काम करती हैं।	తల్లిగారు యింటిలో పనిచేస్తారు
वे कौन हैं?	వారు ఎవరు?
वे पिताजी हैं।	వారు నాన్నగారు
पिताजी अध्यापक का काम करते हैं	నాన్నగారు ఉపాధ్యాయునిగా పనిచేస్తారు
ये कौन हैं।	వీరు ఎవరు?
वे मेरे मामाजी हैं।	వీరు నా మామగారు
मेरे मामाजी वकील हैं।	నా మామగారు న్యాయవాది
वे कौन हैं।	వారు ఎవరు?
वे मेरी मामीजी हैं।	వారు నా అత్తగారు
मेरी मामीजी डाक्टर हैं।	నా అత్తగారు డాక్టరు
यह क्या है?	యిది ఏమి?
यह एक गाय है।	ఇది ఒక ఆవు
गाय का रंग सफेद है।	ఆవు రంగు తెలుపు
वह क्या है?	అది ఏమి?
वह एक तोता है।	అది ఒక చిలుక
तोते का रंग हरा है।	చిలుక రంగు ఆకుపచ్చ
यह क्या है?	ఇది ఏమి?
यह एक कलम है।	ఇది ఒక కలము
कलम का रंग नीला है।	కలము రంగు నీలము
वह क्या है?	అది ఏమి?
वह एक कुरता है।	అది ఒక చొక్కా
कुरते का रंग पीला है।	చొక్కా రంగు పసుపురంగు

11. यहाँ, वहाँ, कहाँ, में, पर
ఇక్కడ, అక్కడ, ఎక్కడ, లోపల, పైన

मेज यहाँ है।	మేజాబల్ల యిక్కడ వున్నది.
पुस्तक वहाँ है।	పుస్తకము అక్కడవున్నది
राम यहाँ है।	రాముడు యిక్కడ వున్నాడు.
उमा वहाँ है।	ఉమ అక్కడ వున్నది.
लडके यहाँ है।	బాలురు యిక్కడ వున్నారు.
लडकियाँ वहाँ है।	బాలికలు అక్కడ వున్నారు.
मेज कहाँ है।	మేజాబల్ల ఎక్కడ వున్నది
मेज यहाँ है।	మేజాబల్ల యిక్కడ వున్నది.
मेज जमीन पर है।	మేజాబల్ల నేల మీద వున్నది.
पुस्तक कहाँ है।	పుస్తకము ఎక్కడ వున్నది?
पुस्तक वहाँ है।	పుస్తకము అక్కడ వున్నది.
पुस्तक मेज पर है।	పుస్తకము బల్ల మీద వున్నది.
रमा कहाँ है।	రమ ఎక్కడ వున్నది?
रमा यहाँ है।	రమ యిక్కడ వున్నది.
रमा घर मैं है।	రమ యింటిలో వున్నది.
रमा घर में पढती है।	రమ యింటిలో చదువుచున్నది.
उमा कहाँ है।	ఉమ ఎక్కడ వున్నది?
उमा वहाँ है।	ఉమ అక్కడ వున్నది.
उमा मैदान में है।	ఉమ మైదానములో వున్నది.
उमा मैदान में खेलती है।	ఉమ మైదానములో ఆడుచున్నది.
लडके कहाँ है।	బాలురు ఎక్కడ వున్నారు?
लडके यहाँ है।	బాలురు యిక్కడ వున్నారు.
लडके पाठ लिखते है।	బాలురు పాఠము వ్రాస్తున్నారు.
लडकियाँ कहाँ है।	బాలికలు ఎక్కడ వున్నారు?
लडकियाँ वहाँ है।	బాలికలు అక్కడ వున్నారు.

वे मैदान में दौडती है।	వారు మైదానములో పరుగెత్తుతున్నారు.
कलम कहाँ है।	కలము ఎక్కడ వున్నది?
कलम दवात में है।	కలము సిరాబుడ్డిలో వున్నది.
पुस्तक कहाँ है।	పుస్తకము ఎక్కడ వున్నది?
पुस्तक मेज पर है।	పుస్తకము మేజాబల్ల మీద వున్నది.
लोटा कहाँ है।	గ్లాసు ఎక్కడ వున్నది?
लोटा खिडकी में है।	గ్లాసు కిటికీలో వున్నది.
थाली कहाँ है।	పళ్లెము ఎక్కడ వున్నది?
थाली अलमारी में है।	పళ్లెము బీరువాలో వున్నది
घडी कहाँ है।	గడియారము ఎక్కడ వున్నది?
घडी दीवार पर है।	గడియారము గోడమీద (గోడకు) వున్నది.
बिल्ली कहाँ है।	పిల్లి ఎక్కడ వున్నది?
बिल्ली चटाई पर है।	పిల్లి చాప మీద వున్నది.
पिताजी कहाँ है।	నాన్నగారు ఎక్కడ వున్నారు?
पिताजी कुरसी पर है।	నాన్నగారు కుర్చీపై వున్నారు.
माताजी कहाँ है।	అమ్మగారు ఎక్కడ వున్నారు?
माताजी कमर में है।	అమ్మగారు గదిలో వున్నారు.
दवात में क्या है।	సిరాబుడ్డిలో ఏమి వున్నది.?
दवात में स्याही है।	సిరాబుడ్డిలో సిరా వున్నది.
कमरे में कौन है।	గదిలో ఎవరు వున్నారు?
कमरे में मेरी बहन है।	గదిలో నా సోదరి వున్నది.
वह कपडे सीती है।	ఆమె బట్టలు కుట్టుచున్నది.
अध्यापक कहाँ है।	ఉపాధ్యాయుల వారు ఎక్కడ వున్నారు.
अध्यापक वर्ग में है।	ఉపాధ్యాయుల వారు తరగతిలో వున్నారు.
वे पाठ पढ़ाते है।	వారు పాఠము చెప్పుచున్నారు.

जवाब लिखिये

1. कलम कहाँ है?
2. पुस्तक कहाँ है ?
3. उमा कहाँ है? वह क्या करती है?
4. लडके क्या करते है?
5. रमा कहाँ है? वह क्या करती है?
6. मेज कहाँ है?
7. लडकियाँ कहाँ है? वे क्या करती है?
8. लोटा कहाँ है?
9. घडी कहाँ है ?
10. कमरे मे कौन है ?
11. दवात में क्या है?
12. अध्यापक कहाँ है? वे क्या करते है?
13. बिल्ली कहाँ है?
14. पिताजी कहाँ है?
15. माताजी कहाँ है?

12. वर्तमान काल వర్తమానకాలము

నియమములు

1. క్రియ ప్రధమ పురుష (अन्य पुरुष) లో ఉన్నపుడు ధాతువునకు చివర ता है వచ్చును. స్త్రీ లింగమయినచో ती है వచ్చును.
   उदा : पढ्ता है, पढती है
2. వాక్యములో కర్త, కర్మ, క్రియ ఉండును.
3. లేదు, కాదు అని చెప్పవలసి వచ్చినపుడు క్రియకు ముందు नही వచ్చును. చివర है లోపించును.
   उदा : मै वहाँ नहीं जाता।
   वह नारंगी नहीं खाता।

4. ఉత్తమ పురుష, మధ్యమ పురుష, ప్రథమ పురుషులలో క్రియా రూపములు క్రింది విధముగా ఉండును.

मै - पढता हूँ - पढती हू।
तुम - पढते हो - पढ्ती हो।
यह, वह - पढता है - पढती है।
ये, वे - पढते हैं - पढती हैं।
हम, आप - पढते हैं - पढती हैं।

उदाहरण

रमेश पाठ पढ्ता है।	రమేశ్ పాఠము చదువుతున్నాడు.
रजनी पाठ लिखती है।	రజని పాఠము వ్రాయుచున్నది
मोहन गीत गाता है।	మోహన్ పాట పాడుచున్నాడు.
माधवी हिन्दी सीखती है।	మాధవి హిందీ నేర్చుకొంటున్నది.
करीम कहाँ जाता है।	కరీమ్ ఎక్కడికి వెళ్ళుచున్నాడు?
करीम बाजार जाता है।	కరీమ్ బజారు వెళ్ళుచున్నాడు
कमला क्या खाती है।	కమల ఏమి తింటున్నది?
कमला आम खाती है।	కమల మామిడిపండు తింటున్నది.
केशव क्या खेलता है।	కేశవ్ ఏమి ఆడుతున్నాడు?
केशव क्रिकेट खेलता है।	కేశవ్ క్రికెట్ ఆడుతున్నాడు.
सरला क्या पीती है।	సరళ ఏమి త్రాగుచున్నది.
सरला चाय पीती है।	సరళ తేనీరు త్రాగుచున్నది.
वह दूध नहीं पीती।	ఆమె పాలు త్రాగదు.
बच्ची क्या पीती है।	బిడ్డ ఏమి త్రాగును?
बच्ची दूध पीती है।	బిడ్డ పాలు త్రాగును.
वह काफी नहीं पीता।	వాడు కాఫీ త్రాగడు.
गाय घास खाती है।	ఆవు గడ్డి తింటుంది
तोता फल खाता है।	చిలుక పండ్లు తింటుంది.
बन्दर पेड पर रहता है।	కోతి చెట్టుపై నివసిస్తుంది.
शेर जंगल में रहता है।	సింహము అడవిలో వుంటుంది.

मछली पानी में रहती है। చేప నీటిలో నివసిస్తుంది.
किसान गाँव में रहती है। రైతు గ్రామములో వుంటారు.
बच्चा रोता है। శిశువు (బిడ్డ) ఏడుస్తున్నాడు
बालक दोडता है। బాలుడు పరుగెత్తుతున్నాడు.
सुन्दरी सोती है। సుందరి నిద్రపోతున్నది.
सुलोचना कपडे सीती है। సులోచన బట్టలు కుట్టుతున్నది.
बस सडक पर जाती है। బస్సు రోడ్డుపైన పోతున్నది.
रेल पटरिये पर जाता है। రైలు పట్టాలపై పోతున్నది
मजदूर घास काटते हैं। కూలీలు గడ్డి కోస్తున్నారు.
जहाज समुद्र में जाती है। ఓడ సముద్రములో వెళ్తున్నది.

अभ्यास : 1. प्रश्नों के जवाब लिखिये

1. रमेश क्या करता है?
2. रजनी क्या करती है?
3. मोहन क्या करता है?
4. तुम क्या लिखते हो?
5. माधवी क्या सीखाती है?
6. मधु क्या पीता है?

2. उचित शब्दों से खाली स्थान भरिये :

(क्रिकेट, मछली, चाय, जंगल, दूध, गाँव)

1. सरला -------- पीती है।
2. बच्चा -------- पीता है।
3. शेर --------- में रहता है।
4. किसान ------- में रहता है।
5. ---------- पानी में रहती है।
6. केशव --------- खेलता है।

तात्कालिक वर्तमान काल
తాత్కాలిక వర్తమాన కాలము

నియమములు

తాత్కాలిక వర్తమాన కాలములో క్రియాధాతువునకు చివర रहा వచ్చును. కర్త యొక్క లింగ వచనములను అనుసరించి रहा మాత్రమే रहा, रहे, रही గా మారును.

ఉదా : खा रहा है, खा रहे हैं, खा रही है, खा रही हैं।

उदाहरण

मै पाठ लिख रहा हूँ। నేను పాఠము వ్రాస్తూ వున్నాను.
मै सिनेमा देख रहा हूँ। నేను సినిమా చూస్తూ వున్నాను.
लडके गीत गा रहे हैं। బాలురు పాట పాడుతూ ఉన్నారు.
लडकियाँ क्या पढ रही है?
బాలికలు ఏమి చదువుతూ ఉన్నారు.
माताजी रोटी बना रही है।
అమ్మగారు రొట్టె చేస్తూ వున్నారు.
सडक पर अध्यापक जी जा रहे हैं।
రోడ్డుమీద ఉపాధ్యాయులవారు పోతూ వున్నారు.
नौकर तरकारियाँ ला रहा है।
నౌకరు కూరగాయలు తెస్తూ వున్నాడు.
वे औरतें फूल बेच रहीं हैं।
ఆ స్త్రీలు పూలు అమ్ముతూ వున్నారు.
तुम कहाँ जा रहे हो।
నీవు ఎక్కడికి వెళ్ళుతూ వున్నావు?
तुम क्यों रो रहे हो।
నీవు ఎందుకు ఏడస్తూ వున్నావు?

यह रेल दिल्ली जा रही है।

ఈ రైలు డిల్లీ వెళ్ళుతూ వున్నది.

वह रेल बंबाई से आ रही है।

ఆ రైలు బొంబాయి నుండి వస్తూ వున్నది.

मेरे पिताजी कमरे में सो रहे हैं।

మా నాన్నగారు గదిలో నిద్రపోతూ వున్నారు.

हम दुकान में कपडे खरीद रहे हैं।

మేము అంగడిలో బట్టలు కొంటూ వున్నాము.

बच्चा दूध पी रहा है।

పిల్లవాడు పాలు తాగుచూ వున్నాడు.

अभ्यास : तात्कालिक वर्तमानकाल में लिखिये

1. तू क्या पढता है?
2. तुम क्या करते हो?
3. वह स्कूल जाता है।
4. आप दिल्ली से आते है।
5. वे मैदान में खेलते हैं।
6. यह पाठ लिखता हैं।
7. लता कमरे में सोती है।
8. रमेश फल खाता है।
9. लडकी क्यों रोती है।
10. मैं रोटी खाती हूँ।

13. विधिवाचक
విధివాచకము

1. ఆదేశము మరియు విజ్ఞప్తి - ఈ రెండు సందర్భములలో విధి వాచకము ఉపయోగింపబడును.

   तू కర్తగా ఉన్నపుడు ధాతువు మాత్రము ఉండును.

కర్తగా ఉన్నపుడు ओ, आम కర్తగా ఉన్నపుడు इये క్రియకు చివర వచ్చును. उदा, तू जा। तुम जाओ। आप जाइये।

तू पढ, तुम पढो, आप पढिये।

2. ले,दे,पी,कर ఈ నాలుగు ధాతువులలో इये కు బదులుగా जिये వచ్చును

ले –	तुम लो –	आप लीजिये।
दे –	तुम दो –	आप दीजिये।
पी –	तुम पिओ –	आप पीजिये।
कर –	तुम करो –	आप कीजिये।

3. उदा : मत खाओ, मत पिओ।

तूआ	నీవు రాయి
तू कर	నీవు చెయ్యి
तू पढ़	నీవు చదువు
तू देख	నీవు చూడు
तुम आओ	నీవు రమ్ము, (మీరు రండి)
तुम जावो	నీవు వెళ్ళుము, (మీరు వెళ్ళండి)
तुम पाठ पढ़ो	నీవు పాఠము చదువుము
तुम हिन्दी लिखो।	నీవు హిందీ వ్రాయుము
तुम यह काम करो।	నీవు ఈ పని చేయుము
तुम वहाँ बैठो।	నీవు అక్కడ కూర్చొనుము
आप आइये।	తమరు రండి
आप जाइये।	తమరు వెళ్ళండి
आप पाठ पढ़िये।	తమరు పాఠము చదవండి
आप हिन्दी लिखिए।	తమరు హిందీ వ్రాయండి
आप यह काम कीजिये।	తమరు ఈ పని చేయండి

आप वहाँ बैठिये।	తమరు అక్కడ కూర్చోండి
तुम काफी मत पिओ।	మీరు కాఫీ తాగవద్దు
आप जमीन पर मत बैठिये।	తమరు నేలపై కూర్చోవద్దండి
आप कुरसी पर बैठिये।	తమరు కుర్చీ మీద కూర్చోండి

अर्थपूर्ण वाक्य बनाईये

तू	बाजार	जा
	गीत	गा
	काम	कर
	सिनेमा	देख
	पाठ	पढ़
	हिन्दी	लिख
तुम		जाओ
		देखो
		करो
		पढो
		लिखो
		गाओ
आप		जाइये
		कीजीये
		गाईये
		देखिये

14. संज्ञा : నామవాచకము

నిర్వచనము : మనుష్యులు, జంతువులు, పక్షులు, నదులు, పర్వతములు, పట్టణములు, వస్తువులు మొదలగువాని పేర్లను తెలుపు పదములను నామవాచకములందురు. (संज्ञा)

उदा : गोपाल, गाय, तोता, गोदावरी हिमालय, दिल्ली कुरसी।

నామవాచకములు అయిదు రకములు

1. व्यक्तिवाचक : వ్యక్తివాచకము
2. जातिवाचक : జాతి వాచకము
3. समूहवाचक : సమూహవాచకము
4. द्रव्यवाचक : ద్రవ్యవాచకము
5. भाववाचक : భావవాచకము

షరా : కొందరు పండితులు సమూహవాచకము మరియూ ద్రవ్య వాచకములను జాతి వాచకము యొక్క ఉపభేదములుగా భావించు చున్నారు. వారి విభజన ప్రకారము నామవాచకము 1. వ్యక్తి నామవాచకము 2. జాతి వాచకము 3. భావవాచకము అను మూడు భాగములుగా విభజింపబడినవి.

उदाहरण

1. व्यक्ति वाचक : राजाराव, राधा, नीलगिरि, कावेरी
2. जातिवाचक : बालक, आदमी, मेज, पेड, घर, पहाड
3. समूहवाचक : सेना, भीड, दल, समूह
4. द्रव्यवाचक : सोना, चांदी, पेट्रोल, हीरा, मोती, पानी
5. भाववाचक : क्रोध, शांति, मिठास, गरमी ।

अभ्यास

తగిన నామ వాచకములతో ఖాళీలు పూరించండి :

1. -------- दूध पीता है ।
2. ------- सामान लाता है ।

3. -------- खेत जोतता है ।
4. -------- करखाने में काम करता है ।
5. -------- मैदान में खेलते है ।
6. -------- हिन्दी पाठ लिखती है ।
7. -------- मिठाई बनाति है ।
8. -------- पर चार बंदर हैं ।
9. फुटबाल खेल मैं दो ---- होते है ।
10. नौकर पर मालिक को वहुत ------आया ।

(माताजी, दल, क्रोध, पेड, लडकियाँ, लडके, मजदूर, किसान, नौकर, बच्चा గీతలుంచిన నామ వాచకములు ఏరకమునకు చెందినవో వ్రాయండి :

1. यह कुरसी बहुत सुन्दर है ।
2. गौरी बहुत अच्छी लडकी है ।
3. नीलगिरि दक्षिण भारत के प्रसिद्द पर्वत है ।
4. सिंधु नदी के पांच उपनदियाँ हैं ।
5. बच्चे की बातें सुनकर मुझे बडी खुशी हुयी ।
6. प्रेम सबसे उत्तम गुण है ।
7. आजकल घी का दाम बढ गया है ।
8. आजकल पेट्रोल के बिना भी कार चलाते हैं।
9. बाबर की सेना छोटी थी, लेकिन पराक्रमशाली थी ।
10. नागार्जुनसागर भारत का एक प्रसिद्द बांध है ।

15. सर्वनाम : సర్వనామములు

मै - నేను, तू - నీవు, तुम - మీరు, यह - ఇది, ఇతడు, ఈమె, ఈ, वह - అది, అతడు, ఆమె, ఆ, ये - ఇవి, వీరు, वे - అవి, వారు, आप - తమరు, कौन - ఎవడు, ఎవరు.

గమనిక :

సర్వనామమును అనుసరించి క్రియారూపము ఈ క్రింది విధముగా మారును. (ఈ నియమమును కంఠస్తము చేయవలెను.)

अ : वर्तमान काल

मै	– जाता हूँ	– जाती हूँ	(స్త్రీ)
तुम	– जाते हो	– जाती हो	(స్త్రీ)
यह, वह	– जाता है	– जाती है	(స్త్రీ)
ये, वे	– जाते है	– जाती हैं	(స్త్రీ)
हम, आप	– जाते हैं	– जाती हैं	(స్త్రీ)
कौन	– जाता है	– जाती है	(స్త్రీ)
कौन (बहुवचन)	– जाते हैं	– जाती हैं	(స్త్రీ)

उदाहरण :

मै स्कूल जाता हूँ । నేనే పాఠశాలకు వెళ్ళుతాను.

तुम कहा रहते हो? నీవు ఎక్కడ వుంటున్నావు?

तुम कहाँ जाते हो? నీవు ఎక్కడికి వెళ్ళుచున్నావు?

यह चित्र बहुत सुन्दर है। ఈ చిత్రము చాల అందముగా వున్నది

यह बालक सच बोलता है। ఈ బాలుడు నిజము మాట్లాడుతాడు.

वह औरत नाचती है। ఆ స్త్రీ నాట్యము చేస్తుంది.

ये आदमी बबाई से आते हैं। ఈ మనుష్యులు బొంబాయి నుండి వస్తారు.

वे घोडे तेज दोडते हैं। ఆ గుర్రములు వేగముగా పరుగెత్తును

आप क्या करते हैं। తమరు ఏమి చేస్తున్నారు?

मद्रास से कौन आते हैं। మద్రాసు నుండి ఎవరు వస్తారు?

उस घर में कौन रहते हैं। ఆ యింటిలో ఎవరు వుంటున్నారు.

अर्थपूर्ण वाक्य बनाइये

मैं	स्कूल		
तुम	सामान	जाता	हूँ
		जाते	

यह	किताब	लाता	हो
वह	कपडे	लाते	है
ये	रोटी	खरीदता	है
वे		खरीदते	
हम		सीता	
		खाता	
		खाते	

आ-भूतकाल

मै- आया-आयी(स्त्री)	मैने-किया
तुम-आये-आयी(स्त्री)	तुमने-किया
वह,वह-आया-आयी (स्त्री)	इसने,उसने-कियां।
ये,वे-आये-आयी (स्त्री)	इन्होंने,उन्होंने-किया।
हम,आप-आये-आयी (स्त्री)	हमने,आपने-किया।
कौन-आया-आयी (स्त्री)	किसने-किया।
कौन (बहु)-आये-आयी(स्त्री)	किन्होंने-किया।

उदाहरण

मैं नागपूर से आया	मेने सिनेमा देखा
तुम कहाँ से आये?	तुमने क्या किया?
वह बंबई से आया।	इसने पाठ लिखा।
वे विदशों से आये।	उन्होंने कविता पढी।
ये लोग क्यों आये?	इनहोंने निबन्ध लिखा।
हम आपको दखने आये।	हमने नाटक देखा।
आप काशीसे कब आये?	आपने उपन्यास लिखा।
कल कौन आया?	किसने यह काम किया?
आप के साथ कौन कौन आये?	किन्होंनें यह घटना देखी?

इ) भविष्यत काल

मैं-देखूँगा	(ऊँगा)
तुम-देखोगे	(ओगे)

यह,वह–देखेगा (एगा)

ये,वे–देखेंगे (एँगे)

हम,आप–देखेंगे (एँगे)

कौन–देखेगा (एगा)

कौन–देखेंगे (बहु) (एंगे)

उदाहरण

मैं गेंद खेलूँगा।	मैं तमिल लिखूँगा।
तुम हाकी खेलो।	तुम हिन्दी पढोगे।
वह क्रिकेट खेलेगा।	वह मलयालम सीखेगा।
यह खोखो खेलेगा।	यह गुजराती गीत गायेगा।
वे कबड्डी खेलेंगे।	वे सिन्धी सीखेंगे
ये बैस्केट बाल	ये बंगला में बोलेंगे खेलते
हम तालाब में तैरेंगे।	हम अंग्रेजी में बोलेंगे
आप मैदान में दौडेंगे।	आप कहाँ ठहरेंगे
कौन बैडमिंटन खेलेगा।	उस के साथ कौन जायेगा?
वालीबाल कौन खेलेंगे?	इस महल में कौन कौन रहेंगे?

अभ्यास : भविष्यत काल मे लिखिये

1. मैं कल गुंटूर-----------(जा)
2. आप अमरावती कब-------?(आ)
3. वे लडके क्या----------? (पी)
4. हम मेले में कपडे--------(खरीद)
5. तुम वहाँ कितने दिन-------(रह)
6. महेश कालेज में--------(भरती हो
7. महिता चूडियाँ----------(पहन)
8. बच्चा टोपी-----------(ला)
9. यह लडका झूठ नही------(बोल)

अर्थपूर्ण वाक्य बनाइये

मैं		खेलूँगा
तुम	गेंद	खेलोगे
	क्रिकेट	खेलेगा
यह		खेलेगा
वह	तामिल	सीखूँगा
ये	हिन्दी में	सीखोगे
		सीखेगा
वे		सीखेंगे
हम		बोलूँगा
		बोलोगे
आप		बोलेगा
		बोलेंगे

सर्वनामों के रूपान्तर
సర్వనామములలో మార్పులు

विभक्तियों के कारण सर्वनामों में रूपान्तर होते हैं।

कुछ उदाहरण:

मैं+ने= मैने
तुम+ने= तुमने
यह+ने= इसने
वह+ने= उसने
ये+ने= इन्होंने
वे+ने= उन्होंने
आप+ने= आपने

मैं+को= मुझको (मुझे)
तुम+को= तुमको,तुम्हें,तुझको
यह+को= इसको, इसे
वह+को= उसको, उसे
ये+को= इनको, इन्हे
वे+को= उनको, उन्हे
आप+को= आपका

कौन+ने= किसने कौन+को= किसको, किसे
कौन+ने= किन्होंने कौन+को= किनको, किन्हे
मैं+का= मेरा मैं+से= मुझसे
तुम+का= तुम्हारा तुम+से= तुमसे, तुझसे
यह+का= इसका यह+से=इससे
वह+का= उसका वह+से= उससे
ये+का= इनका ये+से= इनसे
वे+का= उनका वे+से= उनसे
हम+का= हमारा हम+से= हम से
आप+का= आपका आप+से= आप से
कौन+का= किसका कौन+से= किससे
कौन+का= किनका(बहु) कौन+से= किनसे कुछ

उदाहरण वाक्य :

तुमहारा नाम क्या है? मेरा नाम रंगाराव है।
इसका घर बडा है। उसका कमरा छोटा है।
इनके पिताजी अध्यापक हैं। उनके पिताजी वकील है।
हमारा गाँव बहुत सुन्दर है। आपके साथ कौन जाते हैं।
तुम किसके पास रहते हो? किन के पास कलमें हैं?

अभ्यास సర్వనామముల ఉచిత రూపములతో ఖాళీలు పూర్తిచేయండి.

1. -------- पास सौ रुपये है। (मैं)
2. ------- गाँव यहाँ से बहुत दूर है (हम)
3. -----साथ उसका भाई भी रहता है (वह)
4. ----- घर में एक सांप दिखाई पडा(यह)
5. ------ पास कितने रूपये हैं (तुम)
6. ------- घरों का भाडा अधिक है (वे)
7. ------- क्या चाहिए (आप)
8. यह कलम ----- जेब में मिली (कौन)

पुरुष : పురుషలు

1. హిందీ భాషలో మూడు పురుషలు ఉన్నవి :

1) उत्तम पुरुष : ఉత్తమ పురుష : मैं, हम

2) मध्यम पुरुष :మధ్యమ పురుష : तू, तुम, आप

3) अन्य पुरुष : అన్య పురుష : यह, वह, ये, वे

సూచన : తెలుగు భాషలో అన్య పురుష ''ప్రథమ పురుష' అని పిలువ బడుచున్నది. తనను గురించి తెలుపునది ఉత్తమ పురుష. ఎదుటి వానిని గురించి తెలుపునది మధ్యమ పురుష. ఎక్కడో ఉన్న వానిని గురించి తెలుపునది ప్రథమ పురుష అని పిలువ బడుచున్నది. అయితే హిందీలో ఎక్కడో ఉన్న వానిని గురించి తెలుపు సర్వ నామములను अन्य पुरुष (అన్య పురుష) అని అంటారు.

कुछ उदाहरण वाक्य

मै रोटी खाता हूँ।	हम रोटी खाते है।
నేను రొట్టె తింటున్నాను	మేమురొట్టె తింటున్నాము
तू क्या करता है?	तुम क्या करते हो?
నీవు ఏమి చేస్తున్నావు	మీరు ఏమి చేస్తున్నారు
आप कहाँ जाते हैं?	आप कुरसी पर बैठिये।
తమరు ఎక్కడికి వెళ్ళుచున్నారు?	తమరు కుర్చీ మీద కూర్చొండి
यह अच्छा लहका है।	ये तोते बहुत सुन्दर हैं।
ఇతడు మంచి బాలుడు	ఈ చిలుకలు చాల అందముగావున్నవి
वह गाय कमजोर है।	वे बैल मजबूत हैं।
ఆ ఆవు బలహీనముగా ఉన్నది	ఆ ఎద్దులు బలముగా వున్నవి

మాట్లాడువారు తమను గురించి చెప్పవలసి వచ్చినపుడు ఏకవచనములో मै బహువచనములో हम ఉపయోగింతురు :

उदा : मैं तमिल सीखता हूँ

हम काकिनाडा में रहते है।

ఎదుట ఉన్న వారిని గురించి చెప్పునపుడు तू,तुम,आप అను సర్వనామములు ఉపయోగింతురు. तू అను సర్వ నామమును చిన్నవారు, నౌకర్లు మొ॥ వారి పట్ల ఉపయోగింతురు (కొన్ని పర్యాయములు భగవంతుని ఉద్దేశించికూడ तू ఉపయోగిస్తారు.) ఎక్కువ సన్నిహితులు तू శబ్దము ఉపయోగిస్తుంటారు.

उदा : तू अब तक कहाँ गया?
तू बडा नटखट है?
हे भगवान! तू मेरी प्रार्थना क्यों नहीं सुनता?
तुम कहाँ रहते हो?
तुम नागपूर में कितने दिन रहोगे?
आप देर से क्यों आये।
आपका कालेज बहुत बडा है।

మాట్లాడు వారికి దూరంగా (ఎక్కడో) ఉన్నవారిని (వస్తువులను) గురించి తెలుపు సర్వనామములు यह वह, ये, वे।

उदा : यह फल बहुत मीठा है।
वह फल बहुत कच्चा है।
ये फूल बहुत सुन्दर हैं।
वे फूल सूख गये हैं।

अभ्यास అవసరమైన సర్వనామములను ఉపయోగించి ఖాళీలను పూర్తి చేయండి :

1. ------- कहाँ रहता है (तू, तुम)
2. ------- मैलापूर में रहते हैं (तुम, वे)
3. -------- क्यों रोते हो? (वह, तुम)
4. ------- तरकारियाँ लाने जाते हैं (हम, यह)
5. -------बन्दर पेड पर बैठे हैं (ये, तुम)
6. ------ घोडा तेज दौडता है (यह, वे)
7. ------ मैसूर में तीन दिन ठहेर (हम, वह)
8. ------ मंदिर आन्ध्र प्रदेश में मशहुर है (वह, हम)
9. ------ क्या लिखता है (हम, तू)
10. ------किस स्कूल में पढते हो (तुम, हम)

'अपना' का प्रयोग : 'अपना' యొక్క ప్రయోగము

1. 'अपना' అనునది నిజవాచక సర్వనామము. యిది అన్ని పురుషలు, లింగములు, వచనములందు ఉపయోగింప బడును.
2. యిది వాక్యములోని కర్తకు చెంది యుండును. అయితే కర్మను బట్టి మారుచుండును.

   उदा : मैं अपना गाँव जाता हूँ।
   वे अपने कपडे धोते हैं।
   अनिता अपनी कलम से लिखती है।
   छात्र अपनी किताबें नहीं लाये।
3. अपना అనునది నామవాచకము లేదా సర్వనామము తర్వాత షష్ఠీ విభక్తితో దాని ఆవృత్తిని నివారించుటకై ఉపయోగింపబడును. अपना ఉపయోగించక పోయినచో తప్పు అర్థము వచ్చుటకు వీలున్నది.

उदा : తప్పు — ఒప్పు

తప్పు		ఒప్పు
तुम तुम्हारा घर जाओ	–	तुम अपना घर जाओ
वे उनका गांव जाते है	–	वे अपना गांव जाते है।
वह उसकी बहन को प्यार करता है	–	वह अपनी बहन को प्यार करता है।
लीला उसके कपडे सीतीं है	–	लीला अपने कपडे सीती है।
मैं मेरा काम करता हूँ	–	मैं अपना काम करता हूँ।

मैं తరువాత मेरा, तुम తరువాత तुम्हारा, वह తరువాత उसका అను సర్వనామము చదువుటకు అసహజముగా ఉంటాయి. వాటికి బదులు अपना ఉపయోగింప బడుతుంది.

कुछ उदाहरण

1. मै अपना गांव जाता हूँ :
   నేను మా గ్రామమునకు వెళ్ళుతాను.
2. तुम अपना पाठ पढो :
   నీవు నీ పాఠము చదువుము
3. वह अपने घर से आता है :
   అతడు తన యింటినుండి వస్తున్నాడు
4. वे अपने खेतों में काम करते है
   వారు తమ పొలాల్లో పని చేస్తున్నారు.
5. हम अपने घरों में रहते हैं :
   మేము మా యిండ్లలో ఉంటున్నాము.
6. आप अपनी किताब क्यों नहीं लाये :
   తమరు తమ పుస్తకము ఎందుకు తీసికొని రాలేదు.
7. माधवराव जी अपने कपडे खुद धोते है :
   మాధవ రావుగారు తమ బట్టలు స్వయంగా ఉతుకు కొంటారు.
8. लीला अपना भोजन खुद पकाती है :
   లీల తన భోజనము తానే వండుకొనును.
9. गाय अपने बछडे के पास गयी :
   ఆవు తన దూడ దగ్గరికి వెళ్ళినది.
10. कुत्ता अपने मालिक के खूब पहचानती है :
    కుక్క తన యజమానిని చక్కగా గుర్తిస్తుంది.

अभ्यास ఈ క్రింది వాక్యములలో సర్వనామముల యొక్క ప్రయోగములలో తప్పులను సరిచేయుము. అవసరాన్ని బట్టి अपना, अपने, अपनी అను సర్వనామములు ఉపయోగించుము.

1. रमा उसके दोस्त के घर गयी।
2. मैं मेरा पाठ लिखता हूँ।
3. वे उनके खेतों में काम करते हैं।
4. वह उसकी कलम से लिखता है।

5. हम हमारी बहिन के साथ जाते हैं।
6. महेश उसकी पत्नी को बहुत प्यार करता है।
7. अध्यापक उनका वेतन लेने गये।
8. यह लडका इसकी थाली में खाता है।
9. आप आपकी बेटी को बुलाइये।
10. तुम तुम्हारी पेटी खोल कर देखो।

'जो' का प्रयोग : जो యొక్క ప్రయోగము

1. जो అనునది సంబంధ సూచక సర్వనామము. కనుక ఇది నామ వాచకము లేదా సర్వనామముతో ఎక్కువ సంబంధము కలిగి ఉండును.
2. जो అప్పుడప్పుడు వాక్యమునకు ముందు, అప్పుడప్పుడు వాక్యము మధ్యలోను వచ్చును. जो అను మాటకు అను బంధముగా వాక్యము మధ్యలో सो వచ్చును. అప్పుడప్పుడు वह లేక वे కూడా వచ్చును. కొన్ని పర్యాయములు तो వచ్చును.

जैसे : जो दयालू है वही सच्चा राजा है।
जो खूब पढ़ता है सो पास होता है।
वह अंतिम विजय पाता है जो धैर्य से काम करता है।
वे महापुरुष होते हैं जो देश केलिये कष्ट सह लेते हैं।

3. విభక్తి ప్రత్యయము వచ్చినపుడు जो యొక్క రూపాంతరము ఈక్రింది విధముగా జరుగును.

जैसे :

	एक वचन	बहुवचन
जो+ने	जिसने	जिन्होंने
जो+को	जिसको,जिसे	जिनको,जिन्हें
जो+से	जिससे	जिनसे
जो+पर	जिस पर	जिन पर

4. जो అను మాట విశేషణముగా కూడా వాడబడును. నామ వాచకము తర్వాత విభక్తి ప్రత్యయము ఉన్నచో ఏక వచనములో जिस, బహువచనంలో जिन గా మారును.

जैसे : जिस घर में तुम रहते हो वह कहाँ है? (एक वचन) जिन लडकों को तुम चाहते हो वे घर में नहीं हैं (बहुवचन)

अभ्यास जो యొక్క ఉచిత రూపములతో ఖాళీలు పూర్తి చేయండి.

1. ----- आदमी को तुम जानते हो उसे मैं भी जानता हूँ।
2. ------ घर तालाब के किनारे पर है वह मेरे मामाजी का है।
3. ------ अधिक बातें करता है सो काम नहीं करता।
4. ------ लडके यहाँ नहीं है वे सिनेमा गये।
5. वही सच्चा देश भक्त है----- देश के लिए अपना सुख त्याग करता है।
6. ----- तुम यहाँ अधिक दिन काम करना चाहते हो तो मेरी बात सुनो।

16. विशेषण : విశేషణములు

నియమములు

1. కర్త యొక్క లింగ వచనములను అనుసరించి आ మారును. ఆకారాంత పుంలింగ విశేషణము బహువచనములో ए కారాంతము గాను, స్త్రీ లింగము ई కారాంతము గాను మారును. స్త్రీలింగ బహువచనములో కూడా ई మారదు. కాని है కి పైన బిందువు చేర్చవలెను.

   उदा : मोटा आदमी, मोटी औरत

   मोटे आदमी, मोटी औरतें

2. అకారాంతములు కాని పుంలింగ శబ్దములు మారవు.
उदा : सुन्दर, पेड

3. నామవాచకము తరువాత విభక్తి ప్రత్యయము వచ్చినచో పులింగ అకారాంత విశేషణము 'ए' కారాంతముగా మారును. (స్త్రీలింగములో మార్పు వుండదు.)

उदा : बडे घर में, मोटे आदमी को, मोटी औरत स

कुछ उदाहरण

वह आदमी मोटा है।	ఆ మనుష్యుడు లావు (లావుగా వున్నాడు)
यह औरत गोरी है।	ఈ స్త్రీ ఎరుపు(ఎర్రగా వున్నది)
वह बकरा काला है।	ఆ మేక నలుపు (నల్లగావున్నది)
यह कबूतर सफेद है।	ఈ పావురము తెలుపు (తెల్లగా వున్నది)
वह हिरन सुन्दर है।	ఆ జింక అందముగా వున్నది.
आकाश नीला है।	ఆకాశము నీలం రంగులో వున్నది.
पत्ते हरे हैं।	ఆకులు ఆకుపచ్చగా వున్నవి.
यह गेंद लाल है।	ఈ బంతి ఎర్రగా వున్నది.
कलकत्ता बडा नगर है।	కలకత్తా పెద్ద నగరము.
यह गाँव छोटा है।	ఈ గ్రామము చిన్నది.
रजिया अच्छी लडकी है।	రజియా మంచి బాలిక.
खेत मे पाँच ऊँचे पेड हैं।	పొలములో అయిదు ఎత్తయిన చెట్లు వున్నవి.
ये संतरे बहुत मीठे हैं।	ఈ కమలా పండ్లు చాలా తియ్యగా వున్నవి.
गरम दुध पीओ।	వేడిపాలు తాగుము.
ठंडा पानी पीओ।	చల్లని నీరు తాగుము.
ये आम पके नही हैं।	ఈ మామిడి పండ్లు పండినవి కావు.
सूत के कपडे सस्ते हैं।	నూలు బట్టలు చౌక
ये कच्चे अंगूर हैं।	యివి పచ్చి ద్రాక్షపండ్లు.
रेशमी साडियाँ बहुत महगी हैं।	పట్టుచీరెలు చాలా ఖరీదైనవి.
गगा नदी का पानी साफ है।	గంగానది నీరు పరిశుభ్రముగా వున్నది.
गोंविद की कमीज गदी है।	గోవిందుని చొక్కా మురికిగా వున్నది.

अभ्यास : 1. जवाब लिखिये

1. रजिया कैसी लडकी है ?
2. वह हिरन कैसा है ?
3. यह गेंद कैसी है ?
4. यह गाँव कैसी है ?
5. ये संतरे कैसे है ?
6. वह आदमी कैसा है ?

2. खाली स्तान भरिये

(काली, लाल, साफ, नीला, बडा, हरे गरम, सफेद, महंगी, सस्ते)

1. आकाश ------- है ।
2. कलकत्त ------- नगर है ।
3. पत्ते ----------- है ।
4. यह कबूतर --------है ।
5. ------------- दूध लाओ ।
6. सूत के कपडे -------- होते हैं ।
7. यह गेंद ----------- है ।
8. रेशमी साडियाँ बहुत ------- हैं ।
9. गंगा नदी का पानी -------- है ।
10. उसकी कलम ---------- है ।

विशेषण–तुलना విశేషణములు - తర తమ భేదములు

1. విశేషణములను పోల్చునపుడు से, सबसे, बढकर, की अपेआ, कम, ज्यादा అను మాటలు ఉపయోగింపబడును. రెండు వస్తువుల భేదమును (తరము) తెలుపునపుడు से ఉత్తమత్వమును (తమము) తెలియజేయునపుడు सबसे ఉపయోగింపబడును. (కొన్ని సందర్భములలో విశేషణమును రెండు పర్యాయములు వుపయోగించి మధ్యలో से వాడబడును)

2. కొన్ని సందర్భములలో की अपेना (కంటె) बढकर (మించిన, ఎక్కువ) అను మాటల ద్వారా తారతమ్యము సూచించబడును.

3. కొన్ని సార్లు कम అను మాట ద్వారా న్యూనతను, ज्यादा అను మాట ద్వారా ఆధిక్యతను తెలియ జేయవచ్చును.

कुछ उदाहरण

यह लडका उस लडकी से बडा है ।

ఈ బాలుడు ఆ బాలిక కంటె పెద్దవాడు (తరము

यह लडका सबसे बडा है ।

ఈ బాలుడు అందరికంటె పెద్దవాడు (తమము)

गोदावरी नदी कृष्णा नदी से बडी है ।

గోదావరి నది కృష్ణానది కంటె పెద్దది.

गंगा नदी भारत की सब नदियों से बडी है।

గంగానది భారతదేశంలోని అన్ని నదులకంటె పెద్దది.

अच्छी अच्छी मिठाई ।

అత్యుత్తమమయిన మిఠాయి.

मोटी से मोटी औरत ।

అందరికంటె లావుపాటి స్త్రీ

सुन्दर से सुन्दर चित्र ।

అతి సుందరమైన చిత్రము

पोतना से बढकर कोई कवि नहीं है ।

పోతనను మించిన కవి లేడు.

लीला की अपेआ सुशीला लम्बी है ।

లీల కంటె సుశీల పొడవైనది.

रंगाराव रामाराव से कम खाता है ।

రంగారావు రామారావు కంటె తక్కువ తింటాడు.

यह लडका गोविन्द से ज्यादा अंक पाता है।

ఈ బాలుడు గోవిందుని కంటె ఎక్కువ మార్కులు తెచ్చుకుంటాడు.

विशेषणों की तुलना : విశేషణముల తారతమ్యము

.వివరణ :

1. విశేషణములను ఒక దానితో ఒకటి పోల్చునపుడు से అను విభక్తి, ప్రత్యామ్నాయం ఎక్కువగా ఉపయోగింపబడును.
   उदा : उमा से सुन्दर । गोपाल से बडा
2. అన్నిటి కంటే ఉత్తమము (తమము) అని తెలుపుటకు सब से అను పదములు ఉపయోగింపబడును.
   उदा : सबसे छोटा, सबसे अकलमंद, सबसे बडा।
3. కొన్ని పర్యాయములు వస్తువులు, వ్యక్తులు, మొ॥ వాటిని పోల్చినపుడు ज्यादा (ఎక్కువ) बढकर (గొప్ప, ఎక్కువ) कम (తక్కువ, అల్పము) అను మాటలు ఉపయోగింపబడును.
   उदा : सोहनलाल से ज्यादा सोना मोहनलाल के पास है । मद्रास नगर से बढकर बंबई नगर में व्यापार होता है ।
   मेरी बहन तुमसे कम अकलमद नहीं है ।
   नया मालिक पुराने मालिक से ज्यादा पैसा देता है । भारत के वैज्ञानिक यूरोप के वैज्ञानिकों से कम नहीं हैं । उसके काम उसकी बातों से बढकर होते हैं ।
4. విశేషణములను రెండుసార్లు ఉపయోగించుటద్వారా సర్వోత్తమము (తమము) అని తెలియజేయవచ్చును: కొన్ని సార్లు అన్నిటికంటె తక్కువ అనికూడ తెలియజేయవచ్చును)
   उदाः बडे से बडा पेड ।
   मोटे से मोटा आदमी ।
   छोटे से छोटा लडका ।
   सस्ते से सस्ता फल ।

कुछ उदाहरण

1. हिमालय दुनिया का सबसे ऊँचा पहाड है।
2. हमारे घर में सबसे बडे मेरे दादाजी है ।
3. नागपूर कलत्ता से छोटा शहरा है ।
4. हिन्दमहासागर अरब सागर से बडा है ।
5. यह कलम अन्य कलमों से सुन्दर है ।
6. मैं पिताजी से बढकर हिन्दी जानता हूँ ।
7. मनोहर के भाई उससे कम पढते हें ।
8. कल शादी में सबसे बढिया भोजन मिला ।
9. रामकृणा मिषन ने भूकम्प पीडित लोगों की अधिक से अधिक सेवा की ।
10. मेरे मामा जी मामी से कम खर्च करते हें।

अभ्यास ఈ క్రింది వాక్యములను से, ज्यादा, कम, बढकर వంటి తర తమ సూచక శబ్దముల నుపయోగించి తిరిగి వ్రాయండి:

1. यह घडी सुन्दर है । बाकी घडियाँ सुन्दर नही हैं ।
2. मोहन बडा है । बाकी लडके छोटे हैं ।
3. गोदावरी बडी नदी हें । कृणा नदी छोटी नदी हैं।
4. मेरा बडा भाई मेहनत करता हैं ।
5. वह लडकी अपनी बहन से - बोलता हैं।
6. मातृ भूमि से - प्यारी चीज कोई नही हैं।
7. वह आदमी सबसे - धनवान हैं ।
8. प्रशांत महासागर संसार के - बडा समुद्र हैं।
9. माँ सबसे - ज्यादा प्यारी हैं।
10. मेरे मामाजी लडकों से - लडकियों को पसंद करते हैं।

17. लिंग : లింగములు

నియమములు

1. హిందీ భాషలో 1) పుంలింగము 2)స్త్రీ లింగము అను రెండు లింగములు మాత్రమే ఉండును. (నపుంసక లింగము లేదు.) కనుక అన్ని వస్తువులు, భావవాచకములు కూడ ఏదోఒక లింగమునకు చెంది యుండును.

2. వస్తువు యొక్క స్వభావము, పరిమాణము బట్టి పండితులు లింగ నిర్ణయము చేసి యున్నారు ఉదా : పర్వతముల పేర్లు పుంలింగములు. నదులు నగరముల పేర్లు స్త్రీ లింగములు.

3. లింగ నిర్ణయము అభ్యాసము ద్వారా చేయవలెను. అన్నింటికి, అన్వయించే ఖచ్చితమైన నియమము ఏమీలేదు.

4. లింగములను అనుసరించి క్రియలు, విశేషములు, షష్టీవిభక్తి ప్రత్యయములు మారును.

उदा :

लडका जाता है।	लडकी जाती है।
बडा आदमी।	बडी औरत।
रमेश का घर बडा है।	रमा की कलम काली है।
सीता का भाई मोटा है।	उमा की माँ अच्छी है।
घर की दीवार ऊँची है।	उषा की घडी छोटी है।

लिंग परिवर्तन : कुछ नियम

పుంలింగ శబ్దముల నుండి స్త్రీ లింగ శబ్దములుగా మార్చుట :

उदा :आ కారాంత పులింగ శబ్దములు ईకారాంత శబ్దములుగా మారును.

लडका लडकी, घोडा—घोडी, बेटा-बेटी

వృత్తిని తెలుపు మాటలకు చివర్న इन,వచ్చును.

धोबी-धोबिन, माली-मालिन, तेली-तेलिन

కొన్ని మాటలకు చివర इन, आइन వచ్చును

पंडीत-पडिताइन, हाथिन

కొన్ని మాటలకు చివర इन, आनी వచ్చును.

शेर–शेनी जेठ–जेठानी, देवर –देवरानी

కొన్ని మాటలు ప్రత్యేకముగా ఉండును.

पिता–माता, बैल–गाय, आदमी–औरत

కొన్ని పదములకు मादा చేర్చిన స్త్రీ లింగములు అగును.

नर कौआ–मादा कौआ।

उदा :

हमने रोटी खायी।

राजा ने चार घोडे खरीदे

सुशीला ने देखा

शेर ने हिरन को मारा

सपेरे ने सांप को पकडा।

उन्होने खद्दर पहनने की प्रतिज्ञा की।

मोहन ने डूबदे हुये बच्चे को बचाया।

तुमने क्या किया?

उसने धोखा दिया ।

किसने यह काम किया?

अमरनाथ ने यह मंदिर बनवाया ।

स्वामी विवेकानन्द ने हिन्दू धर्म का प्रचार किया ।

गांधीजी ने सत्य और अहिंसा का मार्ग दिखाया ।

छात्रों ने पाठ सीखा ।

श्रीरामचंन्द्र ने रावणासुर का वध किया ।

अभ्यास : लिंग बदल कर पूरे वाक्य लिखयि

1. राघव का भाई नागपूर में रहता है?
2. बैल खेत में घास चरता है?
3. घोडा गाडी खीचता है?
4. तोता पेड पर बैठा है?
5. वह बकरा काला है?

6. यह आदमी अमरूद बेचता है?
7. वे लडके रोते है?
8. शेर जगल मे रहता है?

2. रेखांकित शब्दों के लिंग पहचानिये

1. हरा पत्ता 2. बडा पेड 3. बेटा लडका 4. मेरा घर 5. उसकी गाय 6. लीला की पुस्तक 7. ऊँची दीवार 8. छतरी कलम 9. मां की 10. बडा घडा 11. मोटा आम 12. करिम का अच्छी घर 13. लडकी के फूल 14. किसान के बैल 15. मेरी दवात

18. वचन : వచనములు

1. హిందీలో రెండు వచనములు కలవు. 1. ఏకవచనము. 2. బహువచనము.
2. బహువచనములో విశేషణము, క్రియ, షష్ఠీవిభక్తి ప్రత్యయము కూడ బహువచనములోనికి మారును.
3. విభక్తి ప్రత్యయము వచ్చినపుడు ఏకవచనములో కూడ का, के గా మారును.
   उदा : उसका + घर में - उसके घर में
4. అకారాంత పుంలింగశబ్దము ए కారాంతముగా మారును. అయితే హల్లులు ई, ऊ, ए చివర ఉన్న పుంలింగ శబ్దములు బహువచనములో కూడా మారవు.
   उदा : लडका - लडके, तोता - तोते, घर - घर, उल्लू - उल्लू
   आदमी - आदमी, भाई - भाई
   ఈ కారాంత స్త్రీ లింగ శబ్దముల చివర इयाँ వచ్చును. హల్లు చివర ఉన్నచో एँ వచ్చును. आ చివర ఉన్నచో आयें వచ్చును.
   उदा : घडी -घडियाँ, नदी - नदियाँ

राता - रातें पुस्तक - पुस्तकें
माता - मातायें, लता - लतायें
पाठशाला - पाठशालोयें, कविता - कवितायें
मै - हम, तू तुम - आप
यह - ये, वह, वे

उदाहरण

घोडा दौडता है। గుర్రము పరుగెత్తుచున్నది.
घोडे दौडते हैं। గుర్రములు పరుగెత్తుచున్నవి
वह पुस्तक बडी है। ఆ పుస్తకము పెద్దది.
वे पुसतकें बडी हैं। ఆ పుస్తకములు పెద్దవి
नारियल का पेड़ ऊँचा है। కొబ్బరి చెట్టు ఎత్తయినవి.
नारियल के पेडे ऊँचे हैं। కొబ్బరి చెట్లు ఎత్తయినవి.
वह गधा काला है। ఆ గాడిద నల్లగా వున్నది.
वे गधे काले है। ఆ గాడిదలు నల్లగా వున్నవి.

एक लडका मुरली बजाता है।
ఒక బాలుడు పిల్లనగ్రోవి వాయిస్తున్నాడు.
चार लडके मुरलियाँ बजाते हैं।
నలుగురు బాలురు పిల్లనగ్రోవులు వాయిస్తున్నారు.
लडकी रोटी बनाती है।
బాలిక రొట్టెలు తయారుచేస్తున్నది.
लडकियाँ रोटियाँ वनाती हैं।
బాలికలు రొట్టెలు తయారు చేస్తున్నారు
यह घडी बहुत सुन्दर है।
ఈ గడియారము చాల అందముగా వున్నది.
ये पूरियाँ बहुत अच्छी हैं।
ఈ పూరీలు చాల మంచివి.
मेरे हाथों में संतरे हैं।
నా చేతులలో కమలాపండ్లు వున్నవి.
उन पुस्तकों में सुन्दर चित्र हैं।
ఆ పుస్తకములలో అందమైన బొమ్మలు వున్నవి.

इन घरों में कौन रहते हैं।
ఈ యిండ్లలో ఎవరు వుంటున్నారు.
इस गली में फूल बेचते हैं।
ఈ సందులో పూలు అమ్ముతారు.
उन दूकानों में कपडे बेचते हैं।
ఆ అంగళ్ళలో బట్టలు అమ్ముతారు.

अभ्यास : 1. वचन बदल कर वाक्य लिखिये

1. यह किताब है।
2. वह केला है।
3. यह दीवर ऊँची है।
4. वह घडी सुन्दर है।
5. यह कलम है।
6. वह गाय है।
7. यह घडा है।
8. वह लडका है।
9. यह माला सुन्दर है।
10. वह कुरसी छोटी है।
11. यह घडी है।
12. वह लता है।

संज्ञा ओं के उचित रूपों खाली स्थान भरिये

1. मेज पर दो --------- है। (कलम)
2. कमरे में तीन -------- है। (बिल्ली)
3. मैं ------ में काफी नहीं पीता। (रात)
4. इन ----- में कौन रहते हैं। (घर)
5. वर्ग में ------- शोर मचाते हैं। (लडका)
6. मेरे लिये तीन ----- लाओ। (पुस्तक)
7. वह युवक ------- पर सवार है। (घोडा)
8. वे -------रसोई घर में हैं। (औरत)
9. टोकरी में दस ----- है। (आम)
10. ------नदी की तरफ जाती है। (गाय)

19. कारक (విభక్తులు)

को - ని, ను,కి, కు,

से - నుంచి, వలన, కంటె, చేత, తో

का, के, की - యొక్క

में - లో, లోపల

पर - మీద, పైన

के लिये, के वास्ते - కొరకు, కై

उदाहरण

राम को बुलाओ । రాముని పిలువుము.

बच्चे को दूध दो। బిడ్డకు పాలిమ్ము.

उषा की बहन कालेज में पढ़ती है।

ఉష యొక్క సోదరి కాలేజిలో చదువుచున్నది.

माताजी घर में नहीं हैं।

తల్లిగారు యింటిలో లేరు.

कमला का घर कहाँ है?

కమల యిల్లు ఎక్కడ వున్నది?

आम के पेड पर चार बंदर हैं।

మామిడి చెట్టు మీద నాలుగు కోతులున్నవి.

मालती से माधवी बडी है।

మాలతి కంటె మాధవి పెద్దది.

कलम अलमारी मे रखो।

కలమును అలమరలో పెట్టుము.

मंदिर हमारे घर से दूर है।

దేవాలయము మా యింటికి దూరము.

हम कलम से लिखते हैं।

మనము కలముతో వ్రాస్తాము.

मेरा दोस्त गुंटूर से आता है।

నా స్నేహితుడు గుంటూరు నుండి వస్తున్నాడు.

माधवी की किताब मेज पर है।

మాధవి యొక్క పుస్తకము బల్లమీద వున్నది.

पिताजी केलीये चाय लाओ।

నాన్నగారి కొరకు తేనీరు తెమ్ము.

जमींदार के घोडे तेज दौडते है।

జమీందారు (యొక్క) గుర్రములు వేగముగా పరుగెత్తును.

वह दवा के वास्ते गया।

అతడు మందు కొరకు వెళ్ళినాడు.

का, के, की (షష్ఠీ విభక్తి)

నియమములు

1. పుంలింగ ఏకవచనము అయిన నామవాచకము అన్వయించునపుడు का ఉపయోగించవలెను.

   పులింగ బహువచనములకు के ఉపయోగించవలెను. నామవాచకము తరువాత విభక్తి వచ్చినచో ఏకవచనములో కూడా के ఉపయోగించవలెను.

2. స్త్రీ లింగ నామవాచకమునకు ఏకవచనము మరియు బహువచనములో की ఉపయోగించవలెను.

उदा :

राम का धर ।	रहीम के धोडे।
सुलोचना की घडी ।	सुशीला की किताबें।
रमेश के घर में।	मोहन के कालेज में।

उदाहरण

वह रमेश का दोस्त है।

అతడు రమేశ్ యొక్క స్నేహితుడు.

वे रामाराव के वेटे है।

వారు రామారావు యొక్క కుమారులు.

सुन्दरम की बेटी स्कूल जाती है।
సుందరం (యొక్క) కుమార్తె స్కూలుకు వెళ్ళుచున్నది.
स्कूल की लडकियाँ हाकी खेलती है।
స్కూలులోని బాలికలు హాకీ ఆడుచున్నారు.
प्रणवि का भाई कालेज में पढ़ता है।
ప్రణవి యొక్క సోదరుడు కళాశాలలో చదువుచున్నాడు.
उसके दोनों भाई बेंगलूर में रहते है।
అతని యిద్దరు సోదరులు బెంగుళూరులో ఉంటున్నారు
सुरेश की बहन खूब गाती है।
సురేశ్ (యొక్క) సోదరి బాగా పాడుతుంది.
मीनाक्षी की बहने नदी में नहाती हैं।
మీనాక్షి సోదరిలు నదిలో స్నానము చేస్తున్నారు.
रहीम के कमरे में जार्ज है।
రహీమ్ గదిలో జార్జి వున్నాడు.
उनके घरों में बिजली नही है।
వారి యిండ్లలో విద్యుత్తు లేదు.

आवश यकतानूसार 'का' 'के' अयवा की से
रिकत स्थान भरिये :

1. यह नरेश ------- घोडा है।
2. वह गोपी -------- घडी है।
3. वे किसान --------- गायें है।
4. ये जमींदार ------- घोडे है।
5. यह माँ ---------- माला है।
6. ये सेठजी --------- कुत्रे हैं।
7. हम गोविन्दराव ------ बेटे हैं।
8. सुनीता ------वर्ग में कितनी लडकियाँ है।
9. सुमती ----- पति--- नाम क्या है?
10. सुन्दरी -------- बहन कहाँ रहती हैं।

20. क्रियार्थक संज्ञा
క్రియార్ధక నామవాచకము

క్రియలు నామవాచకము లుగా ప్రయోగింపబడినచో వాటిని "క్రియార్ధక నామవాచకములు" అందురు. ధాతువునకు చివర ना చేర్చినచో క్రియార్ధక నామవాచకము ఏర్పడును. వాటి తర్వాత విభక్తులు వచ్చినచో ना, ने గా మారును.

उदा : लिखना : వ్రాయుట, వ్రాయు
पढना : చదువుట, చదువు
देखना : చూచుట, చూపు
लिखने से : వ్రాయుటతో
देखने मे : చూచుటలో

कुछ उदाहरण

मुझे हिन्दी लिखना नहीं मालुम।
నాకు హిందీ వ్రాయుట (వ్రాత) తెలియదు.
उसको तैरना नहीं आता।
అతనికి ఈత రాదు.
देर तक जागना अच्छा नहीं है।
పొద్దు పోయేవరకు మేల్కొనుట మంచిది కాదు.
दिन रात पढ़ना उचित नहीं है।
రాత్రింబవళ్ళు చదువుట మంచిది కాదు.
रोज सिनेमा देखने से तंदुरूस्ती बिगड जाती है।
రోజూ సినిమా చూచుట వలన ఆరోగ్యము పాడగును.
बार बार काफी पीना अच्छा नहीं हैं।
మాటిమాటికి కాఫీ త్రాగుట మంచిది కాదు.
गीता एक मोटर कार खरीदना चाहती है।
గీత ఒక మోటారుకారు కొనగోరుచున్నది.

मैं तमिल सीखना चाहता हूँ।
నేను తమిళము నేర్వగోరుచున్నాను.
दिन में सोने से आदमी सुस्त बनता है।
పగలు నిద్రించినచో మనిషి సోమరి అవుతాడు.
कसरत करने से शरीर तदुरूस्त होता है।
కసరత్తు చేయుట వలన శరీరము ఆరోగ్యముగా వుండును.
रोज फल खाना अच्छा है।
రోజూ పండ్లు తినుట మంచిది.
वे नदी में स्नान करने (केलिये) जाते हैं।
వారు నదిలో స్నానము చేయుటకు వెళ్ళు చున్నారు.

क्रियार्थक संज्ञा ओं के उचित रूपों से खाली स्थान भरिये :

1. दिन में --------अच्छी आदत नहीं है।
2. अधिक ------- तन्दूरूस्तीके लिये हानिकारक है।
3. बडी देर दक ------ उचित नही हैं।
4. मुझे समुद्र में ------- नहीं आता।
5. मेरे पीताजी को हीन्दी ------ नहीं आता।
6. उस आदमी को मोटर ------- नहीं आता।
7. झूठ --------- से कई अनर्थ होते हैं।
8. रोज सबरे -------- से हम तन्दरूस्त बनते है।
9. मेरा भाई एक साइकिल ------ चाहता है।
10. शराब-------- बुद्धि खराब होती हैं।

21. भूत काल : భూత కాలము

1. గడిచిపోయిన కాలములో జరిగిన పనిని తెలియజేయునపుడు క్రియ భూత కాలములో నుండును. భూత కాలములో వ్రాయునపుడు అకర్మక క్రియలు, సకర్మక క్రియలు వేరు వేరుగా వుండును.

2. సకర్మక క్రియను భూత కాలములో వ్రాయునపుడు కర్తకు ने చేర్చవలెను. క్రియ కర్మ యొక్క లింగ వచనములను అనుసరించి మారుచుండును. (కర్తను బట్టి కాదు.)

3. కర్మలోపించినను, కర్మ తర్వాత को వచ్చినను క్రియ పుంలింగ ఏక వచనములో వుండును.

उदा : मैने देखा। उसने खाया
हमने सुना। तूमने पढा

4. భూత కాలములో ఆరు రకములున్నవి. వాటిలో अपूर्ण भूत काल, हेतु हेतु मदभूत काल అను రెండు రూపాలలో ने ప్రత్యయమురాదు. కనుక ఈ రెండు రూపాలలో క్రియ కర్తను బట్టి వుండును.

5. ला, बोल, भूत అను క్రియలు, सक, चुक, लग అనుసహాయ క్రియలు వచ్చినపుడు కర్తకు ने ప్రత్యయము చేర్చనవసరం లేదు.

उदा : वह थैली लाना भूला।
लडका पुस्तकें नहीं लाया।
मंत्री जी हिन्दी में बोले।
हम एक मील दौड सके।
लडके दूध पी चुके।
वे तालाब की ओर जाने लगे।

6. भूतकाल के छः भेड हैं।

1) सामान्य भूतकाल : సామాన్య భూతకాలము,
उदा : लडका गाया। लडके ने पाठ पढा।

2) आसन्न भूतकाल : ఆసన్న భూతకాలము
उदा : लडका गया या। लडके ने पाठ पाढ था।

3) पूर्ण भूत काल : పూర్ణ భూతకాలము
उदा : लडका गया था। लडके पाठ पढता था।

4) अपूर्ण भूत काल : అపూర్ణ భూతకాలము
उदा : लडका जाता था। लडका पाठ पढता था।

5) संदिग्ध भूत काल : సందిగ్ధ భూత కాలము

उदा : लडका गाया होगा। लडके ने पाठ पढा होगा।

6) हेतू हेतु मदभूत काल : హేతు హేతు మద్భూతకాలము

उदा : लडका जाता तो मेरे लिये धडी लाता।

भूतकाल : कुछ उदाहरण

अकर्मक क्रिया	सकर्मक क्रिया
मां क्यों हँसी	करीम ने केला खाया
बच्चा क्यों रोया	हमने नदी में स्नान किया
मैं चार बजे उठा	मदारी ने बन्दर को पकडा
राकेश तेज दौडा	लडकी ने गिलाश तोडी
रवि कहाँ से आया	शरत बाबु ने अच्छी कहानियाँ लीखी।
राकेश गोवा गया	नेवले ने शांप को मारा
तुम कहाँ ठहरे	सुनील ने सुन्दर चित्र रचा
लीला जलदी सोयी	रितविक्र ने डबल रोटी खरिदी
हम पांच बजे जागे	मामी एक दर्जन आम लायी
वे सब कहाँ बैठे	मैं अंग्रेजी में बोला

उचित क्रीया ओं खाली स्थाना भरिये

अ) वर्तमान काल

1. लडके स्कूल ---- 2. तुम क्या ----?
3. मैं काफी-------- 4. हम सिनेमा ----
5. वह क्यों ------ 6. यह लडकी स्कूल से--
7.आप कितने बजे--- 8. वे तमिल ------

आ) भूतकाल :

1. मैने एक नारियल --------- (खरीद)
2. पिताजी एर कुरता---------- (ला)
3. मेरी बहन ने एक अच्छी घडी---(खरीद)

4. हमने कल एक तमाश ----(देखा)
5. ऊर्मिला ने एक सुन्दर कविता -----(लिख)
6. यह काम किसने----------? (कर)
7. धोबी कपडे कब ---------? (ला)
8. प्रेमा के साथ बंगलूर कौन -----? (जा)
9. आप काकिनाडा से कब -------? (आ)
10. मेरा भाई गुजराती मैं ----------। (बोल)

अभ्यास : भूतकाल में लिखिये

1. मैं खत लिखता हूँ।
2. वह दूध पीता हूँ।
3. हम तमाशा देखते हैं।
4. वे मंदिर की तरफ जाते हैं।
5. तुम कहाँ रहते हो।
6. वे क्या करते हैं।
7. वह दस पूडियाँ खा सकता हैं।
8. मैं रेडियो में गीत सुनता हूँ।
9. आप कहाँ रहते हैं।

भविशषत काल భవిష్యత్ కాలము

1. భవిష్యత్ కాలములో క్రియ రాబోవు కాలములో జరుగబోవు పనిని తెలుపును. భవిష్యత్కాలములో క్రియారూపములు ఈ క్రింది విధముగా వుండును.

मैं	- (ऊँगा)	करूँगा	-	करूगी (स्त्री)
तुम	- (ओगे)	करोगे	-	करोगी (स्त्री)
यह,वह	- (एगा)	करेगा	-	करेगी (स्त्री)
ये,वे	- (ऐंगे)	करेंगे	-	करेंगी (स्त्री)
हम,आप	- (ऐंगे)	करेंगे	-	करेंगी (स्त्री)

2. భవిష్యత్కాలము రెండు రకములుగా వుండును.

1) सामान्य भविष्यत काल : సామాన్య భవిష్యత్కాలము

उदा : वह गाव जायेगा।

2) संभाव्य भविष्यत काल : సంభావ్య భవిష్యత్కాలము

उदा : वह गांव जाये।

कुछ उदाहरण वाक्य

रमेश परीक्षा लिखेगा।

रजिया माला बनायेगी।

यमुना कविता सुनायेगी।

मैं परसों रामेशवम जाऊँगा।

मेरे मामाजी कल तिरूपति से आयेंगे।

आप काकिनाडा मे कहाँ ठहरेंगे?

वे औरतें कल नारंगी लायेगी।

तुम मत्री जी से कब मिलोगे?

हम नदी में नही नहायेंगे।

वह मेरे साथ चलेगा।

आज मेरी सहेली एक गीत गायेगी।

तुम शाम को क्या करोगे?

अभ्यस कोष्टक में दिये शब्दों को भविष्यत काल मे बदल कर रिकत स्यान भरयि :

1. पिताजी बाजार से चावल ---- (ला)
2. हम देश की सेवा --------- (कर)
3. वह फुटबाल नहीं --------- (खेल)
4. मैं काफी नहीं ----------- (पी)
5. सुमित्रा आम नही --------- (खा)
6. तुम तिरूपति कब --------- (जा)
7. वे इस घर में दो महीने ---- (रह)
8. चाचाजी दिल्ली में चार दिन----(ठहर)
9. स्कूल के लडके कल गोलकोंडा --- (देख)
10. किशोर कालेज में नहीं -------- (पढ)

22. क्रिया – "अकर्मक"
(అకర్మక క్రియ)

క్రియలు రెండు రకములు. 1. అకర్మక క్రియ, 2. సకర్మక క్రియ

अ అకర్మక క్రియలతో కర్మ ఉండదు. కర్త చేయు పనియొక్క ఫలితమును కూడా కర్తయే అనుభవించును.

आ అకర్మకు ।కియలకు భూతకాలములో సహితము కర్త ने ప్రత్యయముచేర్చవలసిన అవసరము లేదు.

इ విశేషణము, క్రియలు కర్తను అనుసరించి వుండును.

उदा :

वर्तमान काल	भूतकाल
1. वह आता हैं।	वह आया।
అతడు వస్తున్నాడు	అతడు వచ్చాడు.
2. वे जाते हैं।	वे गये।
వారు వెళ్ళుచున్నారు.	వారు వెళ్లినారు.
3. हम दौडते हैं।	हम दौडे।
మేము పరుగెత్తుచున్నాము.	మేము పరుగెత్తినాము.
4. लडकियाँ हँसती है।	लडकियाँ हँसी।
బాలికలు నవ్వుతున్నారు.	బాలికలు నవ్వినారు.
5. बडा भाई दस बजे सोते हे।	बडा भाई दस बजे सोया
అన్న పది గంటలకు నిద్రపోతాడు	అన్న పది గంటలకు నిద్రపోయాడు.
6. लडके रोते है।	लडके रोये।
బాలురు ఏడుస్తున్నారు	పిల్లలు ఏడ్చినారు.
7. सूरज पूरब मे निकलता हैं।	सूरज पूरब मे निकला।
సూర్యుడు తూర్పున ఉదయిస్తాడు	సూర్యుడు తూర్పున ఉదయించాడు.
8. तुम कब जागते हो।	तुम कब जागे।
నీవు ఎప్పుడు మేల్కొంటావు	నీవు ఎప్పుడు మేల్కొన్నావు.

9. कारखाना पांच बजे बंद होता है। కర్మాగారము అయిదు గంటలకు మూయబడుతుంది.	कारखाना पांच बजे बंद हुआ। కర్మాగారము అయిదు గంటలకు మూయబడింది
10. लडके मैदान में गेंद खेलते है। బాలురు మైదానములో బంతి ఆడుతున్నారు.	लडक मेदान में गोंद खेले। బాలురు మైదానములో బంతి ఆడినారు.
11. मोटर गाडी देरसे पहूँचती है। మోటారు బండి ఆలస్యంగా చేరుతుంది.	मोटर गाडी देर से पहूँची। మోటారు బండి ఆలస్యంగా చేరెను.
12. तुम दिल्ली मे कबा रबते हो? నీవు ఢిల్లీలో ఎక్కడ వుంటున్నావు?	तुम दिल्ली में कहाँ रहे। నీవు ఢిల్లీలో ఎక్కడ ఉన్నావు?
13. सूरज कितने बजे निकलता है సూర్యుడు ఎన్ని గంటలకు ఉదయించును?	सूरज कितने बजे निकला । సూర్యుడు ఎన్ని గంటలకు ఉదయించాడు.

क्रिया - सकर्मक (సకర్మక క్రియ)

1. సకర్మక క్రియలు కూడా కర్తను అనుసరించి వుండును. వర్తమాన, భవిష్యత్ కాలములలో అన్ని సందర్భములలో కర్తను అనుసరించి వుండును.
2. భూతకాలములో మాత్రము కర్తకు ने ప్రత్యమయు చేర్చబడును. ने ప్రత్యమయు చేర్చినపుడు క్రియ కర్మయొక్క లింగవచనము లను అనుసరించి మారును. కర్తను బట్టి ఉండదు. (అపూర్ణ భూతకాలము మరియు హేతు హేతు మద్భూత కాలములో ने ప్రత్యయము రాదు.
3. ला, बोल, भूल అను క్రియలు, सक, चुक, लग అను సహాయక క్రియలు వచ్చినపుడు కర్తకు ने ప్రత్యయము రాదు.
4. కర్మ లోపించినను, కర్మ తరువాత को వచ్చినను క్రియ పుంలింగ ఏకవచనములో మాత్రమే ఉండును.

उदाहरण :

मामा ने आम खाया।	మామ మామిడిపండు తిన్నాడు.
माताजी ने रोटी बनायी	అమ్మగారు రొట్టె తయారుచేసినారు.
कल हम ने सिनेमा देखा।	నిన్న మేము సినిమా చూచితిమి
उषा ने पाठ लिखा ।	ఉష పాఠము వ్రాసినది.
लडकों ने चाय पी।	బాలురు తేనీరు త్రాగినారు.
बच्चों ने दूध पिया।	చిన్నపిల్లలు పాలు త్రాగినారు.
राजा ने दस धोडे खरीदे।	రాజు పదిగుర్రములు కొనెను.
ललिता ने दो केले खाये।	లలిత రెండు అరటి పండ్లుతినినది
सुन्दरी ने दस चूढियाँ खरीदी।	సుందరి పదిగాజులు కొనినది
मै ने देखा।	నేను చూచితిని
हमने सुना।	మేము వింటిమి.
गीता ने पिया।	గీత త్రాగెను.
मैनेजर ने सौ रूपयो माँगे।	మేనేజరు వందరూపాయలు అడిగెను.
जमींदार ने पचास रूपये दिये।	జమీందారు ఏబదిరూపాయలు యిచ్చెను.
अनुपमा ने यह काम किया।	అనుపమ ఈ పని చేసెను.
अनिता ने यह चित्र रचा।	అనిత ఈ చిత్రము రచించెను
सुन्दरम ने यह घर बनवाया।	సుందరం ఈ యిల్లు కట్టించెను.
क्षीकृष्णदेवराय ने यह मंदिर बनवाया।	శ్రీ కృష్ణదేవరాయలు ఈ దేవాలయము కట్టించెను.
कूली समान लाया।	కూలివాడు సామాను తెచ్చెను.
मंत्री जी साभा में बोले	మంత్రిగారు సభలో మాట్లాడిరి.
मै आपका काम भूला।	నేను మీ పని మరచితిని.
हम पहाड पर चढ़ सके।	మేము కొండపైకి ఎక్కగలిగితిమి.
वह हिन्दी पाठ सीख चुका।	అతడు హిందీ పాఠము నేర్చుకొనుట పూర్తిచేశాడు.
वे कल से संगीत सीखने लगो	వారు నిన్నటి నుండి సంగీతము నేర్చుకొనసాగిరి.
लडके गीत गाते हैं।	బాలురు పాట పాడుతున్నారు.

23. वाच्य : వాచ్యములు

1. హిందీ భాషలో वाच्य మూడురకములు
1) कर्तृ वाच्य 2) कर्म वाच्य और 3) भाव वाच्य।
2. కర్తృవాచ్యములోని మూల ధాతువును సామాన్య భూతకాలములోనికి మార్చి " जा ధాతువు యొక్క రూపమును అవసరమైన విధంగా ఉపయోగించినపుడు कर्म वाच्य ఏర్పడును.
3. कर्म वाच्य లో కాలమును బట్టి जा ధాతువు యొక్క రూపము మారుతుంది. అది వర్తమానకాలంలో जाता है. భూతకాలంలో गया భవిష్యత్ కాలంలో जायेगा అవుతుంది.
4. कर्मवाच्य మరియు भाव वाच्य से లో కర్తకు తర్వాత से విభక్తి వచ్చును. కర్మను బట్టి క్రియ మారును.
5. भाव वाच्य లో క్రియ ఎల్లప్పుడు పుంలింగ ఏక వచనములో వుంటుంది. సాధారణముగా भाव वाच्य నిషేధార్థములో వుంటుంది.

उदाहरण

कर्तृवाच्य	कर्म वाच्य
मैं आम खाता हूँ	– मुझसे आम खाथा जाता है।
माँ रोटी बनाती है	– माँ से रोटी बनायी जाती है।
राम ने रावण को मारा	– राम से रावण मारा गाया
हमने सिनेमा देखा	– हमसे सिनेमा देखा गया
रंगाराव दो केले खाता है	– रंगाराव से दो केले खाये जाते हैं।

उसने दो घडियाँ खरीदी	- उससे दो घडयाँ खरीदी गायी।
वह इतने फल नहीं खा सकता	- उससे इतने फल नहीं खाये जाते।
रमेश कहानी पढता है	- रमेश से कहानी पढी जाती हैं।
वे नाटक देखेंगे	- उनसे नाटक देखा जायेगा
राम रोटियाँ खायेगा	- रामसे रोटियाँ खाया जायेंगी।

कर्तु वाच्य	भाव वाच्य
मैं चल नहीं सकते	- मुझ से सोया नहीं जाता।
वे सो नहीं सकते	- उनसे सोया नहीं जाता।
सविता उठ नहीं सकता	- सविता से उठा नहीं जाता
हम दौड नहीं सकते	- हमसे दौडा नहीं जाता।

अभ्यास ఈ క్రింది వాక్యములను కర్మవాచకము లేదా భావవాచకము లోనికి మార్చుము :

1.यह चित्र किसने रचा 2.यह गाय की पूजा करती है 3. मैं कल जरूर पैसा दूँगा।

4. वे आज खेल नहीं सकते 5. हम इतने फल नहीं खा सकते 6. मेरी बहन सूत के कपडे पहनती है 7. वह धोडा दौड नहीं सकता 8. रहीम फूल लाता है।

9. हम यहाँ बैठ नहीं सकते

10. वे अमरूद खाते है। 11.कौआ रोटी खाता है।

12. बिल्ली चूहे को मारती है 13. बच्चा दूध पीता है।

14. दक्षीण मैं तमिल बोलते हैं।

15. धोबी कपडे धोता हैं।

औरतें नाटे देखती हैं।	స్త్రీలు నాటకము చూస్తున్నారు.
वे चाय पीते हैं।	వారు తేనీరు త్రాగుచున్నారు.
बंदर तमाशा करता है।	కోతి తమాషా చేయుచున్నది.
लोंग तमाशा देखते हैं।	ప్రజలు తమాషా చూస్తున్నారు.
मनोहर पाठ लिखेगा।	మనోహర్ పాఠము వ్రాస్తాడు.
सुलोचना घडी बेचेगी।	సులోచన గడియారము అమ్మును.

24. क्रिया विशेषण క్రియా విశేషణము

క్రియా విశేషణము ఒక అవ్యయము. కనుక లింగ, వచన, విభక్తులను బట్టి దీనికి ఎలాంటి మార్పు జరుగదు. అనగా అన్ని లింగములలోను, వచనములలోను, విభక్తులలోను ఒ కే విధముగా వుండును.

నిర్వచనము : క్రియను గురించిన ప్రత్యేకతలను (విశేషతలను) తెలియజేయు పదములను క్రియా విశేషణములు అందురు.

उदा : जलदी जाओ; खूब खाओ; उधर देखो ; अवश्य करूँगा ;

అర్థమును అనుసరించి క్రియా విశేషణములు నాలుగు రకములు

1. कालवाचक : కాలవాచకము

उदा : अब, जब, कब, तब, अभी, तभी, कभी-कभी, दिन, भर, बार-बार, सदा, आज, कल, पहले, अन्त में, पहले, पीछे, प्रथम, परसो

2. स्थान वाचक : స్థానవాచకము

उदा : ईधर, उधर, किधर, जिधर, चारों और,बाहर, भीतर, सर्वत्र, पास, दूर, साथ, ऊपर, नीचे, पीछे, आगे, सर्वत्र, यहाँ, वहाँ,कहाँ, आर पर

3. परिमाण वाचक : పరిమాణ వాచకము

उदा : इतना, उतना, थोडा, बहुत, कम, ज्यादा, कुछ, अत्यंत, बडा, हलका, भारी, किंचित, पर्थाप्त, अति

4. रीती वाचक : రీతి వాచకము

उदा : ठीक, खूब, झटपट, अनायास, धीरे-धीरे, कदाचित, शा़यद, संभव हैं, ठीक, मत, न, नही, तो, तक, भर, ही, सच, बेशक, अवश्य,

मत, न, नहीं

1. मत యొక్క ప్రయోగము విధి వాచకములో నిషేధమును తెలుపు సందర్భమందు (వద్దు అను అర్థములో) జరుగును. అను మాట ఆజ్ఞ, అనుమతి, మరియు విజ్ఞాపన. ఈ మూడు సందర్భములలో ఉపయోగింపబడును.

   उदा : वहाँ मत जाओ। काफी मत पिओ।

   अभी बाजार मत जाइये ।

2. 'न' యొక్క ప్రయోగము నిషేధము తెలుపుటకు మాత్రమే ఉపయోగింపబడును. न యొక్క ప్రయోగము ప్రశ్న యొక్క నిశ్చిత రూపంగాను, అప్పుడప్పుడు విజ్ఞప్తి రూపంతోను వుంటుంది. రెండు క్రియా విశేషణముల మధ్య न వచ్చినచో అది అనిశ్చయతను సూచించును.

   निषेध में : तुम उनके घर मे न ठहरो।

   प्रश्न मे : वह मेरे साथ चलेगा न?

   प्रर्थना मे : उसके साथ चलो न ।

   अनिश्चय : कही न कही ; कभी न कभी; किसी न किसी; कोई न कोई

3. 'नही' యొక్క ప్రయోగము ఈ క్రింది సందర్భములలో జరుగును.

   अ) నిషేధములో నిశ్చయత సూచించునపుడు :

   उदा : ग्वाली दूध नही, लाया ।

   पिताजी घर में नहीं है ।

   आ) ఏదయినా ప్రశ్నకు జవాబుగా :

   उदा : क्या, अध्यापक जी स्कूल मे है ?

   नहीं, अय्यापक जी स्कूल में नहीं है ।

ई) నిత్యత్వమును సూచించు వర్తమాన కాలములోను, ఆసన్నభూత కాలములోను नहीं ఉపయోగింపబడును.

   उदा : वह गीत नहीं गाता ।

   यह सत्य नहीं बोलता ।

   हम ने केले नहीं खाये है ।

   वह दूध नही लाया है ।

कुछ उदाहरण वाक्य

1. मैं उसके बारे में कुछ नहीं जानता।
2. मेरा भाई ऑंगोल में नहीं है ।
3. नौकर ने रोटी नहीं खायी है ।
4. वे बाजार नहीं जाते ।
5. आप कल गुंटूर जायेंगे न ?
6. कभी न कभी वह धोका खायेगा ।
7. शराब मत पिओ।
8. जमीन पर मत बैठिये ।
9. झूठ मत बोलो ।
10. ज्यादा मत खाओ ।
11. रोज सिनेमा मत देखिये ।
12. थोडी देर यहाँ बैठो न ।
13. आप भी मेरे कमरे में रहेंगे न ?
14. मैं उसका मुहँ न देखूँगा ।
15. कभी न कभी उसको पुरसकार मिलेगा ।

25 "ने" प्रत्यय

1. 'ने' ప్రత్యయము హిందీలో వున్న ఒక ప్రత్యేక నియమము. హిందీ భాష. అభ్యసించువారు ఈనియమమును జాగ్రత్తగా నేర్చుకొనవలెను. యిది విభక్తులలో మొదటిది.(कर्ताकारक)
2. నే' ప్రత్యయము సకర్మక, క్రియకు, భూతకాలములో మాత్రమే కర్త వెంబడి వచ్చును. భూతకాలములోని सामान्य भूत, आसन्न भूत, पूर्णभूत,सदिग्ध भूत అను 4 భేదములలో మాత్రమే వచ్చును. వర్తమాన కాలములోను, భవిష్యత్ కాలములోను రాదు.
3. 'ने' ప్రత్యయము వచ్చినపుడు క్రియ కర్మయొక్క లింగ వచనము లను బట్టి మారుచుండును. (కర్తను అనుసరించి వుండదు.)

उदा : मोहन ने केला खाया ।
मोहन ने दो केले खाये ।
मोहन ने रोटी खायी ।
मोहन दो रोटियाँ खायी ।

4. కర్మ లోపించినపుడు, కర్మ తర్వాత को విభక్తి వచ్చినపుడు క్రియ ఎల్లప్పుడు పుంలింగ ఏకవచనములో మాత్రమే వుండును.

उदा : उसने देखा ।
हमने सुना ।
रमेश ने बिल्ली को मारा ।
मोहन ने सांप को देखा ।

5. ला, बोल, भूल, सक, चुक, लग .అను క్రియలు సకర్మక క్రియలు. అయినను పై క్రియలు వచ్చినపుడు కర్తకు ने ప్రత్యయము చేర్చబడదు.

उदा : आदमी सामान लाया।
मंत्रीजी सभा में बोले।
वे चार किलो मीटर दौड सके।
विध्यर्थी जवाब सीख चुके।
हम चित्रकला सीखने लगे।

कुछ उदाहरण

मैने यह काम किया।
उसने समुद्र में स्नान किया।
हमने रोटी खायी। उसने काफी पी।
सुशीला ने देखा। सुजाता ने लिखा।
राजा ने चार हाथी खरीदे।
महादेवी वर्मा ने सुन्दर कवितायें लिखीं।
शेर ने हिरन को मारा।
संपेरे ने सांप को पकडा।
उन्होंने खद्धर पहनने की प्रतिज्ञा की।
मोहन ने डूबते बच्चे को बचाया।

अर्थ : संपेरा – పాములవాడు, डूबते हुये – మునుగుచున్న
शेर – సింహము, हिरन – జింక, सांप – పాము.

26. सम्बन्ध सूचक

1. సంబంధ సూచక అవ్యయము నామవాచకము లేదా సర్వనామమునకు వాక్యములోని యితర మాటలతో గల సంబంధమును సూచించును.
2. సంబంధ సూచకమునకు ముందు 'के' विभक्ति చేరును. की ओर, की तरह, की तरफ, की जगह, की वजह से అనువాటికి మాత్రము की వచ్చును.

   उदा : के ऊपर, के बाद, के पास, के बारे में
3. కొన్ని సంబంధ సూచక అవ్యయములకు ముందు విభక్తులు వుండవు. వీటిని अनुबद्ध అందురు.

   उदा : सहित, पर्यंते, मात्र, केवल।

कुछ उदाहपण

सुन्दरम के पास दो सौ रुपथे हैं (వద్ద)
मेरा घर स्कूल के पास है। (దగ్గర)
हमारे घर के सामने एक नारियल का पेड है (ఎదుట)
मंदिर के पीछे तालाब हैं (వెనుక)
छत के ऊपर क्यों चढते हो? (పైన)
मेज के नीचे एक चूहा है (క్రింద)
कमरे के अंदर कौन कौन है? (లో, లోపల)
वर्ग के बाहर क्यों खडे हो? (బయట)
करीम रहीम के साथ बंबई जाता है। (తో, కూడ)
लीला सुशीला की तरह गाती है । (వలె, మాదిరి)
सुधीर समुद् की तरफ जाता है। (వైపు)
सोमसुन्दरम नदी की ओर दौडता है। (వైపు)
जान की जगह जोसफ काम करता है (బదులుగా)
मेरे पिताजी शक्कर के बिंना काफी पीते है। (లేకుండా)
मैं रोज पांच बजे के पहले उठता हूँ (ముందు)

अकबर के बाद जहगीर दिल्ली का बादशह बना (తరువాత)

रमेश के लिये अच्छी दवा लाओ (కొరకు, కై)

मनोहर के सिवा यह सवाल कोई नहीं है।(కాకుండా,తప్ప)

घर में माताजी के अलावा कोई नहीं है।(కాకుండా,తప్ప)

अनूराधा अपनी बहन के यहाँ रहती है (దగ్గర, వద్ద)

अभ्यासः

उचित संबन्ध सूचक अव्ययों से खाली स्थान भरिये (के बाद, के ऊपर, की तरफ, के पीछे, पास, की जगह, के साथ, की तरह, के बिना, के नीचे)

1. मेरे - एक अच्छी कलम हैं।
2. मंदिर - एक नदी हैं।
3. पेड - कई कौए हैं ।
4. बरगद - चार गायें हैं ।
5. मेरी बहन लीला - गाती है ।
6. लडके तालाब - क्यों जाते है ।
7. आजकल राजाराव - मोहनराव काम करते हैं ।
8. मेरी माँ शक्कर - काफी पीती हैं ।
9. श्रीलता अपने भाई - अमेरिका जाती है ।
10. औरंगजेब - मुगल शासन का पतन हुआ ।

27. समुच्चय बोधक (योजक)

సముచ్చయ బోధక అవ్యయములు రెండు రకములు :

1. సమానాధికరణములు రెండు ప్రధాన వాక్యములను కలుపును. యివి 4 రకములుగా ఉన్నవి.

1. సంయోజకములు : और, तथा, एवं
2. విభాజకములు :एवं अथवा, वा, कि
3. విరోధ దర్శకములు : लेकिन, किन्तु, परन्तु, पर ।

4. పరిణామ దర్శకములు यदि, इसलिये, कयो कि
2. వ్యధికరణములు 4 కరములుగా వున్నవి.
1. స్వరూప వాచకము : जो, मानों ।
2. కారణ వాచకము : कयो कि,
3. ఉద్దేశ్య వాచకము : कि, जो कि ।
4. సంకేత వాచకము : यदि–तो, फिर भी,
यधपि – तथापि ।

उदाहरण

रहीम और राजू कालेज मे पढते हैं ।
उमा या सरस्वती को बुलाअे ।
यह आदमी अच्छा है लेकिन कजूस हैं ।
आज रविवार है इसलिये कालेज में छुट्टी है ।
यह गाव छोटा है फिर भी सुन्दर है ।
वह आदमी बीमार है तो भी काम करता है ।
अगर तुम नागपूर जाते तो मेरे लिये पचास सतरे लाओ ।
जल्दी आओ, नही तो रेल गाडी नही पकड सकते
कल पिताजी दफतर नही गये, क्यो कि वे बीमारथे।
मैने मालती से कहा कि खूब पढो ।
अर्था : बुलाओ – పిలువుము. कजूस –పిసినారి వాడు
बीमार – జబ్బుగా, अगर – ఒకవేళ. सतरे –కమలాపండ్లు.
जल्दी– త్వరగా दफतर – ఆఫీసు. खूव – బాగుగా

28. 'की' का प्रयोग

1. 'कि' అనునది సముచ్ఛయ బోధక అవ్యయము. ఇది ఒక ప్రధాన వాక్యమును మరియొక అప్రధాన వాక్యముతో కలుపుటకు ఉపయోగింపబడును. 'कि' తరువాత కర్త చెప్పిన మాటలు ఉన్నవి ఉన్నట్లుగా వ్రాయబడును. (అయితే ఆధునిక రచయితలు కొందరు 'कि' తరువాత పరోక్ష సంవాదము కూడా వ్రాయుచున్నారు.

उदा : गोविद ने कहा कि कल यहाँ बडी सभा होगी । गौरी ने कहा कि मैं हिन्दी नही जानती।

2. 'कि' సముచ్చయ బోధక మయినను వేరు వేరు అర్థములలో ప్రయోగింపబడుచున్నది. 'कि' అనుమాట या, अथवा, इतने में అను అర్థములలో కూడా ప్రయోగింపబడును.

जैसे : तुम गुंटूर आ ओगे कि नहीं ।
वह परीक्षा लिखेगा कि नही ।
तुम हिन्दी जानते हो कि नहीं ।
हम रेल पर चढना चाहते हैं कि वह चली गयी
खेल समाप्त होने वाला था कि ताडका बेहोश होकर गिर गया ।

3. కొన్ని సందర్భములలో కార్యము యొక్క కారణము ను సూచించును.

जैसे : वह बहुत दुखी है कि उसकी माँ बीमार है । हम बहुत प्रसन्न हैं कि आप आ गये ।

अभ्यास : ఈ క్రింది వాక్యములను ఉపయోగించి తిరిగి వ్రాయండి :

1. हमने राजू को तालाब में स्नान करते देखा ।
2. आज भाई साहब आयेगा । ऐसा माताजी ने कहा
3. रेल गाडी कब रवाना होगी । हम नहीं जानते
4. तुम यहाँ दो दिन ठहरोगे । गावँ जाओगे ।
5. वे अंग्रेजी में भाषण देंगे ? तेलुगु में भाषण देंगे
6. तुम लडकों से चुप रहने को कहो ।
7. सरिता ने कहा, मैं दीपावली के लिये नये कपडे खरीदूँगी ।
8. वह आदमी कहाँ से आया है ? मैं जानता ।
9. वह बहुत बीमार है । वह स्कूल नहीं आ सकता
10. मैने बच्चे को रोते हुये देखा ।
11. आप कब कलकत्ता जायेंगे ? सुलोचना ने पूछा
12. कल कालेज को छुट्टी होगी । ऐसा मेरे मित्र ने कहा ।

29. विस्मयादि बोधक

విస్మయాది బోధక అవ్యయములు వ్యక్తుల యొక్క వివిధ మనోభావములను ప్రకటించును. ఈ అవ్యయములను అయిదు రకములుగా విభజింపవచ్చును.

हर्ष बोधक : शाबाश, वाह, साधु।
शोक बोधक : हे राम, हाय, बाप रे।
आश्चर्य बोधक : अहो, ओहो, है।
घृणा बोधक : छिः, धिक, धुत।
संबोधन बोधक : हे, रे, अजी, अरे।

कुछ उदाहरण

हे भगवान! मेरे पुत्र के प्राण बचाओ।
अजी महाशय! मेरा कष्ट दूर कीजिये।
शाबाश! तुम परीक्षा में सर्व प्रथम आये?
वाह! बहुत अच्छा काम किया?
हाय! सब यात्री डूब मरे!
हे राम! मेरे प्राण बचाओ।
अरे भाई! तुम कहाँ जाते हो?
धिक!तुम्हारा जन्म बेकार है ।
छि!तूने बडा नीच काम किया।

अर्थ : बचाना – రక్షించుట, बेकार – వ్యర్థము, डूब मरना – మునిగి చనిపోవుట.

30. होना, पडना, चाहिए

నియమములు :

"होना" అను సహాయక క్రియ ""ఉండును" "ఉండవచ్చును. అని అర్థమున వాడబడును.

"पडना" అను సహాయక క్రియ విధిలేని పరిస్థితిలో (యితరుల బలవంతము మీద) పని చేయుచున్నట్లు తెలుపును.

"चाहिए" అనునది కావలయును, వలెను అను అర్థములో వాడబడును.

होना, पडना, चाहिए అను సహాయక క్రియలు వచ్చినపుడు కర్తకు తర్వాత को చేర్చబడును. క్రియలో కర్మనుబట్టి మార్పుఉండును.

उदाहरण

1. वह घर में होगा।
2. इसके लिए कोई कारण होगा।
3. वह औरत गरीब होगी।
4. वे लोग कहाँ रहते होंगे?
5. वे लोग पटेल नगर में रहते होंगे।
6. मुझे रात भर जागना पडा।
7. हमें रोटियाँ खानी पडीं।
8. उसे सौ रूपये देने पडेंगे।
9. रवि को नागपूर जाना पडा।
10. तुम्हें आन्दोलन में भाग लेना पडेगा।
11. हमको महीने में दो बार अस्पाताल जाना पडेगा।
12. तुमको काम करना चाहिए।
13. उसे रोज दूध पीना चाहिए।
14. राजाराव को वहाँ जाना चाहिए।
15. तुमको यह पुस्तक जरूर पढनी चाहिए।
16. लडकों को पाठ सीखना चाहिए।

अर्थ : जागना – మేల్కొనుట महीना– నెల

31. सहायक क्रियायें और संयुक्त क्रियायों
సహాయక క్రియలు మరియు సంయుక్త క్రియలు

సహాయక క్రియలు క్రియ యొక్క రీతిని (పద్ధతిని) తెలియజేయును. सक, दुःख, लग, चाह, दे, पा అనునది సహాయక క్రియలు. లింగము, వచనము, కాలమువలన కలుగు మార్పులు సహాయక క్రియకే కలుగును. (ప్రధాన క్రియ ధాతువు రూపములో వుండును. దానిలో ఎట్టి మార్పు వుండదు).

उदा पढ सकता है।, लिख चुकी।, गाने लगा।, देखना चाहती है।, जाने दीजिये, नही कर पाया।

1. सक (శక్తి బోధకము)

ధాతువునకు सक చేర్చినచో 'గల' అను శక్తి బోధకము ఏర్పడును. కొన్ని సందర్భములలో అనుమతి కోరుటకు కూడ सक ఉపయోగించబడును.

उदा : क्या मैं बाहर

जा सकता हूँ? నేను బయటికి వెళ్ళవచ్చునా?

आप जा सकते हैं? తమరు వెళ్ళవచ్చును.

मनोहर दो किलोमीटर दौड सकता है।

हम परीक्षा लिख सकते हैं।

अनूराधा मित्र बना सकती है।

वे औरते रोटी बना सकती हैं।

आप घर जा सकते हैं।

तुम सात बजे तक सो सकते हो।

लडके बीस रूपये कम दे सकते हैं।

वे दिल्ली देख सके।

यात्री पहाड पर चढ सके।

आप घर जा सकते हैं।

तुम सात बजे तक सो सकते हो।

लडके बीस रूपये कम दे सकते हैं।

वे दिल्ली देख सके।

यात्री पहाड पर चढ सके।

भक्त देवी के दर्शन कर सके

वे हजारों रूपये कमा सकेगा।

छात्र बंगला पढ सकेंगे।

हम सर्प उद्यान (स्नेक पार्क) में तरह तरह के सांप देख सकेंगे।

अर्थ : सोना నిద్రించుట, - कम తక్కువ

2. चुक (సమాప్తి బోధకము)

ఏదయినా ఒక పని పూర్తి అయినపుడు లేదా పూర్తి చేసినపుడు चुक ఉపయోగించబడును. चुक ఉపయోగించినపుడు కర్త తరువాత ఏ ఒక్క ప్రత్యయము రాదు. క్రియ కర్త యొక్క లింగ, వచనములను అనుసరించి మారుచుండును.

उदा : वह साबुन खरीद चुका। पिताजी पत्र पढ चुके। छात्र भोजन कर चुके। मजदूर चावल ला चुके। सरिता रसोई बना चुकी। सविता रोटी खा चुकी वे औरतें सभा में बोल चुकीं। लडकियाँ स्कूल जा चुकीं। वे सुन चुके होंगे। यात्री जा चुके होंगे।

3. लग (ఆరంభ బోధకము)

ఏదయినా ఒక పనిని ప్రారంభించుట లేదా కొనసాగుట జరిగినచో लग ఉపయోగించబడును. लगకు ముందు క్రియార్థక నామవాచకము వుండును. లింగము, వచనము, పురుషల వలన కలుగు మార్పులు लग అను సహాయక క్రియకే కలుగును. ప్రధాన క్రియలో ఏ మార్పు ఉండదు.

उदा :

मैं पढने लगा।	मैं सोने लगा।
हम पढने लगे।	हम सोने लगे।
रमणी जाने लगी।	रजनी देखने लगी।
औरतें जाने लगीं।	औरतें देखने लगी।

4. चाह

ఏదయినా ఒక వస్తువును లేదా ఒక పనిని కోరినపుడు ఆ భావము चाह అను సహాయక క్రియ ద్వారా సూచించబడును. चाह కు ముందు క్రియార్థక నామవాచకము యొక్క సామాన్య రూపముండును. మార్పులన్నియు चाह నకే జరుగును.

तुम क्या पढना चाहते हो?
मै वकालत पढना चाहता हूँ।
वे क्या करना चाहते है?
वे देश सेवा करना चाहते हैं।
सुन्दरी कहाँ जाना चाहती है।
सुन्दरी काशमीर जाना चाहती है।
छोटे बच्चे क्या चाहते हैं?
छोटे बच्चे मिठाई चाहते हैं।
मेरे भाई ने हिन्दी सीखनी चाही।
हमने मद्रास देखता चाहा।

5. दे (అనుమతి బోధకము)

అనుమతి యిచ్చుట, అనుమతి కోరుట - ఈ రెండు సందర్భములలో క్రియార్థక నామవాచకము తర్వాత दे వచ్చును. లింగము, వచనము, కాలములను అనుసరించి వచ్చు మార్పులన్నియు दे అను సహాయక క్రియకే వచ్చును. క్రియార్థక నామవాచకము చివర వుండు ना ने గా మారును.

6. पाना (అవకాశ బోధకము)

యిది స్వతంత్రముగాను, క్రియార్థక నామ వాచకముతోను వాడబడును. सक ఉపయోగించు అర్థములోనే पाना కూడా ఉపయోగించబడును. सक అనునది స్వకీయమై సమర్థత లేదా అసమర్థతను సూచించును. అయితే पाना అను క్రియ యితరులు అనుమతించనందున కలిగిన అసమర్థతను సూచించును. లింగ, వచన, పురుష, కాలములకు సంబంధించిన మార్పులు దీనికే కలుగును.

उदा :
वे नहीं कर पाये (करने पाये)
हम नही जा पाये (जाने पाये)
वह नही सुन पाया (सुनने पाया)
मैं नही देख पाया (देखने पाया)

तुम नही कर पाओगे (करने पाओगे)
आह नही लिख पाये (लिखने पाये)
आज वे गुट्टूर नही जाने पायेंगे
अगर मैं उसे पाता तो किसी तरह
अपने रूपये वसूल करता।

सयुक्त क्रियायें
సంయుక్త క్రియలు

హిందీ భాషలో సంయుక్త క్రియలు ఎక్కువగా వాడబడును. చాల సందర్భములలో సహాయక క్రియ తన సహజ అర్థమును కోల్పోయి మొదటి క్రియలో పూర్తిగా కలిసి పోవును. సంయుక్త క్రియల వలన ముఖ్యముగా క్రియలోని ప్రత్యేకత మరియు తీవ్రత తెలియనగును.

जाना, पडना, डालना, लेना, देना, उठना, बैठना, छोडना, रखना

అనునవి సహాయక క్రియలు. యివి ప్రధాన క్రియల తర్వాత వచ్చును. రెండు క్రియలు కలిసినప్పుడు సంయుక్త క్రియలు అగును.

7. जाना : అను సహాయక క్రియ కార్య సమాప్తిని సూచించును.
   उदा . सो जाना, हो जाना, मर जाना, भूल जाना, मिल जाना, खा जाना, ले जाना, आ जाना।
8. पडना : వినబడు. కనబడు క్రియలవలె యింద్రియ వ్యాపారములను సూచించును.
   उदा: चौंक पडना, हँस पडना, रो पडना, दिखाई पडना।
9. डालना : యిది నిశ్చయతా బోధకము. తెలుగులో ధాతువునకు 'వేయు' అనుమాట చేర్చబడును.
   उदा : मार डालना, कर डालना, तोड डालना, काट डालना

10. लेना: సహాయక క్రియ ఆత్మార్థములో ఉపయోగింపబడును. తెలుగులో "కొను" అను అర్థమునిచ్చును.

उदा: वह अपने कपडे सी लेता है।

वह अपना काम कर लेती है।

तुम यह पाठ लिख लो।

मैं ऐक कमीज खरीद लेता हूँ।

11. देना : సహాయక క్రియ 'ఇచ్చు' అను అర్థములో పరస్మై పదముగా ఉపయోగింపబడును.

उदा: मै रमेश को एक गीत लिख देता हूँ।

पिताजी मोहन के लिये एक कलम खरीद देते हैं

माँ बच्चे को खाना खिला देती है।

राजा हरिश्चन्द्र ने अपना राज्य दान में दे दिया।

12. उठना : (అకస్మికృతా బోధకము) ఏదయినా క్రియ అకస్మాత్తుగా జరిగినచో క్రియకు తోడుగా उठना వాడబడును.

उदा: कह उठना, जाग उठना, चौंक उठना, चिल्ली उठना, बोल उठना

13. बैठना: (ఇది కూడ అకస్మాత్తుగా జరిగిన పనిని తెలియ జేయును).

उदा : पूछ बैठना, कर बैठना, मार बैठना, लिख बैठना

14. छोडना : విచ్ఛేదార్థకము.

उदा : रख छोडना, कर छोडना

15. रखना: వుంచుట, సంరక్షించుట, అను అర్థములో ఉపయోగించబడును.

उदा : मैने चार आम छिपा रखे।

मामा ने भाई को रोक रखा।

उसने बहुत से रूपये कमा रखे।

సూచన : వ్యతిరేకార్థములో సంయుక్త క్రియలను ఉపయోగించబడును.

उदा : वह नही रखा गया (తప్పు)

उसने नही खाया (ఒప్పు)

उसने नही मार डाला (తప్పు)

उसने नही मारा (ఒప్పు)

मैने गीत नही लिख दिया (తప్పు)

मैने गीत नही लिखा (ఒప్పు)

अर्थ : वकालत : వకీలు కోర్సు

जाग उठना : మేల్కొనుట

चौंक उठना : ఉలిక్కిపడుట

"है" और "होता है" का प्रयोग :

1. है అనునది సాధారణముగా ఒక ప్రత్యేకమైన వ్యక్తిని లేదా వస్తువును గురించి చెప్పునపుడు వాడబడును.

उदा : अमीरखान बडा नेक आदमी है।

वह बन्दर बडा है।

यह रथा लाल है।

नदी का पानी साफ है।

2. होता है అనునవి ఒక సాధారణ ధర్మమును తెలుపుటకు ఉపయోగింపబడును.

उदा : आकाश नीला होता है।

समुद्र का पानी खाश होता है।

राजपुत्र पराक्रमी होते हैं।

तोते हरे होते हैं।

केले हरे या पीले होते हैं।

पहाडी लोग अनपढ और असभ्य होते हैं।

पक्षी के दो पैर होते हैं,

लेकिन जानवर के चार पैर होते है।

అలవాటుగా జరుగుచుండు పనులను గురించి తెలుపునపుడు కూడ होता है ఉపయోగింపబడును.

उदा : इस मैदान में शाम को खेलकूद होते हैं।
उस भवन में रोज संगीत और नृत्य होते हैं।

బంధుత్వము తెలియజేయుటకు కూడ होता है उपयोగింపబడును.

उदा :माधवी मेरी भाभी होती है।
माधव तुम्हारा क्या होता है?
माधव मेरा भतीजा होता है।

(आ) "तो" का प्रयोग

तो అనుమాట రకరకాల అర్థాలతో చాల సందర్భాలలో వచ్చును. దీనికి ప్రత్యేక నియమము ఏదీ లేదు. అది. అయితే. కాని. నిజముగా అను వివిధ అర్థములలో వాడబడును. మనము చెప్పు విషయములోని ప్రత్యేకతను తెలియజేయును. तो అను మాట సాధారణముగా చివరరాదు. ఒకవేళ వచ్చినచో దానివెంట 'सही' అనుమాట కూడ వచ్చును.

कुछ उदाहरण

तुमहारी बात तो सही है।
पहले उसकी पढाई तो देखे।
कल नहीं तो परसों आपका काम करेंगे
यह बुरा तो नहीं है।
तुम तो उसका स्वभाव जानते हो।
सो तो सच है।
असली बात तो यही है।
वह भी तो एक मामूली आदमी है।
सभा में भाग तो जरूर लूंगा, लेकिन नहीं बोलूंगा।
मैं पैसा तो नहीं दूंगा, कपडे दूंगा
दिखाओ तो सही, तुम क्या लाये?
बताओ तो सही, तुमने क्या किया?
मत्री जी से एक बार मिलो तो सही।
रमा तो अभी गांव से आयी है।

32. उपसर्ग और प्रत्यय

మాటలకు ముందు వచ్చి వాటి అర్థములో గొప్ప మార్పును కలిగించు వాక్యాంశములను उपसर्ग అందురు.

ఉదా : सुपुत्र, कुपुत्र

హిందీ భాషలో సంస్కృతము . హిందీ మరియు ఉర్దూ ఉపసర్గలు ప్రయోగములో వున్నది.

ఉదా : अव: अवगुण, अवनीत

परि : परिजन, परिवार

भर : भरपेट, भरसक

ला : लापता, लावारिस

ప్రత్యయములు మాటలకు చివర వచ్చును. యిది రెండు రకములు. ధాతువులకు చివర ప్రత్యయములు చేర్చుట వలన ఏర్పడు క్రియలు కాని శబ్దములు కృత ప్రత్యయములు అందురు. కృతప్రత్యయములు జోడించుట వలన ఏర్పడు మాటలను కృదంతములు అందురు. క్రియలు కాకుండా యితర ప్రత్యయము.

1. కృత ప్రత్యయము : ऊ : कामाऊ, टिकाऊ

   इय : जडिया, धुनिया

   आवट : थकावट, लिखावट

2. తద్దిత ప్రత్యయము : भूख + आ–भूखा

   मदरास + ई – मदरासी

   सुन्दर + अ – सौंदर्य

   सोना + आर – सोनार

उपसर्ग : कुछ उदाहरण

नि–వ్యతిరేకార్థము	दुर्गम–వెళ్ళలేని
निडर–భయములేని	दुराचार–చెడ్డ ఆచారము
निरर्थक–నిరుపయోగమైన	अभिमुख–ఎదురుగా
ना– వ్యతిరేకార్థకము	अभिमत–కోరిక

नामुमकिन–అసంభవమైన
नालायक–అయోగ్యమైన
सु–మంచి
सुनागरिक–మంచి పౌరుడు
दुस–చెడ్డ
दूर–కఠినమైన
अभि–కోరిక, వైపు
अव–నీచమైన
अप–చెడ్డ, వ్యతిరేకమైన
उप–చిన్నదైన, దగ్గరి
उपमंत्री–సహాయమంత్రి
आ–వరకు, కూడ
अधि–పైన, శ్రేష్ఠమైన
अनु–వెనుక, సమానమైన
निरोग–రోగములేని
निरपाय–అపాయములేని
नाप सन्द–అయిష్టత
नादानी–అజ్ఞానము
सुपुत्र–మంచికుమారుడు
दुष्कर्म–చెడ్డపని
दुस्तर–కఠినమైన

अवगुण–చెడ్డగుణము
अवनति–పతనము
अपयश–అపకీర్తి
अपशब्द–తప్పుమాట
अपनाम–మారుపేరు
उपवन–తోట
उपकार–మేలు
आजीवन–జీవన పర్యంతము
आगमन– వచ్చుట
अधिपति–పెద్ద
अधिकारी–అధికారముగల
अनुज–తమ్ముడు
अनुगमन–అనుసరించు
परा–వ్యతిరేకమైన
प्रति–విరుద్ధమైన, ప్రతియొక
अनुचर–అనుచరుడు
अनुरूप– పోలిన
पराजय–ఓటమి
पराधीन–యితరుల ఆధీనము
प्रतिकूल–అనుకూలము కాని
प्रति क्षण–ప్రతిక్షణము

कृत प्रत्यय : कुछ उदाहरण

अक्कड	:	घुमक्कड, पियक्कड
ऊ	:	कमाऊ, खाऊ
वैया	:	गवैया, खेवैया
आलू	:	झगडालू
आऊ	:	टिकाऊ, बिकाऊ
ईया	:	घिटिया, बढिया

आवना : डरावना, सुहावना
नी : सुंधनी, ओढनी
: कतरनी, धौंकनी
आई : पढाई, लडाई
आवट : थकावट, रूकावट
आहट : बराहट चिल्लाहट
आव : चढाव, बहाव

క్రియలు కాని యితర మాటలకు చేర్చు ప్రత్యయములను "తద్ధిత ప్రత్యయములు" అందురు. తద్ధిత ప్రత్యయములు చేర్చిన మాటలను తద్ధితాంతములు అందురు :

तद्धित प्रत्यय : कुछ उदाहरण

अ) संज्ञाओं से संज्ञायें : నామవాచకములనుండి నామ వాచకములు.

खाना : मुसाफिरखाना, दवाखाना, जेलखाना
సత్రము , వైద్యశాల , జైలు
गुसलखाना : స్నానగారము
चंडूखाना : గంజాయి అంగడి
कारखाना : కర్మాగారము, ఫ్యాక్టరీ
गर : जादूगर : మాంత్రికుడు
कारीगर : శిల్పి
सौदागर : వ్యాపారి
ई–मास्टरी : ఉపాధ్యాయవృత్తి
विरागी– : వైరాగ్యము కలవాడు
आबाद : हैदराबाद, औरंगाबाद
आर : सुनार, लोहार,
కంసాలి : కమ్మరి
वान, वाला: गाडीवाला, अकलवाला
गुणवान : जलवान

आ)सज्ञाओं से विशेषण :నామ వాచకముల నుండి విశేషణములు:

ई	जगली	: అడవి సంబంధమైన
	लालची	: దురాశ గల
इक :	सैनिक	: సేనకు సంబంధించిన
	दैनिक	: రోజువారి
	मासिक	: నెలవారి
	नैतिक	: నీతికి సంబంధించిన
	धार्मिक	: మత సంబంధమగు
ला :	चमकीला	: మెరయుచున్న
	लजीला	: సిగ్గుతో నిండిన
दार :	.मालदार	: ఆస్తిగల , चमकदार : కాంతిగల
	जोरदार	: బలముగల
मन्द	अकलमंद	: తెలివిగల,
	फायदेमन्द	: లాభించు

इ) विशेषणें से संज्ञायें : విశేషణముల నుండి నామ వాచకములు

पन:	बडप्पन	: గొప్పదనము,
	छुटपन	: చిన్నతనము
	नीचता	: నీచత్వము,
	कुशलता	: నేర్పరితనము
ई :	मोटाई	: లావు,
	बडाई	: గొప్పతనము
	नरमी	: మెత్తదనము,
	कडाई	: కఠినత్వము

द्विरूक्त शब्द : ద్విరుక్త శబ్దములు

తెలుగు భాషలో వలె హిందీలో కూడ ద్విరుక్త శబ్దములు వాడుకలో కలవు. ఇవి సందర్భము లేక పని యొక్క తీవ్రతను తెలియజేస్తాయి.

యివి నామవాచకములు, సర్వనామములు, విశేషణములు మరియు క్రియా విశేషణములందు వుంటాయి.

उदा : द्विरूक्त संज्ञायें :

ద్విరుక్త నామవాచకములు : बात बात में : మాటమాటలో, ప్రతి సందర్భములో

घर घर में : యింటింట घर ही घर : అన్నీ యిండ్లే, फूल ही फूल ఎక్కడ చూసినా పూలే, द्वार द्वार ప్రతిద్వారము నందు, भीड के भीड : గుంపులు గుంపులుగా, खून ही खून ఎక్కడ చూసినా రక్తమే, बात की बात में అకస్మాత్తుగా, कीचड ही कीचड అంతా బురద, टुकडे टुकडे : ముక్కలు ముక్కలు

द्विरूक्त सर्वनाम : ద్విరుక్త సర్వనామములు

हर एक, हर कोई	: ప్రతి ఒకడు
एक एक	: ఒక్కొకరు अपने आप, आप ही आप : తనంతటతాను
कुछ न कुछ	: ఎంతో కొంత, खुद ब खुद :స్వయముగా
किसी किसी को	: కొందరికి మాత్రమే
किसी न किसी का	: ఎవరో ఒకరికి
कोई न कोई	: ఎవరో ఒకరు

द्विरूक्त विशेषण : ద్విరుక్త విశేషణములు

मीठी मीठी : తియ తియ్యని अच्छे अच्छे : మంచి మంచి, छोटे छोटे: చిన్న చిన్న, बडे बडे : పెద్ద పెద్ద मोटो मोटे: లావు లావు, कुछ कुछ : కొంచెము కొంచెము, थोडा थोडा, जरा जरा : చాల కొంచెము कुछ न कुछ : ఎంతో కొంత, बहुत कुछ : చాల తక్కువ.

दिप्रूक्त क्रिया विशीषण : ద్విరుక్త క్రియా విశేషణములు

जव जव – तव नव : ఎప్పుడెప్పుడు- అప్పుడప్పుడు जहाँ जहाँ – वहाँ वहाँ : ఎక్కడెక్కడ - అక్కడక్కడ कभी न कभी : ఎప్పుడో ఒకప్పుడు. कही न कही : ఎక్కడో ఒక చోట. कभी कभी : అప్పుడప్పుడు. ज्यां ज्यां – त्यांत्यां : ఏయే విధముగా - ఆయా విధముగా कहाँ, कहाँ किधर किधर ఎచ్చటెచ్చట

प्रकृति के जतुओ, पक्षियो तथा वस्तुओ की आवाज के अनुकरण मे कुछ शब्द प्रचार मे आये हैं ।

उदा : धडधडाना : ఉరుముట. चहचहाना : పిట్టలు అరచుట. थरथराना : గడగడ వణకుట. हिनहिनाना : గుర్రము సకిలించుట कुहूँ कुहूँ वालना : కోయిల కూ. కూ అని అరచుట टर टराना : కప్పలు అరచుట

समानार्थक द्वंद्व शब्द : సమానార్థక ద్వంద్వ శబ్దములు

रोना पीटना : ఏడ్చి మొత్తుకొనుట . गाना – बजाना : పాడుట, వాద్యములు వాయించుట . लडना – झगडना : పోట్లాడుట, जान बूझकर, समढ समढ कर : అంతా తెలిసి, जान – पहचान : పరిచయము. घर द्वार : యిల్లు వాకిలి, वाल बच्चे : పిల్లలు -జెల్లలు गली –कूचे : సందులు గొందులు ,सोच, समझ कर : బాగా పరిశీలించి.

काम की निरंतरता बताने वाले शब्द

जाते जाते : వెళ్ళగా. వెళ్ళగా खाते खाते : తిని తిని . पढते पढते : చదివి చదివి. करत करते : చేసి చేసి . रोते रोते ఏడ్చి ఏడ్చి देखते देखते : చూసి చూసి.

33. घर (परिवार)

यह हमारा घर है । हमारा घर बहुत बडा है। इसमें चार कमरे है । एक रसोई घर है । एक स्नान घर और एक पाखाना भी है । घर के सामने सुन्दर बगीचा है । बगीचे में कई फूलों के पौधे हैं । बगीचे में गुलाब, चमेली, जुही, आदि फूल फूलते हैं । बगीचे में नीम, आम, नारियल और अमरूद के पेड भी हैं । हमारे घर के पीछे एक छोटा मैदान है । हमारे घर में मेरे पिताजी माताजी, दादाजी और दादी जी रहते हैं । मेरे एक भाई और दो बहनें है । मेरा नाम राजू हैं । मेरे बडे भाई का नाम रजनीश है । मेरी बहनों के नाम रमा और राधा हैं। मेरे पिता को नाम रंगाराव है और माता का नाम पार्वती है । मेरे पिताजी नगर पालिका में मैनेजर हैं । मेरी माताजी अध्यापिका हैं।

हमारे घर के लोग मिल जुलकर रहते हैं । सभी काम समय पर करते हैं । समय पर पढते हैं, खाते हैं और सोते हैं । आनंद से दिन बिताते हैं । हमारा परिवार एक आदर्श परिवार हैं ।

अर्थ : रसोई घर – వంట యిల్లు, पाखना – లెట్రిన్, बगीचा – తోట, पौधे – మొక్కలు, चमेली – మల్లె, जुही – జాజి, नीम – వేప, अमरूद – జామ, दादा – తాత, दादी – నాయనమ్మ, नगर पालिका – మునిసిపాలిటి, मिलजुलकर – కలిసిమెలసి, दिन बिताना – గడుపుట, परिवार – కుటుంబము.

34. गांव

यह एक गाँव है । इसका नाम रामापुरम है। इसकी आबादी हजार है । यहाँ के अधिकांश लोग किसान हैं । वे खेतों में काम करते हैं । वे अनाज पैदा करते हैं । तरकारियाँ और भाजी भी पैदा करते हैं। तरकारियाँ पास वाले शहर में बेचते हैं । गाँव में एक ग्रंथालय है। वहाँ पर लोग दैनिक साप्ताहिक और मासिक पत्रिकायें पढते हैं । अच्छी पुस्तकें भी पढते हैं । गाँव में एक अस्पताल और एक उन्नत पाठशाला हैं । अस्पताल में बीमार लोगों की चिकित्सा होती है। उनको दवायें भी देते हैं । उन्नत पाठशाला में 10 वी कक्षा तक है । रामापुरम में एक सिनेमाघर भी है। लोग सिनेमा देखने से मनोरंजन पाते हैं। रामापुरम में तरह तरह के पेशेवर रहते हैं। यहाँ धोबी, जुलाहे, बढाई, राज, लोहार, सुनार, चमार और मजदूर रहते हैं। वे अपने अपने पेशे करके जीवन बिताते हैं। गाव के लोग मिलजुलकर रहते हैं। वे सीधे-सादे होते हैं। वे मेहनत करते हैं और देश को सुख संपन्न बनाते हैं ।

अर्थ : तरकारियाँ - కూరగాయలు. भाजी - ఆకుకూరలు. दवायें - మందులు. मनोरंजन - వినోదము. पेशेवर - వృత్తి పనివారు. धोबी - చాకలి. जुलाहे - సాలెవాండ్రు. बढई - వడ్రంగి. राज - తాపీ మేస్త్రీ. लोहार, - కమ్మరి. सुनार - కంసాలి. चमार - చర్మకారుడు. मजदूर - కూలీలు. सीधे-साधे - నిరాడంబరులు. मेहनत - పరిశ్రమ.

35. पेशेवर

मनुष्य सामाजीक प्राणी है । वह समाज वन कर गाँवों में या शहरों में रहता है । वह सव काम नही कर सकता। अपने लिये आवश्यक सब चीजे खुद तैयार नही कर सकता। इसलिये समाज के दूसरे व्यक्तियो पर निर्भर रहता है। वह भी दूसरों के लिये उपयोग्री काम करता है । मनुष्य केलिये खाना कपडा और मकान ये तीनों जरूरी है। इनको पाने केलिये वह जो काम करता है उसे पेशा कहते हैं ।

किसान : भारत के अधिकतर लोग किसान हैं । किसान गावों में रहते है। वे खेत जोतकर बीज बोते है। खेत को पानी से सींचते है और अनाज पैदा करते है। किसान कठिन परिश्रम करते है और सारे देश को अन्न देते है। किसान देश केलिये रीढ की हड्डी के समान है।

जुलाहा : जुलाहे सूत से कपडे तैयार करते है । वे करघो पर तरह-तरह के कपडे बनाते है। करघो पर धोतियाँ, साडियाँ, तोलियाँ, दुपट्टे आदि वुनते है। वेंकटगिरि, गद्वाल, कंचि, धर्मवरम और बेनारस (काशी) की रेशमी साडियाँ बहुत प्रसिद्ध है। आजकल लोग मिल के कपडे पसंद करते हैं । हथकरधे के कपडे खरीदने से जुलाहों को काम और धन मिलेगा ।

सुनार : सोने, चांदी के आभूषण बनाने वाले को सुनार कहते हैं । सुनार सोने से अंगूठी, कंकण, जंजीर, गहने, चडियाँ, गूलूबब्द अदि बनाते है। वे सोने के आभरणों में हीरे, जवाहरत मोती और कीमती पत्थर जडते है। वे चांदी की वस्तुएँ भी बनाते हैं । भारत के सुनार सारे संसार में मशहूर है ।

बढाई : लकडी की वस्तुएँ बनाने वाले को बढई कहते हैं । बढई। घर बनाने केलिये उपयोगी सामान बनाता है । किवाड, दरवाजा, खिडकी, अलमारी वगैरह बनाता है । मेज, कुरसी, बेंच, खाट जैसी वस्तुएँ भी बनाता है । बढई अपने काम से घरों की सुंदरता बढाते हैं ।

लोहार , धोबी, नाई और कुम्हार भी पेशेवर हैं । लोहार लोहे के सामान बनाता है । किसान केलिये उपयोगी औजार बनाता है । धोबी कपडे धोता है । नाई हजामत करता है । शुभकार्यों में और जुलूसों में मंगलवाद्य बजाता है। कुम्हार मिट्टी के घडे, बरतन वगैरह बनाते हैं । पेशेवर समाज की प्रगति में सहायक हैं ।

अर्थ : नाई - మంగలి, कुम्हार - కుమ్మరి, औजार - పరికరములు, जुलूस - ఊరేగింపు, किसान - రైతు, बजाना - మోగించుట, अधिकतर - ఎక్కువ, निर्भर रहना - ఆధారపడుట, घडे- కుండలు सूत - నూలు, रिढ की हड्डी - వెన్నెముక, बरतन - పాత్రలు, सुनार - స్వర్ణకారుడు, अंगूठी - ఉంగరము, गहने - ఆభరణములు, चूडियाँ - గాజులు, गुलूबन्द - నెక్లెసు, जवाहरात - వజ్రములు, कीमति - ఖరీదైన, जडना - పొదుగుట, मशहूर -ప్రసిద్ధి, बढई - వడ్రంగి, खाट - మంచము, पेशेवर - వృత్తిపనివారు.

36.पालतू जानवर

जानवर दो प्रकार के होते हैं । 1. पालतू जानवर और 2. जंगली जानवर । हम घरों में जिन जानवरों को पालते हैं, वे पालतू जानवर हैं । जंगलों में रहने वाले जानवर जंगली जानवर कहलाते हैं ।

गाय : गाय एक सीधा-सादा जानवर हे ।

वह किसान केलिये बहुत उपयोगी है । गाय घास खाती है । गाय हमे मीठा दूध देती है । गाय का दूध छोटे बच्चों केलिये बहुत लाभदायक है । गाय के दूध से दही, घी और तरह–तरह की मिठाईयाँ बनती है । गाय हमें बैल देती है । बैल खेत जोतता है। और गाडी खींचता है। भैंस भी दूध देती है। भैंस का दूध गाढा होता है ।

घोडा : घोडा समझदार जानवर है । घोडा गाडी खींचता है । घोडा बडा निडर जानवर है । वह तेज दौडता है । लोग घोडे पर सवारी करते हैं । प्रचीन काल में युद्धों में घोडों का उपयोंग होता था । घोडा अपने मालिक का आदेश मानता हैं । लडाई में मालिक की रक्षा करता है ।

कुत्ता : कुत्ती बडा वफादार जानवर है । वह घर की रखवाली करता है । और चोरों को भगाता है । शिकारी कुत्ते तेज दौडते हैं और जानवरों को पकडते हैं । कुछ कुत्ते सुन्दर होते है । कुछ कुत्ते अपराधियों को पकडने में पुलिसकी मदद करते हैं । कुत्त मांस, रोटी और भात खाता है । वह जोर से भूंक कर चोरों को भंगाता है । वह अपने मालिक केलिये प्राणभी देता है ।

ऊँट : ऊँट बडा उपयोगी जानवर हो । इसके पैर लम्बे होते हैं । पांव समतल और गद्देदार होते हैं । ऊँट रेगिस्तानोंमें यात्रा करने केलिये बहुत उपयोगी है । ऊँट को रेगिस्तानी जहाज कहते हैं । ऊँट एक बार पानी पीकर दस दिन तक रह सकता है । ऊँट गाडी खींचता है और सामान ढोता है। उत्तर भारत के शहरों में ऊँट गाडियाँ देखने को मिलती हैं ।

हाथी : हाथी बडा जानवर है । उसके पैर लम्बे और मोटे होते हैं । उसकी आँखें छोटी और कान बडे होते हैं । हाथी अपनी सुंड से भारी सामान और पेड ढोता है । हाथी जंगलों में रहते हैं । फिर भी कुछ लोग हाथियों को पालते हैं और उनसे काम कराते हैं । सरकस में हाथी अनेक करामात दिखाते हैं ।

बिल्ली : बिल्ली सबके घर में रहती है । यह बाघ जैसी होती है । यह रातों में अच्छी तरह देक सकती है । बिल्ली को दूध, दही और मक्खन बहुत पसंद है । बिल्ली चूहों को पकडकर खाती है । बिल्ली के पाँव गद्देदार होते है। उसके नख तेज होते हैं । बिल्ली अपने नखों से शिकार को घायल करती है । अंत में खा जाती है ।

गाय, घोडा, बिल्ली, कुत्ता, ऊँट, हाथी आदि पालतू जानवर हैं । शेर, चीता, बाघ, लोमडी, भालू, भेडिया, हिरन आदि जंगली जानवर हैं ।

अर्थ : मखवन - వెన్న, नख - గోళ్ళు, शिकार - వేట, ऊँट - ఒంటె, हाथी - ఏనుగు, शेर - సింహము, चीता - చిరుతపులి, बाघ - పెద్దపులి, लोमडी - నక్క, भालू - ఎలుగుబంటి, भेडिया - తోడేలు, हिरन - జింక, जंगली जानवर - అడవి జంతువులు.

37. पक्षी

हम रोज कई पक्षी देखते हैं । कुछ पक्षी बहुत सुन्दर होते हैं । हम कुछ पक्षी पालते हैं । वे हमारे लिये बहुत उपयोगी है ।

कौआ : कौआ हमारे आवास के आसपास रहता है । कौआ काला होता है । उसकी आवाज कर्कश होती है । वह सव प्रकार की चीजे खाता है । चूहे, मेंढक, कीडे-मकोडे भी खाता है । कौआ वडों से डरता है लेकिन छोटे वच्चों से नही डरता । उनके हाथ से रोटी, विस्कुट और मिठाई छीन कर ले जाता ह । कौआ घर के सामने वोलने पर लोग मानते है किघर पर कोई वन्धु आने वाला है ।

कोयल : कोयल कौए की तरह काली होती है। लेकिन उसकी आवाज मीठी होती है । कोयल वसत ऋतु में मधुर स्वर में गाती है लेकिन वर्षा ऋतु में नही गाती । कोयल कीडे, मकोडे खाती है । कोयल घोसला नहीं वनाती । वह पेड की डालियों पर रहती है । वह कौए के घोसले में अंडे रखती है तो कौआ उनको सेती है । कौआ कुछ दिनों तक कोयल के वच्चों को भी पालती हैं ।

कबूतर : कबूतर दो प्रकार के होते हैं । जंगली कबूतर पुराने महालों में और मन्दिरों में रहते है । ये भूरे रंग के होते हैं । पालतू कबूतर सफेद होते है। कबूतर हमेशा जोडी वनकर रहते हैं । वे अनाज के दाने खाते हैं । कबूतर बहुत सुन्दर होते है । प्राचीन काल में राजा लोग कबूतरों के द्वारा पत्र भेजते थे । कबूतर को शाँति का प्रतीक मानते है । बडे बडे सम्मेलनों के प्रारंभ में हजारों कबूतर आकाश में उडा देते हैं ।

तोता : तोता सुन्दर पक्षी है । इसका रग हरा होता है । लेकिन चोंच का रंग लाल होता है । तोते सव प्रकार के फल और अनाज खाते हैं । लोग तोता

पालते है । उनको पिंजडो मे रखते है और बोलना सिखाते है । प्राचीन काल की राजकुमारियाँ तोते पालती थी । तोते पेड के खोकलो मे या घरो की सुराखो मे रहती है ।

मुर्गी : पालतू पक्षियो मे मुर्गी मुख्य है । मुर्गी अनाज, फल, तरकारी, कीडे मकोडे खाती है । मासाहारी लोग मुर्गी का मास खाते है । मुर्गी के अडो मे 'ए' और 'डी' विटामिन होते है । मुर्गे प्रातःकाल के समय जोर से बोलता है । कुछ लोग मुर्गे लडाते है । मुर्गो को लडाना एक प्रकार का जुआ है । जो मुर्गे जीतता उसका मालिक बहुत पैसा पाता है । भेट मे हार हुये मुर्गे को भी पाता है ।

अर्थ : कौआ – కాకి. कबूतर – పావురము. मुर्गी – కోడి. अडे – గుడ్లు. मुर्गो लडाना – కోడిపందెములు. मालिक – యజమాని. तोता – చిలుక. खोखला – చెట్టుతొర్ర. सुराख – రంధ్రములు.

38. कक्षा

मेरा नाम सुधीर है । मै आठवी कक्षा पढता हूँ। हमारी कक्षा मे चालीस विद्यार्थी पढते है । कक्षा मे तीस लडके और दस लडकियाँ है । कक्षा मे कुरसी, मेज और काला तख्ता है । छात्रो को बैठने केलिये बेंच है । दीवारो पर गाधीजी, नेहरूजी, सुभाष चंद्र बोस और इंदिरा गाधी के चित्र है । प्रकाशम पंतुलु और पोट्टि श्रीरामुलू के चित्र भी है । दिवारो पर आन्ध्र प्रदेश, भारत और ससार के नकशे है । अध्यापक हमको पाठ पढाते है। वे काले तख्ते पर चाँक (खडिया) से पाठ और गणित समझाता है । कभी कभी नवेश दिखाते है । प्रयोगशाला मे प्रयोग दिखाते है । हम शाम को

मैदान में खेलते हैं । हमारे अध्यापक हमें बहुत प्यार करते हैं । हमें अपने पुत्रों के समान देखते हैं । हम भी अपने अध्यापकों का आदर करते हैं । उनके उपदेशों का पालन करते हैं ।

39. पाठशाला

यह एक उन्नत पाठशाला है । इसका नाम जिला प्रजा परिषत् उन्नत पाठशाला है । पाठशाला का भवन वहुत सुन्दर और विशाल है ।
पाठशाला में छटवी कक्षा से दसवीकक्षा तक है । यहाँ कुल पाँच सौ लडके पढते हैं । पाठशाला में दस कमरे और दो प्रयोगशालायें हैं । पाठशाला के सामने एक छोटा वगीचा है । पाठशाला के पीछे एक बडा मैदान है । लडके मैदान में फूटवाल, हाकी, क्रिकेट, बैटमिटन, वालीवाल, कवड्डी, खो-खो वगैरह खेल खेलते है । दौड का अभ्यास भी करते है । पाठशाला में भौतिक शास्त्र और जीव शास्त्र की अलग अलग प्रयोगशालाये हैं। पाठशाला मे पद्रह अध्यापक है । अध्यापक हमको तेलुगु, हिन्दी, अंग्रेजी, गणित, भूगोल, इतिहास और विज्ञान पढाते हैं। व्यायाम और खेल भी सिखाते हैं । स्कूल के सब लडके मिल जुल कर स्नेह भाव से रहते है । वे पढाई के साथ स्कूल के अन्य कार्याक्रमों में भी भाग लेते हैं । वार्षिकोत्सव के समय नाटक, वक्तृता, निबन्ध लेखन, चित्र लेखन, गाना आदि प्रतीयोगिताओं में भाग लेते हैं । पाठशाला चरित्र निर्माण का जन्म स्थान है । पाठशाला एक मंदिर है तो विद्यार्थी देक्ता हैं।

अर्थ : दोड धूप - పరుగెత్తుట మొ॥. इतिहास - చరిత్ర. सिखाना - నేర్పుట. प्रतियोगिता - పోటీ. चरित्र - శీలము. मंदिर - దేవాలయము.

40. बाजार (संवाद)

सुधीर : पिताजी । आप कहाँ जाते है ? मै भी आपके साथ आऊँगा ।

नारायणराव : बेटा । में बाजार जाता हूँ ।अच्छा तुम भी मेरे साथ आओ । साथ एक थैली लाओ ।

सुधीर : अच्छा पिताजी । जल्दी आता हूँ। (बाजार में)

सुधीर : पिताजी । वहाँ पर अधिक भीड है । क्यों ?

नारायण : बेटा । वह बाजार है । वहाँ तरह तरह की वस्तुयें बेचते हैं । ग्राहक बडी संख्या में आते है । अपने लिये आवश्यक वस्तुयें खरीदकर जाते हैं ।

सुधीर : माताजी ने तरकारियाँ लाने को कहा। हम पहले तरकारियाँ खरीद लेंगे ।

नारायण : अच्छा! हम पहले सब्जी मंडी जायेंगे। हमारे लिये मटर, टमाटर, बैंगन, आलू, भिंडी, शलगम, तुरई और गोभी खरीदेंगे।

सुधीर : माताजी ने प्याज और साग भाजी लाने को कहा

नारायणराव : अनको भी खरीद लेंगे । उनके साथ चटनी केलिये एक नारियल भी खरीद लेंगे। आजकल नारियल बहुत महंगे है । एक नारियल का दाम पांच रूपये हैं ।

सुधीर : पिताजी! हम कुछ फल भी खरीद लेंगे। वहाँ पर फलो. की दुकान हैं ।

नारायणराव : हाँ बेटा! वहाँ जाकर आम, केले और अंगूर खरीदेंगे ।

सुधीर : किराने की दूकानें अगले बाजार में है। हम वहाँ पर जाकर साबुन, दाल, इमली, हल्दी, लाला मिर्च और गूड खरिदेंगे ।

सुधीर : पिताजी! कपडो की दुकानें कहाँ है ।

नारायणराव : कपडों की दूकानें उत्तर दिशा के बाजार में है । वहाँ पर सब प्रकार के कपडे मिलते हैं । कुरते, कमीज, सलवार, पतलून के तैयार कपडे (रेडी मेड) मिलते हैं ।

सुधीर : पिताजी मुझे प्यास लगती है ।

नारायणराव : अच्छा! चलों ! उस दुकान में शरबत पीकर घर चलेंगे ।

सुधीर : बहुत अच्छा ! पिताजी, मै ने आज बाजार और सब्जी मडी की अनेक बातें सीख लीं । आपको धन्यवाद।

अर्थ : मटर – బఠాణీలు, टमाटर –టమేటాలు बैगन –వంకాయలు, आलू – ఉర్లగడ్డలు, गोभी –కాబేజి, शयगम – ఒకరకం దుంప, तुरई – బీరకాయ, प्यास – దప్పిక, प्याज – ఉల్లిపాయలు, नारियल – కొబ్బరికాయ, दाम – వెల, अंगूर – ద్రాక్ష, साबुन – సబ్బు, दाल – పప్పు, इमली – చింతపండు, हलदी – పసుపు

41. डाकघर

मालती : माँ ! डाकिया खत दे गया है । यह खत कहाँ से आया है ?

सावित्री : बेटी ! खत दिल्ली से आया है । तुम्हारे मामा ने लिखा है । (पत्र पढकर) मामा को मेरा खत मिला । वे पंद्रह तारिख को विजयवाडा आनेवाले हैं ।

मालती : माँ ! हमारा खत मामाजी को कैसे मिला? मामा का खत यहाँ तक कैसे आया? क्या, कोई आदमी दिल्ली से विजयवाडा आया है ?

सावित्री : नही बेटी ! दिल्ली से कोई नहीं आया। मामा ने पत्र लिखा । उसे डाक-पेटी में डाला ।डाक पेटी लाल रंग की होती हैं । दो राहें और चौराहें पर डाक पेटी रखी जाती है । डाक विभाग का नौकर डाक पोटी के खत डाक-घर ले जाता है। डाक घर में कर्मचारी और डाक बाबू रहते हैं । वे पत्रों पर मुहर लगाते हैं। उनको थैलों में रखकर देश के विविथ प्रान्तो को भेजते हैं । विजयवाडा के सभी पत्र रेल के द्वारा आये हैं । यहाँ पर डाक बाबू पत्र अलग करते हैं । डाक घर से डाकिया हमारा पत्र लाया है ।

मालती : माँ! खत विदेशे को कैसे भेजे जाते है?

सावित्री : विदेशों को खत हवाई जहाज और जहाज व्दारा भेजे जाते हैं।

मालती : माँ, क्या डाक से पैसा भी भेज सकते है?

सावित्री : हाँ, धनादेश (मनी आर्डर) के जरिये पैसा भी भेजते हैं। हम यहाँ डाक घर में पैसा भरते हैं। फारम पर पाने वाले का पता लिखते हैं। डाक वाले उस पते के अनुसार जाकर धन देते हैं।

मालति : डाक व्दरा पार्सल वगैरह भी भेज सकते हैं। बीमा करके कीमती वस्तुये भी भेज सकते हैं। डाक विभाग हमारे लिये बहुत ही उपयोगी हैं। उसमें तार (टेलिग्राम) और दूर वाणी (टेलिफोन) का इतजाम भी होता है। तार के व्दारा हम जरूरी समाचार तुरत भेज सकते हैं। दूरवाणी व्दारा मित्रों से, बन्धूओं से और अधिकारियों से खुद बात कर सकते है।

मालती : धन्यवाद मां। आज मै ने तुमसे डाक-घर के बारे में अनेक बातें जान ली। अगली बार मामाजी को खत मै लिखूगी।

सावित्री : अच्छा! तुम ही लिखो।

अर्थ : डाकिया-తపాల బంట్రోతు (Post Man), खत-पत्र - జాబు इतजाम - ఏర్పాటు, दो राहा - రెండురోడ్లకూడలి, चौराहा - నాలుగురోడ్లకూడలి, हवाई जहाज - విమానము, जहाज - ఓడ, कीमती - ఖరీదైన, अगली बार - ఈసారి, खुद - స్వయముగా

42. कृष्णा नदी

कृष्णा नदी दक्षिण भारत की एक प्रसिद्ध नदी हैं। यह बडी पवित्र नदी मानी जाती हैं। इसका जन्म महाराष्ट राज्य क्रे महाबलेश्वर के पास हूआ था । थह महाराष्ट्र, और कनटिक राज्यें से होकर महबूबनगर जिले में आन्ध्र प्रदेश में प्रवेश करती हैं। कृष्ण जिले के हंसलदीवि क्रे निकट समुद्र में प्रवेश करती हैं।

तुंगभद्रा, दिंडि, मूसि, पालेरू क्रष्ण की उपनदियाँ हैं। क्रष्णा नदी प्रचीन काल से आज तक आन्ध्र के जन जीवन से निकट सम्बन्ध रखती हैं। इसके किनारे पर श्रीशौलम, विजयवाडा, अमरावती, विजयपुरि जैसे प्रसिद्ध स्थान हैं। श्रीशौलम का बाध बिजली उत्पन्न करने में, नगार्जुन सागर बाघ सिचाई के लिये विश्व विख्यात हैं। अमरावति और विजयपुरि प्रसिद्ध बौद्ध विहार थे। धान्यकटक प्रचीन आन्ध्र राज्य की राजधानी थी। नागार्जुन कोंडा पर आचार्य नागार्जुन रहते थे। विजयवाडा के इन्द्रकीलाद्रि पर देवी कनकदुर्गा का प्रसिद्ध मंदिर हैं। विजयवाडा के पास ही प्रकाशम बराज नाम से एक बाध है। इससे लाखों एकड भूमि को पानी मिलता है। खेत उपजाऊ बनते हैं। कृष्णा नदी आन्ध्र प्रदेश को सुख संपन्न बनाती है। उसके किनारे पर कोंडपल्लि, कूचिपूडि, जैसे प्रसिद्ध गाँव भी हैं। बारह वर्ष में एक बार कृष्णवेणि पुष्कर मनाते हैं। लाखों लोग इस पवित्र नदी में स्नान करके अपने को धन्य मानते हैं। १९९२ में कृष्णा नदी के पुष्कर मनाये गये।

अर्थ : बांध - ఆనకట్ట, उपजाऊ - సారవంతము.

43. हमारा झंडा

हमारा देश भारत हैं। भारत का राष्टीय झडा तिरंग झंडा हैं। इसमे तीन रंग है। वे है केसरिया, सफेद और हरा। झंडे के ऊपर केसीरया रंग त्याग औरनीये बरारंग है। रंग है। बीच में सफेद और , विरता का सूचक है। सफेद रंग शाति तथा अहिसा का सूचक है। हरा रंग सौभाग्य और सहकारिता का सूचक है। अशोक चक्र धर्म और न्याय का प्रतीक है। चक्र की चौंवीस छडियाँ चौबीस घंटो के प्रतीक है आन्ध्र प्रदेश के पिगलि वेंकय्या ने झडे का नमूना तैयार किया । कांग्रेस ने इसे राष्ट्रीय झडे के रूप मे स्वीकार किया। पहले झडे के बीच चरखे का चिहून होता था। बाद में उसके स्थान में अशोक का धर्म चक्र अंकित किया गया। सम्राट अशोक विश्व विख्यात सम्राट थे। उन्होंन बौद्द धर्म स्वीकार किया । सारे भारत में और आसपास के कई देशों मे बौद्द धर्म का प्रचार कराया । तिरंगा झंडा 15 आगस्त,26 जनवरी और अन्य प्रमुख प्रसंगो में फहराया जाता है। हमें तिरंगे झंडे का आदर करना चाहिये।

अर्थ :केसरिया–కాషాయరంగు, सफेद–తెల్లని, हरा–ఆకుపచ్చ, चौबीस–యిరవై నాలుగు, प्रतीक–సూచన, आसपास–చుట్టు ప్రక్కల, फहराना–ఎగురవేయుట

44.गांधीजी

भारत में कई संत और महापुरूष पैदा हुये। बीसविं सदी के महापुरूषों में गाँधीजी प्रमुख है। गांधीजी का पूरा

नाम मोहनदास करमचद गाधी है। वे गुजरात राज्य के पोरवदर मे 2 अक्तूवर 1869 को पैदा हुये। उनके पिता का नाम करमचद था और माता का नाम पुतलीवाई। छोटी उम्र मे ही गाधीजी की शादी कस्तूरवा से हुयी। कस्तूरवा एक साध्वी और आदर्श पत्नी थी।

गाधीजी इग्लेड गये और वैरिस्टर वनकर आये। वे कुछ साल केलिये दक्षिण आफ्रिका मे रहे। वहाँ रहते समय वहाँ के भारतीयो की दीन दशा सुधारने केलिये आदोलन चलाया। 1916 मे वे भारत लौटे।

गाधीजी काग्रेस सस्था मे भारती हुये। उन्होने भारत को स्वतत्र वनाने केलिये अनेक सत्याग्रह चलाये। अनेक आदोलन चलाये। असहयोग आदोलन, व्यक्ति सथ्याग्रह, नमक सत्याग्रह और भारत छोडो आन्दोलन उनमे प्रमुख हैं।

गाधीजी ने सारे देश वासियों मे देश प्रेम जगाया। सभी नेताओ को एक मार्ग पर चलाया सत्य और अहिंसा को हथियार बनाकर आन्दोलन चलाये।

गांधी जी ने देश के लिये अपना तन, मन, धन लगाया। दिन रात परिश्रम किया। कई वार जेल गये। उपवास किये। जन जन के दिलों में स्वतत्रता की इच्छा जगायी। उनके अथक आंदोलन के फल स्वरूप भारत 15 अगस्त 1947 को आजाद हूआ।

गाधीजी बडे त्यागी थे। उन्होंने अपना सारा जीवन देश सेवा केलिये अर्पित किया। उन्होंने सादगी, हरिजन उद्दार, खादी प्रचार, हिन्दी प्रचार, कुटीर उधोग, गो सेवा

आदि रचनात्मक कार्यक्रमों पर भी जोर दिया। वे देश की सर्वतोमुखी उन्नति चाहते थे। 30 जनवरी 1948 के दिन वे गोली से मारे गये। गांधीजी हमारे देश की बडी विभूति हैं। उनका जीवन आदर्श और अनुकरणीय है।

अर्थः कुटीर उद्योग–కుటీర పరిశ్రమలు, विभूति– మహాపురుషుడు

45. अच्छी सबक

धनगुप्त और विष्णुगुप्त दोनों मित्र थे। दोनों एक शहर में रहते थे। दोनों व्यापारी थे। उनमें धनगुप्त सच्चा था और विष्णुगुत्त कपटी।

एक बार धनगुप्त तीर्थयात्रा करने निकला। जाने से पहले वह विष्णुगुप्त के पास जाकर बोला "प्यारे दोस्त! मैं दक्षिण देश की यात्रा करने जाता हूँ। मेरे पास दस मन लोहा है। उसे तुम्हार घर में रखूँगा। यात्रा से लौटने के बाद तुमसे ले लूँगा । विष्णुगुप्त अपने मित्र की प्रार्थना मान गया ।

छः महीने बीत गये। धनगुप्त तीर्थ यात्रा से लौट आया। वह विष्णुगुप्त के पास जाकर अपना लोहा मांगने लगा तो उसने बडी चिंता के साथ कहा–" भाई! हमारे घर मे चूहे अधिक है वे तुम्हारा सारा लोहा खा गये। यह सुनकर धनगुप्त समझ गया कि विष्णुगुप्त झूठ बोल रहा है। वह चुपचाप घर चला गया।

दो महीने बीत गये। एक दिन धनगुप्त विष्णुगुप्त के घर पर आया । तब विनणुगुप्त का वेटा वेरा के लिये जिद कर रहा था। धनगुप्त उसे साथ लेकर वर

खरिदने गया । उसने बालक को एक स्थान में छिपाया । एक घटे के बाद वह विष्णुगुप्त के पास आकर रोने लगा । कारण पूछने पर उसने कहा - घर आते वक्त एक चील तुम्हारे बेटे को उठा ले गयी। यह बात सुनकर विष्णुगुप्त आग बबूला हो गया।

यह मामला काजी तक गया। काजी समझ गये कि विष्णुगुप्त कपटी है। उसने धनगुप्त को उसका लोहा दिलाया और विष्णुगुप्त को उसका बेटा ।

अर्थ : लोहा - ఇనుము, निकला - బయలుదేరెను, मन-మణుగుబరువు, मान गया- అంగీకరించెను, सारा- మొత్తము, समझ गया- గ్రహించెను, चुपचाप- మౌనముగా, जिद-మొండి, छिपाया- దాచెను, मामला- విషయము, సందర్భము, आग बबूला होना- ఎక్కువకోపపడుట, काजी- న్యాయాధిపతి, बेर- రేగు పండ్లు, चील- గ్రద్ద

विराम चिहन : విరామ చిహ్నములు

మనము మాట్లాడునపుడు ఏకబిగిన మాట్లాడము. సమయసందర్భాలను బట్టి ఆగుతూ, భావానికి అనుగుణంగా మాట్లాడుతాము. అప్పుడే మనం చెప్పిన విషయం ఎదుటి వారికి అర్థం అవుతుంది. అలాగే వ్రాయునప్పుడు కూడ విషయాన్ని, భావాన్ని, సందార్భాన్ని అనుసరించి కొన్ని విరామచిహ్నములను వ్రాస్తాము. వాటిని బట్టి చదివేవారు విషయాన్ని స్పష్టంగా అర్థం చేసికోగలుగుతారు. హిందీ భాషలో వుపయోగింపబడుతున్న విరామ చిహ్నములు క్రింద యివ్వబడినవి:

1. अल्प विराम (कामा) 2. अर्ध विराम (सेमि कोलन),

3. अपूर्ण विराम (कोलन) 4. पूर्ण विराम ।
5. प्रश्न बोधक? 6. विस्मयादि बोधक!
7. निर्देशक (डैश) 8. योजक (हाइफन) –
9. कोष्ठ (ब्रेकेट) ( ) 10. उद्दरण चिहन " "
11. लाधव जिहन.

उदाः

डॉक्टर, मिस्टर, तारीख, पंडित, शब्दों के लियेः डा मि ता प.

परिशिष्ट : అనుబంధము

1. गिनतीः అంకెలు

1	एक	13	तेरह	25	पच्चीस
2	दो	14	चौदह	26	छब्बीस
3	तीन	15	पन्द्रह	27	सत्ताईस
4	चार	16	सोलह	28	अट्ठाईस
5	पाँच	17	सत्रह	29	उनतीस
6	छः	18	अठारह	30	तीस
7	सात	19	उन्नीस	31	इकत्तीस
8	आठ	20	बीस	32	बत्तीस
9	नौ	21	इक्कीस	33	तैंतीस
10	दस	22	बाईस	34	चौंतीस
11	ग्यारह	23	तेईस	35	पौंतीस
12	बारह	24	चौबीस	36	छत्तीस
				37	सैंतीस

38 अडतीस
39 उनचालीस
40 चालीस
41 इकतालिस
42 बयालीस
43 तैंतालीस
44 चवालीस
45 पैंतालीस
46 छियालीस
47 सैंतालीस
48 अडतालीस
49 उनचास
50 पचास
51 इक्कावन
52 बावन
53 तिरपन
54 चौंवन
55 पचपन
56 छप्पन
57 सत्तावन
58 अट्ठावन
59 उनसठ
60 साठ
61 इकसठ

62 बासठ
63 तिरसठ
64 चौंसठ
65 पैंसठ
66 छियासठ
67 सडसठ
68 अडसठ
69 उनहत्तर
70 सत्तर
71 इकहत्तर
72 बहत्तर
73 तिहत्तर
74 चौंहत्तर
75 पचहत्तर
76 छिहत्तर
77 सतहत्तर
78 अठहत्तर
79 उन्यासी
80 अस्सी
81 इक्यासी
82 बयासी
83 तिरासी
84 चौंरासी
85 पचासी

86 छियासी
87 सत्तसी
88 अठासी
89 नवासी
90 नव्वे
91 इकानव
92 बानव
93 तिरानवे
94 चौंरानवे
95 पचानवे
96 छियानव
97 सत्तानवे
98 अट्ठानव
99 निन्यानवे
100 सौ
1,000 एक हजार
10,000 दस हजार
1,00,000 एक लाख
1,00,00,000 एककरोड

भिन्न (भाग) భిన్నములు

1/4 पाव, चौयाई 1 1/4 सवा 2 1/4 सवा दो

3 1/4 सवा तीन 4 1/4 सवा चार 1/2आधा,एकबटे दो

1 1/2 डेढ 2 1/2 ढाई,अढाई 3 1/2 साढे तीन

4 1/2 साढे चार 3/4 पौंन 1 3/4 पौंन दो

2 3/4 पौन तीन3 3/4 पौंन चार 4 3/4 पौंन पाच

नोटः सवा, साढे (చేర్చబడినపుడు వున్న అంకె కంటెఎక్కువ అని తెలియచేయును.

पौन శబ్దము యిచ్చిన సంఖ్య కంటె ఒకటి తక్కువ అని తెలియజేయును.

2. हफते के दिन : వారములు

रविवार, इतवार : ఆదివారము

सोमवार, पीर : సోమవారము

मंगलवार : మంగళవారము

बुधवार : బుధవారము

गुरूवार, बृहस्पतिवार, जुमेरात : గురువారము

शुक्रवार, जुमा : శుక్రవారము

शनिवार, शनीचार : శనివారము

3: अंग्रेजी महीने : ఇంగ్లీషు నెలలు

जनवरी	: జనవరి	मई	: మే	सितम्बर	: సెప్టెంబరు
फरवरीः	ఫిబ్రవరి	जून	: జూన్	अक्तूबर	: అక్టోబరు
मार्च	: మార్చి	जुलई	: జులై	नवमबर	: నవంబరు
अप्रैल	. ఏప్రిల్	अगस्त	:ఆగష్టు	दिसम्बर	: డిశంబరు

4. तेलुगु के महीने : తెలుగు నెలలు

चैत्र, चैत	చైత్రమాసము	वैशाख	వైశాఖమాసము
ज्येष्ठ,जेठ	జ్యేష్ఠమాసము	आषाढ़ आसाढ़	ఆషాఢమాసము
श्रावन,सावन	శ్రావణమాసము	भाद्रापद, भादो	భాద్రపదము
आश्विन,कुँआर	ఆశ్వయుజము	कार्तिक,कातिक	కార్తీకము
मार्गशीष,अगहन	మార్గశిరము	पौष,पूस	పుష్యము
माघ, माह	మాఘము	फाल्गुन,फागुन	ఫాల్గుణము

5. कालमान : కాలమానము

पल,क्षण : క్షణము; सेकन्ड : సెకండు

मिनट,मिनिट :నిమిషము ; पहर : ఝాము(3 గంటలు)

घडी :ఘడియ (24 నిముషములు),घंटा : గంట

दिन : దినము,పగలు; रात,रात्रि : రాత్రి

सुबह,सबेरे : ఉదయము; दोपहर,दुपहर : మధ్యాహ్నము

सप्ताह,हफता : వారము,7 దినములు

पक्ष,पखवाश : పక్షము, 15 దినములు

शुल्क पक्ष : శుక్లపక్షము; कृष्ण पक्ष : కృష్ణపక్షము

महीना,मास : నెల,మాసము; साबल,बरस,वर्ष : సంవత్సరము

शताब्दी,सदी : శతాబ్దము; युग : యుగము

6. दिशायें : దిక్కులు

पूर्व पूरब,मशरिक : తూర్పు पश्चिम,मगरिब : పడమర

उत्तर : ఉత్తరము दक्षिण,दक्खिन : దక్షిణము

दक्षिण–पुर्व : ఆగ్నేయము दक्षिण–पश्चिम : నైఋతి

उत्तर–पश्चिम : వాయవ్యము उत्तर–पूर्व : ఈశాన్యము

दायाँ,दाहिना : కుడి बायाँ : ఎడమ

7. ऋतुएँ : ఋతువులు

वसंत मौसिम, बहार : వసంత ఋతువు

ग्रीष्म, गर्मी : గ్రీష్మ ఋతువు

वर्षा बरसत : వర్ష ఋతువు

शारद, शीत, जाडा : శరదృతువు

हेमंत : హేమంత ఋతువు

शिशिर : శిశిర ఋతువు

8. रिस्तेदार : బంధువులు

माँ,माता– తల్లి
बाप,पिता– తండ్రి
भाई– సోదరుడు
बहिन– సోదరి
लडकी,बेटी– కుమార్తె
लडका– కుమారుడు
नाना– తల్లితండ్రి
नानी– తల్లితల్లి
दादा– తండ్రి
दादी– తండ్రితల్లి
पति,मर्द– భర్త
स्त्री,पत्नी– భార్య
ससुर– మామ
सास– అత్త
दामाद,जमाई–అల్లుడు
भानजा– మేనల్లుడు
भानजी– మేనకోడలు
मामा– మేనమామ
मामी– మేనత్త
जेठ– భర్త జేష్ఠ సోదరుడు
देवर– భర్త తమ్ముడు
ननद– ఆడబిడ్డ
बहू– కోడలు
साला– బావమరిది
साली– భార్య చెల్లెలు
मौसी– తల్లి సోదరి
चाचा– పినతండ్రి
चाची– పినతల్లి
सौत– సవతి
सौतेली माँ– సవతి తల్లి
समधी– వియ్యంకుడు
समधिन– వియ్యపురాలు
बहनोई– సోదరి మగడు
भाभी– సోదరుని భార్య

भतीजा– సోదరుని పుత్రుడు
भतीजी– సోదరుని పుత్రిక
नातिन– కూతురు కుమార్తె
नाती– కూతురు కుమారుడు
पोता– కుమారుని కుమారుడు
पोती– కుమారుని కుమార్తె

9. शरीर के अंग– శరీరావయవములు

मुख– ముఖము
मुँह– నోరు
नाक– ముక్కు
मूछ– మీసము
जीभ,जबान– నాలుక
जबडा– దవడ
सिर– తల
दाडी– గడ్డము
आंख– కన్ను
पलक– కనురెప్ప
पपोटा– కనుబొమ్మ వెంట్రుక
भों– కనుబొమ్మ
कान– చెవి
गाल– చెంప
माथा– నుదురు
खोपडी– పుర్రె
दाँत– దంతములు
मगज,दिमाग– మెదడు
बाल,केश– వెంట్రుకలు
गर्दन– మెడ
ओठ,होंठ– పెదవి
हाथ– చెయ్యి
कलाई– మణికట్టు
हथेली– అరచెయ్యి
कंधा– భుజము
बांह,बाजू– బాహువు
सींग- కొమ్ము
चमडा– చర్మము
बगल– చంక
जाँघ– తొడ
तलुआ– అరికాలు
एडी– మడమ
अंगूठा– బొటనవ్రేలు
छाती – వక్షస్థలము
दिल,हृदय– హృదయము
कलेजा– గుండెకాయ
फेफडा– ఊపిరితిత్తి
ठठरी– అస్థిపంజరము
हडडी– ఎముక
पैर,टांग– కాలు

कमर– నడుము
नाफ– నాభి
नाडी,नब्ज– నాడి
गोश्त,मास– మాంసము
मन– మనస్సు
बगल– ప్రక్క
घूसा,मुट्ठी– పిడికిలి
नख,नाखून– గోరు
खुर– గిట్ట
मुरदा– మృతశరీరము
टखना– చీలమండ
पीठ– వీపు
शरीर,बदन,देह– శరీరము
उँगली– వ్రేలు
खून,लोहू– నెత్తురు
नाडी– నాడి
मन– మనస్సు
चूतड– పిరుదులు
थन– పొదుగు
अंतडियाँ– ప్రేగులు
पेट– పొట్ట
तिल्ली– ప్లీహము

10. जानवर और पक्षी :జంతువులు-పక్షులు

गाय– ఆవు
बैल– ఎద్దు
चूहा– ఎలుక
हाथी– ఏనుగు
खरगोश– కుందేలు
कुत्ता– కుక్క
कुतिया– ఆడకుక్క
बंदर– కోతి
ऊँट– ఒంటె
खच्चर– కంచరగాడిద
चीता– చిఱుతపులి
घोडा– గుఱ్ఱము
भैस– గేదె
गधा– గాడిద
गैंडा– ఖడ్గమృగము
भेड– గొఱ్ఱె
लोमडी– గుంటనక్క
कछुआ– తాబేలు
भेडिया– తోడేలు
बारहसिंगा– దుప్పి
गिलहगरी– ఉడుత
मेंढक– కప్ప
भालू रीछ– ఎలుగుబంటి
गीदड– నక్క

सुअर– పంది
साप– పాము
नेवला– ముంగిస
हिरन– లేడి
मगर,घडियाल– మొసలి
खटमल– నల్లి
गीध– రాబందు
मकखी– ఈగ
बिच्छू– తేలు
चींटी– చీమ
कोयल– కోకిల
चील– గద్ద
उल्लू– గుడ్లగూబ
चिडिया– పక్షి
गौरया– పిచ్చుక
तोता– చిలుక
हँस– హంస
मैना– మైనాపక్షి, గోరువంక
बिल्ली– పిల్లి
बाघ– పెద్దపులి
शेर, सिंह– సింహము
बकरा– మేక
घूस– పందికొక్కు
मच्छर– దోమ
मकडी– సాలీడు
चीलर– జోరీగ
छिपकली– బల్లి
कौआ– కాకి
मुर्गा– కోడిపుంజు
चमगीदड– గబ్బిలము
मोर– నెమలి
कबूतर– పావురము
बतख– బాతు
गीध– రాబందు
बगुला,वक– కొంగ
बुलबुल– బుల్‌బుల్ పక్షి

11. फल और तरकारियाँ : పండ్లు, కూరగాయలు

केला– అరటి
आलूबुखरा– ఆలుబకారా
अखरोट– అక్రోటు
जर्दालू– జలతారుపండు
तरबूज– తర్బూజాపండు
अनन्नास– అనాస
किसमिस– కిస్మిస్ పండు
अंजीर– అత్తిపండు
अमरूद– జామపండు
अनार–దానిమ్మ పండు

अंगूर- ద్రాక్ష	नारंगी- నారింజ
नीबू- నిమ్మకాయ	जामुन- నేరేడు
कटहल- పనసపండు	खरबूज- పుచ్చకాయ
आम- మామిడికాయ	नाशपाती- బేరిపండు
शरीफा- సీతాఫలము	सेब- సీమరేగు
नारियल- కొబ్బరికాయ	बेर- రేగుపండు
पिस्ता- పిస్తాపండు	प्याज- ఉల్లిపాయ
गोभी- క్యాబేజి	फूल गोभी- కాలిఫ్లవర్
सेम- చిక్కుడు	कुम्हडा-గుమ్మడికాయ
खीरा- దోసకాయ	आलू- బంగాళదుంప
मटर- బఠాణీలు	चुकंदर- బీట్‌రూట్
भिंडी- బెండకాయ	मूली- ముల్లంగి
बैंगन- వంకాయ	करेला- కాకరకాయ
तुरई- బీరకాయ	लौकी- సొరకాయ
हरीमिर्च- పచ్చిమిరపకాయలు	टमाट- టామాటా

12. अनाज : ధాన్యములు

धान- వడ్లు	चावल- బియ్యము
गेहूँ- గోధుమలు	बाजरा- సజ్జలు
जौ- యవలు.బార్లీ	तिल- నువ్వులు
ज्वार- జొన్నలు	अरहर- కందులు
उडद- మినుములు	मूग- పెసలు

13. खाने की चीजे : ఖాద్య పదార్థములు

भात-అన్నము	साग- కూర
दही- పెరుగు	खाना- అన్నము

पकवान– పిండివంటలు	मैदा– మైదాపిండి
मछली– చేప	मिश्री– పంచదార
घी– నెయ్యి	दूध– పాలు
नमक– ఉప్పు	मक्खन– వెన్న
दारू,शराब– సారాయి	किसमिस– ఎండుద్రాక్ష
रोटी– రొట్టె	मांस,गोस्व– మాంసము
मट्ठा,छाट– మజ్జిగ	खीर– పరమాన్నము
शहद–తేనె	दाल– పప్పు
शक्कर,चीनी– పంచదార	आटा– పిండి
चाय– తేనీరు	मिठाई– మిఠాయి
मुरब्बा– లేహ్యము	शरबत– పానీయము

14. कुछ लोकोक्तियाँ : కొన్ని సామెతలు

(తెలుగులో సమానార్థకములు)

1. कढाई से निकला चूल्हे : పెనం మీద నుండి పొయ్యిలో పడినట్లు.
2. कभी नाव गाडी पर, कभी गाडी नाव पर : బండ్లు ఓడలును ఓడలు బండ్లును అయినట్లు
3. करेगा सो भरेगा : చేసికొన్నవాడికి చేసికొన్నంత
4. कहाँ राजा भोज कहाँ गेगू तेली : నక్క ఎక్కడ నాగలోకమెక్కడ ?
5. काला अक्षर भौस बराबर : విద్యలేనివాడు వింత పశువు
6. खरबूजे को देख कर खरबूजा रंग बदलता है : పులిని చూపి నక్క వాత పెట్టుకొన్నట్టు

7. गंगा गये गंगादास, जमुना गये जमनादास : ఏరోటికి ఆ పదం పాడినట్లు

8. गागर में सागर भरना : బిందువులో సింధువును ఇముడ్చుట.

9. घर की मुरगी दाल बराबर : పెరటి చెట్టు మందుకాదు.

10. घोषी का कुत्त न घर का, न घाट का : రెంటికి చెడిన రేవడి.

11. नीम हकीम जान का खतरा : నీచేతి మాత్ర వైకుంఠయాత్ర

12. जैसी करनी वैसी भरनी : చేసికొన్నమాడికి చేసికొన్నంత దక్కుతుంది.

13. जिसकी लाठी उसकी भैंस : కర్రగలవానిదే గొర్రె

14. चोर की दाढी में तिनका : గుమ్మడికాయ దొంగ అంటే భుజాలు తడుముకున్నట్లు.

15. नाच न जाने आँगन टेढा : ఆడలేక మద్దెల ఓడు అన్నట్లు

16. दूर के ढोल सुहावने : దూరపు కొండలు నునుపు

17. पहले आत्मा, फिर परमात्मा : మొదట ఇంట్లో దీపం వెలిగించి తర్వాత గుడిలో వెలిగించు

18. हाथ कंगन को आरसी क्या : ముంజేతి కంకణమున కద్దమేల

19. ऊँची दूकान फीका पकवान : పేరు గొప్ప ఊరు దిబ్బ

20. अब पछताये होत क्या, जब चिडिया चुग गई खेत : గత జల సేతుబంధనము

15. एक शब्द में लिखना

1. नगरों में रहनेवाले मनुष्य ------ नागरिक
2. गीत गानेवाला ------ गायक
3. पठने के लिए पुस्तकें रखने का स्थान --- पुस्तकालय
4. जो मँदिर में पूजा सम्बंधी कार्य करता है ----- पुजारी
5. जो देख नही सकता ------ अन्धा
6. जो खूब परिश्रम करता है----- परीक्षिमी
7. जो सत्य बोलता है------- सत्यवादी
8. विध्या पाने की इच्छा रखने वाला----विदयार्थी
9. जो खेती का काम करता है-------- किसान
10. दूसरों को दान देनेवाला ------ दानी
11. किसी की गुलामी करनेवाला ----- गुलाम
12. जो हिंसा नहीं करता ----- अहिंसक
13. पाठ पढाने वाला -------- अध्यापक
14. घोडे पर सवारी करनेवाला ---- घुडसवार
15. कविता करने वाला -------- कवि
16. नौकरी करनेवाला ---- कर्मचारी
17. उपन्यास लिखनेवाला -------- उपन्यासकार
18. कहानी लिखनेवाला ------ कहानीकार
19. हिंसा करनेवाला --------- हिंसक
20. धोखा देनेवाला ------ धोखेबाज
21. दूसरों पर दया करनेवाला ------ दयालू
22. प्रेम करनेवाला पुरूष ----- प्रेमी

23. प्रेम करनेवाली स्त्रीं ---------प्रेयसी, प्रेमिका
24. दूसरों को शिक्ष देनेवाला --------शिक्षक
25. उपदेश देनेवाला --------- उपदेशक
26. जो अनेक विषय जानता है ---- पंडित
27. जो अधिक ज्ञान रखता है ----- ज्ञाना
28. जिसे अधिक जमीन होती है वह ------ जमींदार
29. पिता से मिलनेवाला संपत्ति ----विरासत, बपौती
30. दूसरों का उपकार करनेवाला ---- परोपकारी
31. जो सुन नही सकता -------- बहरा
32. जो चल नही सकता ------ लंगडा
33. जो लडकी अविवाहित है, वह ------ कन्या, कुमारी
34. जो स्वेच्छा के साथ जीवन बिताता है ---- स्वेच्छाचारी
35. पुराणों से सम्बधि विषय ------ पौरणिक
36. सहयोग न देना ---- असहयोग
37. सलाह देनेवाला ----------- सलाहकार
38. जो बोल नही सकता ------ गूँगा
39. एक अंकवाला नाटक -------- एकंकी
40. मार्ग दिखानेवाला -------- मार्गदर्शक
41. सहायता करनेवाला ------- सहायक
42. दूसरों को हानि पहूँचने के लिए किया जाने-वाला गुप्त प्रयत्न ---- षडयँत्र
43. अधिक डरनेवाला ------- डरपोक
44. साहस दिखानेवाला ------- साहसी

45. पहरा देनेवाला --------- पहनेदार

46. जिससे अधकि बल हो, वह ------- बलवान, मजबूत

47. जिसमें बल नहीं है, वह ---- निर्बल

48. चित्र की रचना करनेवाला -----चित्रकार

49. कपट व्यवहार करनेवाला ------चित्रकार

50. गाडी चलानेवाला ------ गाडीवान, गाडीवाला

51. जो नहीं मरता वह ------ अमर

52. बहुत समय तक जीवित रहनेवाला -------- चिरंजीव

53. शिकार खेलनेवाला -------शिकारी

54. जो घमंड करता है वह ------घमंडी

55. इतिहास से सम्बधित ---- ऐतिहासिक

56. पैसा कम खर्च करनेवाला ------- कंजूस

57. भिक्षा मागनेवाल ------भिक्षुक, भिखारी

58. भिक्षा मागनेवाला स्त्री ----- भिखारिन

59. पाठ पढानेवाला -------अध्यापक

60. सोने के आभूषण बनानेवाला ------- सुनार

61. लोहे की चीजे बनानेवाला ------ लुहार

62. कपडे बुननेवाला ------ जुलाह, बुनकर

63. मिट्टी के बरतन बनानेवाला ------ कुम्हार

64. मन हरनेवाला ------ मनोहर

65. अधिक शराब पीनेवाला ------- शराबी, पियक्कड

66. अकसर कुपित होनेवाला ----क्रोधी

67. जिसमें अधिक लालच है वह ------ लालची
68. कूली (मजदूरी) करनेवाला ---- मजदूर
69. यात्रा करनेवाला --------- यात्री
70. जो दुःख में हैं वह --------- दुखी
71. जिसका कोई अंत नहीं है, वह ----अनंत
72. जिसका कोई नाम नहीं हैं, वह ----अनाम
73. जो अच्छे गुण रखता है, वह ------ गुणवान, गुणी
74. संस्कृति से सम्बंधित------सांस्कृतिक
75. अधिक स्वार्थ की चिंता रखने वाला -----स्वार्थी
76. जो ईशवर को नहीं मानता है वह ------ नास्तिक
77. जो ईस्वर को मानता है वह ------ आस्तिक
78. विरह से व्याकुल पुरूष ------विरही
79. विरह से व्याकुल स्त्री ----विरहिणी
80. दूसरों का माल लूटनेवाला ------डाकु, लुटेरा
81. गुप्त रूप से दूसरों की चीजें ले जाने वाला ------ चोर
82. जिनकी तुलना नहीं कर सकते ----अतुलित
83. जो प्रशंसा पात्र है ---- प्रशंसनीय
84. भूत काल से सम्बन्धित -------- अतीत
85. निंदा करनेवाला ------निंदक
86. प्रशंसा करनेवाला ------प्रशंसक
87. सुधार के कार्य करनेवाला -----सुधारक
88. दूसरों को हत्या करनेवाला ----हत्यारा
89. हित चाहनेवाला ---------हितचिंतक
90. देश या समाज के लिए प्राण अर्पण करनेवाला ----शहीद
91. जिस में अधिक पराक्रम हो, वह ----- पराक्रमी
92. जो कोई काम नहीं करता ------बेकार, बेकाम
93. समय को व्यर्थ गँवानेवाला ------सुस्त

94. वुरा आचरण करनेवाला -----पतित
95. नीति से सम्बन्धित ----- नैतिक
96. जो पहले कभी नही हुआ हो --- अपूर्व

1. भिन भिन अर्थ वाले शब्द :

భిన్న భిన్న అర్థములు గల మాటలు

1. मगर : इस तालाव में दो मगर हैं। (पानी में रहने वाला एक जानवर, మొసలి)
मैं कालेज में पढना चाहता हूं मगर मेरे पिताजी नहीं मानते हैं. (लेकिन, కాని)

2. दो : पेड पर दो कबूतर वैठे हैं (संख्य) वाचक शब्द, రెండు)
मुझे एक कलम दो (देना क्रिया का विधिवाचक रूप, యిమ్ము)

3. पर : बेंच पर किताब है (ऊपर, పైన, మీద)
पक्षी के दो पर होते हैं (पंख, రెక్కలు)

4. डाल : पेड की डाल पर बंदर है (डाली, కొమ్మ)
सिपाही ने चार शतृओं को मार डाला। (काम पूरा कर देना, చంపివేయుట, చేసివేయుట...)

5. जल : कल हमारे गांव में सौ घर जल गये, (जल जाना, కాలిపోవుట)
इस नदी का जल बहुत साफ हैं (पानी, నీరు)

6. की : राम की पत्नी सीता है (षष्टि विभक्त, యొక్క)
तुमने ऐसी हानि क्यों की? ('कर' धानु, का भूतकाल, చేయుట)

7. भूल : उसकी भूल माफ कीजिये (गलती, పొరపాటు, తప్పు)
मैं कलम लाना भूल गया (भूल जाना, మరచిపోవుట)

8. कि : पिताजी ने कहा कि आज रात को जरूर पानी बरसेगा (योजक, అని)
तुम मेरे साथ आओगे कि नहीं (या, లేక)
उसका भाई इसलिये नहीं आया कि वह बीमार है (क्योंकि, ఎందుకనగా)

9. मान : कवि का मान सब देशों में होता है। (आदर, గౌరవము)
मेरे भाई को तौल का मान नहीं आता (परिमान, పరిమాణము)

10. और : सीता और गीता सिनेमा जाती है। (तथा, మరియు)
हमको और दो लीटर दूध चाहिए (अधिक, ఇంకా)

11. जी : रंगाराव जी बडे पंडित हैं (आदरसूचक, గారు)
आज उसका जी अच्छा नहीं है (मन, మనస్సు)

12. बंदर : बंबई का बंदर बहुत बडा है। (बंदरगाह, రేవుపట్టణము)
बंदर पेडों पर रहते है एक जानवर , కోతి)

13. कर : हम कर जोडकर भगवान की वन्दना करते हैं (हाथ, చేతులు)
मेरे मामाजी दस हजार रूपये कर चुकाते है। (लगान, పన్ను)

14. कल : कल मैं उदकमडल जाऊँगा (आनेवाला दिन, రేపు)
मेरा भाई ओंगोल से आया (बीता हुआ दिन, నిన్న कल में आटा पीसते है (यंत्र, యంత్రము)

15. सोना : मेरे पिताजी रात के दस बजे सोते हैं। (सो जाना, నిద్రించుట)
सोना बहुत महंगा है (स्वर्ण, బంగారము)

16. लाल : माधवी लाल कपडे पसंद करती है। (लाल रंग, ఎర్రని)
हम सब भारत माता के लाल हैं (पुत्र, కుమారుడు)

17. तीर : धनुष के सहारे तीर छोडते है (बाण, బాణము,
समुद्र के तीर कई लोग बैठे हैं (किनारा, ఒడ్డు)

18. पत्र : मेरे मामाजी ने एक पत्र लिखा (खत, జాబు)
बरगद के पत्र चौडे होते हैं (पत्ते, ఆకులు)

19. काम : आज का काम कल पर मत छोडो (कर्म, పని शिवजी ने काम देव को भस्म कर डाला (कामदेव, మన్మధుడు)

20. काल : भूतकाल के छः भेद हैं (समय, కాలము
काल के हाथ से राजा भी नहीं बच सकता (यमराज, యముడు, మృత్యువు)

21. मत : जमीन पर मत बैठिये (निषेध वाचक, వద్దు) हम मत देकर संसद के सदस्य को चुनते हैं। (मतदान, ఓటు)

22. आम : आम मीठा होता है (एक फल, మామిడిపండు)
हमारे देश के आम लोग गरीब है। (साधारण, సామాన్యమైన)

23. उत्तर : भारत के उत्तर में हिमालय पर्वत हैं (उत्तर दिशा, ఉత్తరదిక్కు)
मेरे प्रश्न का उत्तर लिखो (जवाब, జవాబు)

24. भाग : उस लकडी के तीन भाग करो (टुकडे, భాగము) सिपाही रणभूमि से भाग गया (भाग जाना, పారిపోవుట) शाम की जुलूस में मैं भी भाग लेना चाहता हूँ, (हिस्सा लेना, పాల్గొనుట)

17. विलोम शब्द

1. వ్యతిరేక అర్థమునిచ్చు పదములను "विलोम" शब्द అంటారు. ప్రాణివాచక శబ్దములు. గుణము. ఆకారము. స్థలము తెలిపే విశేషణాలు. క్రియలు వ్యతిరేక అర్థాలను కలిగి ఉంటాయి.
2. స్త్రీ వాచక శబ్దములకు ई, इन, आइन, नी ప్రత్యయములు చివర వచ్చును. కాని చాలా పదములు ప్రత్యేకముగా ఉండును.
3. కొన్ని పదములకు ముందు अ, अन, बे, दूर, अ అను ఉపసర్గలు చేరును.

ఉదా :

वडा	-	छोटा	काला	-	सफेद
कपट	-	निष्कपट	इज्जत	-	बेइज्जत
अमीर	-	गरीब	साक्षर	-	निरक्षर
आगे	-	पीछे	सदाचार	-	दुराचार
तेज	-	धीरे -धीरे	सोना	-	जागना
दिन	-	रात	बहुत	-	कुछ
अदर	-	बाहर	सत्य	-	असत्य
वीर	-	भीरू	ज्ञान	-	अज्ञान
पास	-	दूर	उठना	-	बैठना
अंदर	-	बाहर	सवाल	-	जवाब
अच्छा	-	बुरा	मान	-	अपमान
सुख	-	दुःख	आदि	-	अंत
गरम	-	ठंडा	भाई	-	बहन
यश	-	अपयश	सुर	-	असुर
प्रचीन	-	नवीन	रोग	-	निरोग

नया	–	पुराना	सज्जन	–	दुर्जन
मालिक	–	नौकर	सुन्दर	–	असुन्दर
लेना	–	देना	रोंना	–	हँसना
में	–	पर	गरम	–	ठंडा
अकलमंद	–	बेवकूफ,मूर्ख	उँचा	–	नीचा
धर्म	–	अधर्म	स्वतंत्र	–	अस्वतंत्र
ऊपर	–	नीचे	आगे	–	पीछे
सच	–	झूठ	सस्ता	–	महंगा
शुभ	–	अशुभ	दिन	–	रात
काला	–	सफेद	साहसी	–	डरपोक
प्रेम	–	व्देष	आना	–	जाना
स्वर्ग	–	नरक	आजाद	–	गुलाम
साफ	–	गंदा	अंधकार	–	प्रकाश
ईमानदार	–	बेईमानदार	आदमी	–	औरत
प्रारंभ	–	अंत	कीर्ती	–	अपकीर्ती

18. समान अर्थ वाले शब्द :సమానార్థకములు

माता	–	माँ	पशु	–	जानवर
पिता	–	बाप	मरण	–	मौत मृत्यु
भाई	–	सहोदर, अनुज,अग्रज	नींद	–	निद्रा
अध्यापक	–	गुरू, उस्ताद	मदिरा	–	शराब, मदध, दारू
विधा	–	शिक्षा, तालीम	पक्षी	–	विहंग
क्रोध	–	कोप, नाराज	वन	–	जंगल, अरण्य
अन्न	–	भात	बाग	–	बगीचा, फुलवारी

पानी	-	जल	फूल	-	पुष्प, कुसुम, सुमन
कीचड	-	पंक	मंदिर	-	देवालय
शेर	-	सिंह	कपडा	-	वस्त्र
लडका	-	बालक	नाव	-	नौका
लडकी	-	बालिका	सम्राट	-	महाराजा
औरत	-	स्त्री, वनिता	सम्राज्ञी	-	महारानी
आदमी	-	मनुष्य, इनसान	छल	-	कपट
पहाड	-	पर्वत	अमीर	-	धनवान
सोना	-	सुवर्ण, कंचन	गरीब	-	कंगाल
तारे	-	नक्षत्र	अकलमंद	-	बुध्दिमान
आकाश	-	आसमान	बेवकूफ	-	मूर्ख
सच	-	सत्य	घर	-	मकान
झूठ	-	असत्य	कुटीर	-	झोंपडी
प्राचीन	-	पुराना	भवन	-	महल
नवीन	-	नया, अर्वाचीन	निरक्षर	-	अनपढ
प्रश्न	-	सवाल	पढालिखा	-	साक्षर
रात	-	रात्री, निशा, निशीधि	शुरू	-	प्रारभ
भीरू	-	डरपोक	प्रकाश	-	उजाला, कांति, छवि
वीर	-	साहसी, पराक्रमशाली	अंधेरा	-	अधकार
पास	-	नजदीक	सेना	-	फौज
अंदर	-	भीतर	गाँव	-	ग्राम

आजाद	–	स्वतंत्र	यशा	–	कीर्ति
ईमानदार	–	विश्वासपात्र	प्रेम	–	प्यार, अनुराग
मान	–	गौरव, आदर	गलती	–	दोष, भूल
अपमान	–	अनादर,			
		अगौरव	क्षमा	–	माफी
इज्जत	–	आदर	पेड	–	वृक्ष
रोग	–	बीमारी	तटाक	–	तालाब
पराधीन	–	परतंत्र	पक्षी	–	चिडिया
सुर	–	देवता	तोता	–	शुक
असुर	–	राक्षस	कोयल	–	पिक
			आग	–	अग्नि
बेटा	–	पुत्र	विद्वान	–	पंडित
बेटी	–	पुत्रिका, पुत्री	सम्राट	–	महाराजा
खुशबू	–	सुगंध	सांप	–	सर्प, भुजंग
बदबू	–	दुर्गंध	हाथी	–	गज
युवती	–	कन्या	चाँद	–	चंद्रमा, हन्दु
सेनिक	–	सिपाही	सूरज	–	सूर्य, दिनकर
सरदार	–	सेनापति	कृपा	–	दया
दीवान	–	मुख्य मंत्री	शिष्य	–	चेला
रण क्षेत्र	–	युध्द भूमि	पत्र	–	खत
ईश्वर	–	भगवान	वज्र	–	हीरा
गोरा	–	सफेद	पुस्तक	–	किताब
नदी	–	सरिता	श्यामल	–	काला
समुद्र	–	सागर	तारीफ	–	प्रशंस
दर्पण	–	आइना	मुसाफिर	–	यात्री

बूढी	–	बुढिया	भिखारी	–	भिक्षुक
छात्र	–	विद्यार्थी	जुलाहा	–	बुनकर
आँख	–	नयन	किसान	–	खेतिहर,कृषक
वस्तु	–	चीज	मजदूर	–	कूली
लहर	–	तरंग	मदद	–	सहायता
मित्र	–	दोस्त,सखा	मछली	–	मीन
शतृ	–	दुश्मन,वैरी	कपडा	–	वस्त्र
निरोग	–	स्वस्थ,तदुरुस्त	दही	–	दजि
घोडा	–	अश्व			
अभिलाषा	–	इच्छा			
कमल	–	सरोज			
दास	–	नौकर,गुलाम			
गणपति	–	गणेश			
जन	–	दौलत,द्रव्य			
बाण	–	तीर,शर			
आसान	–	सुलभ,सरल			
कठिन	–	कठोर			
युवक	–	जवान			
सुन्दर	–	खूबसूरत			
पाठशाला	–	विधालय			
नालायक	–	असमर्थ			
शाम	–	सायंकाल			
सबेरा	–	प्रातःकाल			
सुधा	–	अमृत			

19. पत्र लेखन

1. चार दिन की छुट्टी मांगते हुये अपने कालेज के प्रधान आचार्य (प्रन्सिपाल) के नाम एक छुट्टी पत्र लिखो।

भीमवरम.

23–9–1994,

सेवा में,

प्रिन्सिपाल महोदय,

डि.यन.आर.कालेज

भीमवरम।

पूज्य महाशय,

आपसे निवेदन है कि मैं कल रात से बुखार से पीडित हूँ। मैं बिस्तर से उठ नहीं सकता, मेरी डाक्टर ने जाँच की और कहा कि चार दिन तक आराम लेना होगा। वे इंजक्षन और दवा देते हैं। अतः आपसे विनती है कि मुझे 23–9–1994 से 26–9–94 तक चार दिन की छुट्टी मंजूर करें। मेरे पिताजी की स्वीकृति भी इस पत्र के साथ भेज रहा हूँ।

धन्यवाद।

आपका विनीत विद्यार्थी,

के. वेंकटेश्वर्लु,

बि.ए.तृतीय वर्ष।

2. इन्टर मीडियट की पुस्तकें मांगते हुये किसी पुस्तक कपनी के नाम एक पत्र लिखिए

10-9-1994

पेषक :-
यम. किरण कुमार,
इन्टर व्दितीय वर्ष,
श्री शर्मा कालेज
ओंगोल।

सेवा में
मारूति बुक डिपो,
पुस्तक विक्रेता,
गुन्टूर।

प्रिय महाशय,

मै अपने लिये इन्दर व्दितीय वर्ष की हिन्दी पुस्तकें (खड 2) चाहता हूँ। मेरे कुछ मित्र भी हिन्दी पुस्तकें खरीदना चाहते हैं। कृपया नीचे लिखी पुस्तकें वि.पी.पी. व्दारा भेजिये। अमानत के रूपये 10/- भेज रहा हूँ।

1. गद्य प्रभा – 5 प्रतियाँ
2. काव्य प्रभा – 5 प्रतियाँ
3. कथा लहरी – 5 प्रतियाँ
4. सरल हिन्दी व्याकरण – 5 प्रतियाँ
5. पत्र लेखन – 5 प्रतियाँ
6. हिन्दी तेलुगु कोश – 5 प्रतियाँ

पुस्तकें जल्दी भेजिये। वहाँ पैसा चुका कर पुस्तकें लूँगा।

भवदीय,
यम. किरणा कुमार

पता :-
मारूती बुक डिपो,
गुन्टूर।

3. अद्यापक नौकरी मांगते हुये किसी कालेज के प्रिन्सिपाल के नाम एक आवेदन पत्र लिखिए ।

कर्नूल
दि. 15-9-1994

पेषक :-
के. अनिल कुमार,
1/50, जवहर नगर,
कर्नूल।

सेवा में
प्रिन्सिपाल महोदय,
के. बि. एन कालेज,
विजयवाडा।

प्रिय महाशय,

कल के समाचार पत्रों में मै ने एक विज्ञापन देखा कि आपके कालेज में एक हिन्दी अध्यापक की आवश्यकता है। उस पद केलिये मैं यह आवेदन पत्र भेजता हूँ। मेरी योग्यताएँ इस प्रकार हैं।

1. मैं आन्ध्र विश्वविद्यालय की एम.ए.परीक्षा (हिन्दी) प्रथम श्रेणी में पास हुआ। मुझे 55% अंक मिले।

2. मैं हिन्दी साहित्य सम्मेलन की साहित्यरत्न परीक्षा भी पास हुआ।

3. मैं हिन्दी और अंग्रजी टंकन की लोयर परीक्षा पास हुआ।

4. मै हाकी, फुटबाल, कबडी और खो-खो खेलों का अच्छा खिलाडी हूँ।

5. मैं 24 वर्ष का स्वस्थ युवक हूँ। मै एक गरीब परीवार का हूँ। मैं आपको विश्वास दिलाता हुँ कि मेरे कारण आपको कोई कष्ट नही होगा। अतः आपसे विनती है कि मुझे हिन्दी अद्यापक नौकरी दिलावें।

आपका विनम्र,
के. अनिल कुमार.

पता :-
प्रिन्सिपाल,
के.बि.यन. कालेज,
विजयवाडा ।

4. आप पिता को परीक्षा शुल्क भेजने के लिए पत्र लिखिये

विजयवाडा,
दि.25-9-1994,

पूज्या पिताजी,

मैं यहाँ पर कुशल हूँ। आप लोगों का कुशल समाचार सुनना चाहता हूँ। मैं खूब पढ़ रहा हूँ। परीक्षाओं में मुझे साठ प्रतिशत से भी अधिक अंक मिले। मैं ने सब पुस्तकें और कापियाँ खरीदी। कलम और आवश्यक वस्तूयें भी खरीदी। कालेज में सूचना दी गया कि 30-9-1994 तक परीक्षा शूल्क आदा करना होगा। मुझै 35-00 शुलक के रूप में आदा करना चाहिए अब मेरे पास पैसा नहीं है। इसलिये आप परीक्षा शुल्क केलिए रू. 35-00 और जेब खर्च केलिए रू 25-00 कुल रू. 60-00 भेजने का कष्ट करें। आप समय पर पैसा नहीं भेजते तो रू. 10 का विलम्ब शुल्क भी चुकाना पडेगा। अतः पैसा जलदी भेजिए। माताजी को मेरे प्रणाम बताइयेग।

आपका प्रिय पुत्र,
बि. गोपाल

पता
बि. भस्कर राव,
6-1-20, गांधी नगर,
चीराला

5. हिन्दी सीखने की आवश्यकता बताते हुये अपने छोटे भाई को एक पत्र लिखिए।

तेनाली,

15-9-1994,

प्रीय रमेश,

तुम्हारा पत्र मिला। बडी खुशी हुयी की घर पर सब लोग आनंद हैं और तुमको पकीक्षा में अच्छे अंक मिले। मै यहाँ पर कुशल हूँ। मै तुमको एक उपयोगी सलाह देना चाहता हूँ कि तुम हिन्दी सीखो। हिन्दी परीक्षायें लिखो। तब तुमको हिन्दी का अच्छा ज्ञान मिलेगा। हिन्दी हमारी राजभाषा है। यह हमारी राष्ट्र भाषा भी है। उत्तर भारत में हिन्दी का ही बोलबाला है। हिन्दी में कबीर, तुलसी, सूर जैसे महाकवि हुये। हिन्दी भारत को अनुसंधान भाषा है। संस्कृत भाषा से, हिन्दी धर्म से और भारतीय संस्कृति से हिन्दी का गहरा संबंध है। हिन्दी एक आसान भाषा हैं। इसलिए तुम हिन्दी सीखो। भविष्य में वह तुम्हारे लिये बहुत उपयोगी सिद्द होगी। आशा है कि तुम मेरी सलाह का पालन करोगे। जल्दी जवाब लिखो।

तुम्हारा भाई,

मोहन.

पताः-

के.रमेश,

6 वी कक्ष,

सरकारी हाइस्कूल,

कर्नूल.

20. अनुवाद అనువాదము

మనిషి ఎక్కువ భాషలు నేర్చుకొనే కొలది అతని జ్ఞానం పెరుగుతుంది. యితర భాషల్లో, వాటి సాహిత్యాలలో వున్న మంచి విషయాలు గ్రహించగలుగుతాడు. ఒక భాషలోని విషయాన్ని వేరొక భాషలోనికి అనువాదం చేయునప్పుడు చాల జాగ్రత్తగా వుండాలి. ఈ క్రింది విషయాలు మనసులో ఉంచుకోవాలి.

1. వ్యాకరణ నియమాలను పాటించాలి.
2. మనం చేసిన అనువాదము సరళంగా, స్పష్టంగా ఉండాలి.
3. మూల విషయాన్ని వదిలిపెట్టడం, లేని విషయాన్ని చేర్పడం మంచిది కాదు.
4. మూల విషయాలలోని భావమే అనువాదంలో కూడ ఉండాలి.
5. అవసరం అయినపుడు, రెండు వాక్యములను ఒకటిగా చేయవచ్చును లేదా ఒక వాక్యమును రెండుగా విభజింపవచ్చును.
6. లింగము, వచనము, పురుషలు, కాలము, కర్త, కర్మ, క్రియలను గమనించవలెను.
7. హిందీలో ने ప్రత్యయము వచ్చినప్పుడు క్రియను కర్మను బట్టి మార్చవలెను.

कुछ उदाहरण

1. Never utter lie.

   कभी झूठ मत बोलो।

2. She can speak Tamil

   वह तमिल बोल सकती है।

3. We should learn Hindi.

   हमें हिन्दी सीखनी चाहिए।

4. Tomorrow Lalitha will go to Kakinada.

   ललिता कल काकिनाडा जायेगी।

5. The Ganges starts from Himalayas.

   गंगा हिमालयों से निकलती है।

6. Ravivarma drew this picture

   रविवर्मा ने यह चित्र रचा।

7. Go to school intime.

   समय पर स्कूल जाओ।

8. My sister's name is Madhumathi.

   मैरी बहन का नाम मधुमति है।

9. An old woman is selling vegetables.

एक बुढिया तरकारियाँ बेच रही है।

10. There was no ink in my pen, so I did not write the lesson. मेरी कलम में स्याही नहीं थी, इसलिये मैने पाठ नहीं लिखा।

11. The goats are grazing in the fields.

बकरे खेतों में छर रहे हैं।

12. The teacher had finished teaching the lesson

अध्यापक पाठ पढा चुके।

13. Where are they going?

वे कहाँ जा रहे हैं?

14. Please donot drink Coffee. Drink milk.

कृपया काफी मत पीजिये। दूध पीजिये।

15. We shall bath in the river Kaveri

हम कावेरी नदी में नह येंगे।

16. What did you see in Hyderabad?

तुमने हैदराबाद में क्या देखा?

17. Why is that woman crying?

वह औरत क्यों रो रही है?

18. That big boy is playing hockey.

वह बडा लडका हाकी खेल रहा है।

19. His shop is near the bus station

उसकी दूकान बस स्टेषन के पास है।

20. There is nobody in the house.

घर में कोई नहीं है।

21. If Ramesh comes he will certainly get, me a watch. आगर रमेश आता तो मेरे लिए जरूर एक घडी लाता ।

22. I want twenty rupees.

मैं बीस रूपये चाहता हूँ।

23. We drink milk only in the nights.

हम सिर्फ रातों में दूध पीते है.

24. My mother drinks coffee without Sugar

मेरी माँ शककर के बिना काफी पीती है।

25. Vinod cannot do this do this work.

विनोद यह काम नहीं कर सकता ।

రు. 30-00

విద్యార్థినీ విద్యార్థులకు అమూల్య నేస్తాలు
(సరళ సులభశైలిలో వ్రాయబడినవి)

ఇంగ్లీష్ - తెలుగు డిక్షనరి
తెలుగు - ఇంగ్లీష్ డిక్షనరి
హిందీ - తెలుగు డిక్షనరి
తెలుగు నిఘంటువు
త్రిభాషా డిక్షనరి
తెలుగు - హిందీ డిక్షనరి
ఇంగ్లీష్ - ఇంగ్లీష్ డిక్షనరి
ఇంగ్లీష్ - హిందీ డిక్షనరి
హిందీ - ఇంగ్లీష్ డిక్షనరి
రసాయన శాస్త్రము డిక్షనరి
జంతుశాస్త్రము డిక్షనరి
వృక్షశాస్త్రము డిక్షనరి
గణితశాస్త్రము డిక్షనరి
భౌతిక శాస్త్రము డిక్షనరి
ఇంగ్లీష్ వ్యాసాలు - లేఖలు
హిందీ వ్యాసాలు - లేఖలు
తెలుగు వ్యాసాలు - లేఖలు
ఇంగ్లీష్ గ్రామర్
హిందీ గ్రామర్
(హైస్కూల్ స్టూడెంట్స్)
హిందీ గ్రామర్
(డిగ్రీ స్టూడెంట్స్)
త్రిభాషా వ్యాకరణం
తెలుగు వ్యాకరణము
సులభవ్యాకరణము
45 రోజుల్లో ఇంగ్లీష్
45 రోజుల్లో హిందీ
ఇంగ్లీష్ తెలుగు స్వబోధిని
హిందీ తెలుగు స్వబోధిని
గణిత ఒలింపియాడ్- తెలుగు
గణిత ఒలింపియాడ్-ఇంగ్లీష్
గణిత సూత్రములు
గణితము-సమస్యలు-సాధనలు
ప్రాధమిక గణిత శాస్త్రస్వబోధి)
అంకగణితం
గణిత శాస్త్రం - (బీజగణితం
101 స్వయం ఉపాధి పధకాలు
ఫోటోగ్రఫీ నేర్చుకుందాం
తెలుగు సామెతలు
ఇంగ్లీష్ తెలుగు సామెతలు
మీ ఆంగ్ల పదజాలం
పెంపొందించుకోండి
1001 జోక్స్ - జోక్స్ - జోక్స్